

IRODALMI
MŰVÉSZETI
TUDOMÁNYOS
ÉS
HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Paksi Tükör

XXIX. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM, 2022 SZEPTEMBERE

ÍZELÍTŐ

Az I. Múzeumi Piknik

Atomos élet 7.

Az öröm útja, fonalból

Szeretetről versben, képen

Tolnai Fabricius Bálint

Magyar renegátok a török
birodalomban

Versek

Focifüggőség

IV. Komolyzenei koncert
Pakson

25 éves a Paksi Ipari Park

30 éve alakult a TEIT

30 éves a WiN

50 éve garantáljuk

Kern Sándor
gyémántdiplomás

Az örök ünnepelt

A IV. században a mai Bottyán-sáncon állt a késő római kori erőd

Fotó: Bodajki Ákos

Szabó Márta Találkozások

Idén 10 éve, hogy megnyitotta kapuit a nagyközönség előtt az Atomenergetikai Múzeum (AEM), amelynek kiállítási anyaga 30 éve már, hogy folyamatosan gyarapszik. A kezdetek kezdetén az üzemtörténeti gyűjtemény létrehozásának apropóját a Paksi Atomerőmű első blokkindításának 10. évfordulója adta, azóta pedig hiánypótló, az atomenergia hazai, kedvező megítélésében hathatósan közreműködő, egész Európában páratlanul számító országos szakmúzeummá nőtte ki magát az AEM.

A folyamatosan zajló kutatói tevékenység, a múzeum-pedagógiai foglalkozások és a legfrissebb technológiák felhasználása mind karöltve jár az atommúzeumban, teljesen újszerű megoldások, audiovizuális fejlesztések készülnek évről évre. Az újdonságok meghatározó szereplői a különböző múzeumos rendezvényeknek

– hiszen számtalan országos programnak is aktív résztvevője az ország egyetlen atomerőművének múzeuma a saját szervezésű rendezvények mellett.

Az egyik ilyen népszerű, sokak által minden évben várva várt program a hagyományosan június utolsó szombatján tartott Múzeumok Éjszakája. Az országos, központi tematika bár évről évre változik, egy valami mégis változatlan, mégpedig hogy több éve a Paksi Városi Múzeummal együttműködve szervezi a helyi programot az Atomenergetikai Múzeum. Mivel teljesen más a két intézmény profilja, még színesebb program tud kikeredni az együttműködésből, amely az ide évben volt talán a leglátványosabb. A múzeumépületek falait ugyanis messze túllépte a program, és meg sem állt Lussoniumig, a római kori romkertig. A festői panoráma, a gyönyörű zöldekben játszó terület remek alkalmat kínált a piknikezésre, és a hely szelleméhez híven a római kori legiósok sem hiányozhattak. Így született meg az I. Múzeumi Piknik gondolata.

Akik követik az AEM munkásságát tudják, hogy a különböző rendezvények előtt a Paks FM-mel együttműködve nyereményjátékkal szokott hangolódni a közlő eseményre, nem volt ez másként ezúttal sem, amikor is a programhoz híven piknikcsomagokért lehetett játszani. A csomagban az ételek és italok mellett olyan játékok is helyet kaptak, mint például a frizbi, ami kimondottan jól illett a romkert adta lehetőségek kihasználásához, de akik a kánikulában inkább a fűben pihentek volna sem unatkoztak, nekik a marokkó játék kínált kalandot. A kulacs és a gyékényszőnyeg sem hiányozhatott az ajándékok sorából, és a nagy melegekre való tekintettel legyező is helyet kapott a csomagban.

Akik a rádiós játékon nem nyertek, nekik is lehetőségük nyílt a helyszínen ajándékokkal gazdagodni, ehhez a rendezvényre készült tízállomásos füzetkében kellett minden stációnál egy részvételt igazoló pecsétet begyűjteni. A tíz aktivitás, amelyért stempli járt, mind a római kori legiósok, mind pedig az atommúzeum kiterjesztettvalóság-tartalmait lefedték, de nem hiányozhatott a sorból Vincze Bálint Lussonium élővilágáról tartott előadása és az ókorszaki szakik, Härtlein Károly és Krizsán Árpád fizika-show-ja sem. Így akik mind a tíz pecsét összegyűjtésére vállalkoztak, új ismeretekkel gazdagodtak gyurgyalagról, kabócáról, csigákról-csörlőkről és légnyomásról, és persze a „Marslakókról” meg a császárlábról is, de kézműves-foglalkozáson és íjászkodáson is részt kellett venniük.

Lussoniumi tárlatvezetés, legiós felvonulás, látványos fizikakísérletek, 3D-s modellek, VR-szemüvegek és koncert is várta a látogatókat a római kori romkertbe, és persze finomságokból sem volt hiány.

A Múzeumok Éjszakáján a már említett kiterjesztettvalóság-tartalmak között az AEM legújabb, okoseszközre letölthető applikációja is debütált, elkészült ugyanis a MindenTudós alkalmazás azon tartalmi eleme, amelyben immár konkrét, a „Marslakókhöz” kapcsolódó tudományos feladatokat kell megoldania a felhasználóknak. Így például Neumann Jánossal meg lehet tanulni az egykezes számolást, míg Teller Edével

zongorázni lehet. Szilárd Leó a távirón üzen, és Wigner Jenő pedig legendás udvariasságával a hangyák és az uzsonnásdoboz problémáját oldja meg.

A tavalyi évi Múzeumok Éjszakáján főszerepet kapott az Atomenergetikai Múzeum interaktív tudáskapszulája is, amely idén szintén izgalmas újdonságokkal egészül ki. Az atomenergetika mérföldköveivel, a múzeum unikális műtárgyaival és a 3D-s modellekkel az év második felében immár teljesen megújult formában ismerkedhetnek majd meg az érdeklődők. A nívódíjpályázaton is szereplő múzeumi eszköz nemcsak tartalmában formabontó és páratlan, de alakjában is: hatszög alakja szimbolikus, a rajta elhelyezett tartalmak há-

lózatot alkotók. Kvízfeladatok is kapcsolódnak a különleges eszközhöz, amely nemcsak a „múzej” rendezvényen, de számos különleges helyszínen is a tudományos ismeretterjesztés sajátos szolgálatában állnak.

Lovásziné Anna

Atomos élet 7. rész

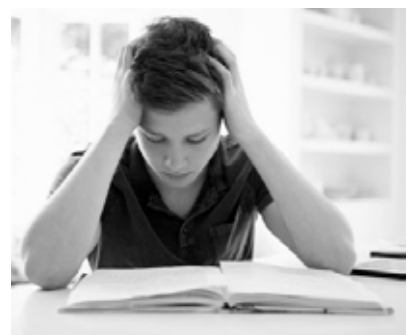
Tanulni, tanulni, tanulni!

A Paksi Atomerőmű építése, üzembe helyezése idején több ezer építőmunkás és műszaki végzettségű szakember érkezett Paksra. Az erőműnek szüksége volt a munkájukra, őket pedig vonzotta a szakmai kihívás, a jól fizető állás, a biztos, jobb megélhetés. Aztán az építők, beruházók távoztak, az üzemeltetők maradtak. Ifjú házaspárok és családok sokasága telepedett itt le. A csikócsapat életre keltette az ország első atomerőművét. Ma a fiaik kezében a nagy mű. Az 1970-es, 1980-as években ideköltözött családok gyermekei már középkorú szülők, akik közül sokan az atomerőműben dolgoznak. Több helyütt pedig már az ő felnőtté érett gyermekeik – mint harmadik generáció – erősítik az erőmű kötelékét. A következő írás egy átlagos atomos család életképein keresztül idézi fel a múltat, és tiszteleg a szakemberek és azok családjai előtt.

Somorjaiéknál nyugalmasan telt a délután. A gyerekek a szobájukban foglalatostkodtak, csendben játszottak, olvasgattak. Az apa, Laci, a hálóban pihent, az anya, Laura pedig a konyhában tette a dolgát.

Egyszer csak Vili, a nagyobbik fiú jelent meg a hálószoa ajtajában. Apjával akart beszélni, és mivel látta, hogy nem szundikál, hanem az újságot olvassa, ezért meg is szólította.

- Apu, megnéznéd ezt a matekfeladatot?
- Mit?– csodálkozott Laci.
- Ezt a matekfeladatot.

– Mit? – kérdezett vissza újra, mint aki nem érti a kérdést. – Jól vagy? Most nincs sulis. Nyári szünet van. Mit akarsz a matekkal?

– Tegnap véletlenül összetalálkoztam Kiss Janival, akit a kettese miatt az apja azzal büntetett, hogy egész nyáron matekkorrepetálásra kell járnia. Elmondta, hogy milyen feladatokat kap a tanártól, és megmutatta a példatárát. Hát, én kinevettem, mert az egyik példát ránézésre nagyon könnyűnek találtam. Erre a kezembe nyomta a füzetet azzal, hogy oldjak meg belőle párat. Kíváncsi, vajon megbirkózom-e velük. Szerinte nekem sem fog menni! De ha mégis, akkor pedig nem egykönnyen.

– És? Kész vagy velük?

– Akkor nem kértem volna a segítségedet – mondta bánatosan. – Nem boldogulok. Tényleg nehezek a feladatok. Ránézhetnél! Szerintem te meg tudod oldani őket.

– Húha! Ez aztán a kihívás! Régen volt ilyesfajta feladatom! – nevetett az édesapa nagy fiára.

– De ha atomfizikából, reaktortechnikából meg hasonlóból le tudtál vizsgázni, akkor ez se jelenthet nagy gondot.

– Na, jó! De az más volt! Ott lépcsőről lépésre haladtam. Középiskolás matekkal ezer éve nem foglalkoztam. De hát lássuk! – mondta Laci, és felkelt az ágyról. Lassan követte fiát, aki egyenest a szobája felé tartott a nappalin át. Ahogy mögötte lépkedett, lelkét melegség töltötte el.

Egyfajta büszkeséget érzett amiatt, hogy középiskolás gyermeke kér segítséget tőle egy matematikai feladathoz. Arra gondolt, hogy ezek szerint a fia felnéz rá, valószínűleg okosnak, nagy tudásúnak tartja és tiszteli őt. Ez jólesett neki, lelkesítette!

– Előtte azért iszom egy kávé! – szólt Vili után – Kissé felpörgetem az agykerekeimet!

A konyhában Laura az asztal előtt állt, és egy halom teászacskót nézegetett, rakosgatott.

– Hát te mit csinálsz?

– Éppen válogatom a teákat. Rendszerezem őket. Kamillát kerestem, hogy a szememet borogassam, de nem találtam. Helyette viszont akadt hársfa, bodza, menta és sok más fekete tea, kínai, grúz. Még orosz is, amit te hoztál még jó régen Voronyezsből.

– Abból mindig jó erőset főztünk kint a fiúkkal. Jobb volt, mint a kávé! – mondta, és miközben elhaladt felesége mellett, kicsit a fenekére paskolt, tenyerével gyengéden megütötte.

Ez egy „szerelemjel” volt köztük. Mindketten nagyra értékelték. Laci ezzel közölte minden különösebb apropó, magyarázat és szó nélkül, hogy szereti Laurát. Ezt az érintést Laura is várta, amikor Laci közeledett felé. Ha netán elmaradt, akkor Laura ütött finoman egyet Laci hátsójára vagy hátára. Jeleznén, hogy „hahó, itt vagyok! Én is szeretlek!” Persze adódtak olyan rövid időszakok, amikor éppen vita volt köztük, nehezteltek egymásra, és ekkor szüneteltették ezeket a jelzéseket. De mivel mindkettüknek nagyon hiányzott, ezért rövid időn belül kiengesztelték egymást, és hamar visszatértek a kedves szokásukhoz.

Laci kifőzte a kávé. Már az illatától is frissebb lett. Míg a konyhapultnál állva kortyolgatta a fekete italt, korábbi tanulmányaira gondolt. Szinte egész életében tanult, általános iskolás korától folyamatosan a mai napig. Mostanság különböző szinten tartó, ismétlendő vizsgákat tesz.

– Tudod, Vili! – szólt fiához, miközben a kávécsészével fia mellé ült. Vili már odakészítette Lacinak a széket az íróasztalához. – Tudod, amikor én általánosba és középiskolába jártam – kezdett egykori élményei felidézésébe –, akkor az osztály falán díszelgett egy olyan plakát, néhol egy kartonlap, amin egy különös idézet szerepelt. Többnyire orosz nyelven írták, cirill betűkkel. Így szólt: Ucsitszja, ucsitszja, ucsitszja!

– Tanulni, tanulni, tanulni! Tudom! Lenin elvtárstól származik e híres mondás! – vágta rá gyorsan Vili.

– Nocsak! Honnan tudsz te erről?

– Apu, elfelejtetted, hogy orosz tagozatos osztályba jártam? Nekünk is számtalanszor elismételték. Könyörtelenül!!!

– Könyörtelenül?! Talán gyakran és tudatosan. De könyörtelenül? Szerintem nem megfelelő szóval fejezted ki magad. Ezt hallgasd meg! Itt Pakson történt velem, amikor egy orosz szakértő is tagja volt a vizsgabizottságnak. Mindenki kérdezett a tananyagból, a magyarok is és az orosz is, én pedig szépen válaszoltam. Tanultam, tudtam, nyugodt voltam. De hogy ebbe az oroszba mi üthetett, azt elképzelni sem tudom! Egyszerűen rám szállt! Olyanokat is kezdett kérdezni tőlem, ami nem a tételhez tartozott. Megválaszoltam neki. De

(Fotó: moszkvater.com)

csak nem hagyta abba! Újabb és újabb faggató kérdéseket tett fel. Úgy éreztem, hogy szándékosan belém akar kötni. Kötekedően kérdezett, beleszólt a mondandómba. Jó sokáig voltam bent a vizsgán, már kezdtem nagyon kényelmetlenül érezni magam, és persze fáradtam is.

Egy idő után kérdő tekintettel néztem a magyar vizsgabiztosokra, hogy nekik ez miért nem tűnik fel, miért nem állítják le. Az idő haladt, és én lassultam. Belső feszültség és aggodás fogott el. Azt gondoltam, hogy addig-addig kérdez, míg a végén tényleg nem tudok megfelelni valamire, és végül megbuktat. Félttem, hogy a kimerültségtől, a fáradtságtól, az idegességtől az agyam eltompul, és olyan dolgok sem jutnak majd eszembe, amiket amúgy tudok. Izzadtam, kivert a víz, kiszáradt a szám. Na, aztán nagy sokára, az egyik magyar vizsgáztató, aki már vagy unta, vagy feltűnt neki a túlzott akadémikuskodás, gáncsoskodás, na, végre, ő leállította. Rászólt, hogy hagyja abba a kérdegetést, láthatja, hogy ismerem a tananyagot, tájékozott vagyok a témában. Oroszul tudakolta tőle, hogy mi a szándéka, miért teszi ezt velem. Persze, nem adott elfogadható magyarázatot. Ha ez a magyar vizsgáztató nem lép közbe, akkor „elvérezem”. Szóval, nekem ez kíméletlen, könyörtelen volt.

– És te később beszéltél vele, számon kérted tőle? Vagy visszaadtad neki valamiképp? Megkérdezted, hogy miért tette?

– Nem foglalkoztam vele! Akkor örültem, hogy túl vagyok rajta, hogy végre kijöhetek a teremből. Utána pedig már más kötötte le a figyelmemet.

– És amikor te vizsgáztattál? Milyen voltál? Engedékeny vagy szigorú?

– Szerintem korrekt, de ezt tőlük kellene megkérdezni. Az biztos, hogy én hamar kiszűrtem azt, ha valaki nem tanult. Csak néhány kérdést tettem fel, és abból máris kiderült, hogy az illető készült a vizsgára, vagy csak eljött. Aki nem tudta rendesen az anyagot, azt nem engedtem át. Az atomerőműben minden mozdulatnak, gombnyomásnak, mértékegységnek komoly súlya van. Itt felelősen kell cselekedni és dönteni. Gyakran gyorsan kell határozni, és nincs idő a könyvet vagy az utasítást, a szabályzatot fellapozni. Aki az atomerőműben akar dolgozni, az tanulja meg az atomerőművet, vagy legalábbis a ráeső szakmai részt alaposan, a többit meg úgy, hogy legyen egy összképe, fogalma az egésze. Én ezt vallom.

De ha éppen nem tudja az anyagot, nem tanult eleget? Semmi baj! A következő vizsgára felkészülhet. Ha akarja, előbb-utóbb elsajátítja az ismereteket. Van, akinek ez könnyebben megy, van, akinek nehezebben. De ha én a vizsgán valakit jószívűségből átengedek, akkor meglehet, hogy az ismerethiánya miatt később valamit elvét, olyan hibát ejt, aminek beláthatatlan következményei lehetnek. Ez az én felelősségem! Én mindig úgy voltam, ha nálam vizsgázik valaki, akkor az tanulja meg az anyagot, és akkor nem lesz semmi baj. Én nem kötekedtem, nem tettem fel ravasz, kétértelmű mondatokat. Gyakran segítő kérdésekkel, utalásokkal irányítottam a megoldás felé.

Egyszer egy olyan szaktekintéllyel voltam egy vizsgabizottságban, akit a magam részéről nagyon tisztelek. És bár doktor, ő mégsem használja a titulust, rendkívül szerény, kedves ember. Mivel nálam idősebb volt, Pista bácsinak szólítottam, és nem vette rossz néven. Ő mesélte a következő történetet.

Az erőmű újonnan felvett dolgozóinak akkor is különböző szintű képzéseken kellett részt venniük. Az egyik tanfolyamon Pista bácsi reaktorfizika tantárgyat oktatott, és feltűnt neki egy olyan hallgató, akiről már kezdetben látta, hogy nem érti, nem tudja követni a tananyagot. A fiatalember akart ugyan tanulni, megvolt benne a szándék, de sehogy sem tudta felfogni az anyagot. Lerítt róla, hogy képtelen megérteni! És csodák csodája! Mindezek ellenére, amikor eljött a vizsga ideje, mint a vízfolyás, olyan gyorsan, gördülékenyen számolt be a tanultakból. Kulturáltan, szakszerűen mondta a tételt. – Ez az ember vagy megtáltosodott, vagy puszkázott – gondolta Pista bá. Első hallásra, külső megfigyelőként színvonalas felkészülésre, tökéletes előadásmódra, dicséretes értékelésre gondolhatt bárki. De Pista bá, miközben hallgatta a beszámolót, egyre inkább felismerte a jegyzet mondatait, majd végül egy kérdést intézett a hallgatóhoz, ami a maghasadási folyamat egy egyszerű elemi tulajdonságáról szólt. Na, mit gondolsz? Tudott rá felelni? Hát, csak hebegett-habogott. A tőle korábban ismert módon. Pista bácsi végezetül csak egyet kérdezett. És pedig ezt: – Kettes jó lesz?

Laci szünetet sem hagyva, máris mondta a következő történetet. Nagyon szeretett beszélni, mesélni. Baráti körében meg is kapta „a nagy mesélő” gúnynevet. Nem sértődött meg rajta, hisz ismerte magát, tisztában volt képességeivel és tulajdonságaival. Ezért is örömmel vette, amikor felkérték oktatásra, mert ott kiélhette magát, beszélhetett kedvére.

– Volt olyan eset is, amikor valakit meneszteni kellett, mert nem tette le a szükséges vizsgát. Hiába került vezető beosztásba, mert a szakmájá-

Lovászi Zoltánné:
Atomos adomák, grafika:
Pálné Hanuszka Gyöngyi

ban nagy tudásúnak, tapasztaltnak számított. Mivel azonban nem járt el az alaptanfolyamra, és így nem tudott vizsgázni belőle, elbocsátották az erőműből. Ugyanakkor volt olyan is, akiből nem nézte ki senki, hogy meglett, tanult szakember, mert amolyan gyerekképűnek, 14 év körüli siheder fiúnak látszott. Állítólag a vezérigazgató meg is kérdezte, amikor meglátta, hogy kinek a gyereke, és hogy került oda. Magához rendelte az illetékes vezető, hogy számon kérje tőle, „óvodásokkal” mit akar kezdeni. És mit hozott a sors? A legzseniálisabb kezelők

egyike lett, ma már blokkügyeletes.

Szóval, én is azt mondom, hogy tanulni, tanulni és tanulni kell! Mindegy, hogy ki honnan jön, hogy miként néz ki, hogy minek játssza magát, vagy szerényen meghúzódik a háttérben. Ami fontos, amivel bármikor szembesülhet, az, amit tud. Ez az élet minden területére igaz! Ha tanulsz, ha tájékozott vagy, akkor könnyebben boldogulsz az élet dolgaiban, és kevesebb csalódás ér, mert tisztábban átlátod a helyzeteket, könnyebben eligazodsz. Látod, milyen jó, hogy én is ennyit tanultam, mert most segíthetek neked matkból. Bár egyáltalán nem biztos, hogy menni fog, de kétségtelen, hogy az a sok minden, amit eddig tanultam, az valamiként a hasznomra vált.

– De hát nem lehet mindent megjegyezni, amit tanul az ember! Van, amit akarva-akaratlan, de elfelejtünk!

– Na, látod! Nekem van miből felejteni! Ha a sokból felejték is, azért még marad! – viccelődött Laci. – De ha a kevésből fogy, akkor az már kellemtelen.

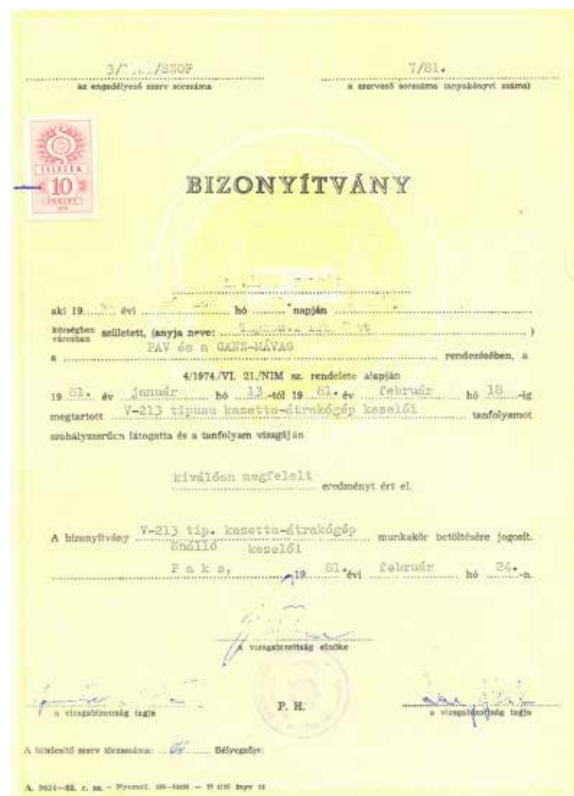
Amikor 1979-ben felvettek ide, a híres-neves újonnan épülő Paksi Atomerőműbe, akkor először is alaptanfolyamon kellett részt vennem. A nukleáris technika tanfolyamot kitűnő eredménnyel végeztem. Élvezettel, örömmel tanultam, mert érdekelt.

Fotó: Gottvald Károly

A reaktortechnika-tanfolyamon szerzett bizonyítványommal lehettem volna szellőzőgépház-kezelő, primer körü berendezéskezelő vagy speciális víztisztító-kezelő. Végül is a vezénylőoperátori munkakörben hasznosítottam. Természetesen a primer körü gépész tanfolyam sem maradhatott ki a sorból, amiből hasonlóképpen jó eredménnyel vizsgáztam. Nem dicsekszem, csak tudd, hogy apád nem hiába adott bele mindent. Nem hiába áldoztam sok szabadidőt a tanulásra.

Vilikém, ha több tudás, több képesítés, úgymond „útlevel” van az úti tarisznyádban, akkor több út, kapu, több lehetőség nyílik meg előtted – mondja erőteljes hangon fiának. – Ekkor te mondd meg, hogy melyik úton akarsz menni. És sose tudhatod, hogy mikor és melyikre lesz szükséged.

– Apu, én arra emlékszem, hogy te állandóan tanultál. Vagy csendben kellett maradnunk Danival, vagy elmenni valahová, hogy te nyugodtan készülhess a vizsgádra. Nem lehetett se zavarni, de még kérni, kérdezni se semmit. Ez nekünk nem volt jó! Néha bosszankodtam emiatt, néha pedig sajnáltalak – mondta Vili szomorkásan és kissé szemrehányóan.

– Megértelek. De tudnod kell, hogy nem ellenetek, hanem értetek tettem, amit tettem! – válaszolta Laci gyorsan, határozottan. – Ha már egyszer elvállaltam a feladatom, az adott munkakört, akkor azt rendesen akartam végezni. Ehhez az kellett, hogy alaposan elmélyedjek a munkámban, hogy teljes mértékben tisztában legyek azzal, amiért felelős vagyok. Hát persze, hogy csak tanultam, tanultam! A reaktoroperátori és a kazettaátrakógép-kezelői tanfolyamot is kiváló minősítéssel végeztem. Aztán le kellett tenni az alkalmassági jogosító vizsgákat a primer körű műszakvezetői, a reaktoroperátori munkakör betöltéséhez, az önálló irányítási és kezelési feladatok ellátásához. Ezek a vizsgák négy-öt fős bizottság előtt folytak. Aztán persze speciális sugárvédelmi, munkavédelmi, tűzvédelmi, környezetvédelmi képzéseken is részt kellett vennem, meg szimulátoros gyakorlaton is. Néhány vizsgát, például a munka- és tűzvédelmit, 2-3 évenként meg kellett újítani. Ez ma is így van. Bizonyítani kell, hogy ismered a követelményeket, hogy nem felejtetted el, hogy tudod, amit tanultál. Ott vannak a különböző nukleáris, biztonsági, üze-

meltetési szabályzatok, amelyek ismeretéből szintén számot kell adni. No, és akkor ne is beszéljek a számítógépes tanfolyamokról, a PC-kezelői és hálózatkezelési, valamint szoftverfelhasználói tanfolyamokról. Ja, és ne felejtsem el, hogy én még ráadásul méregfelelősi megbízatást is kaptam, amihez szintén szükség volt egyfajta ismeretre. Majd elfelejtettem a külföldi szakmai utakat! Heteket, hónapokat töltöttünk Szovjetunióban és az NDK-ban, Csehszlovákiába csak pár napra mentünk. Emlékszel, mennyi fotót hoztam? Amerre csak jártunk, fényképeztünk. Örültünk, amikor a képzések után kimehettünk a városba vagy a környékre, és nézelődhattunk.

– Igen, igen! – bólogatott Vili. – A legjobban a moszkvai tévétorony tetszett, ami olyan magas volt, hogy három részletben fényképezted le, aztán itthon egymás fölé tetted, hogy egy képként nézhessük. A berlini tévétoronynál és a Don-kanyarban készült fényképekre is jól emlékszem. Nagy hatással voltak rám, főleg azért, amit meséltél róluk.

– Látod! Nemcsak a műszaki anyagot tanultam, de nektek is át tudtam adni egy másfajta ismeretet. Egy-egy szeletkét a nagyvilágból.

– Na, jó! – sóhajtott Vili. – Értem! Tanulni, tanulni, tanulni!

– Igen! Ucsitszja, ucsitszja, ucsitszja! – nevetett Laci.

– De akkor most már tanulhatunk? – kérdezte apjától széles vigyorral Vili. – Akkor ennyi felvezetés, „bemelegítés” után, térjünk már rá a matekra is!

– Lássuk! – mondta Laci nagyzólos, tudálékos hangsúllyal, és olyan ábrázattal nézett a feladatra, mintha nagyon szokatlan, bonyolult és rendkívül komoly feladvány került volna a szeme elé.

Kisebb-nagyobb szünetekkel, de pár óra alatt megoldották a feladatot. Közben néha csöndesen, elmélyedve számoltak vagy hevesen vitatkoztak, érveltek egy-egy lehetséges megoldás mellett.

Amikor Laura betekintett Vili szobájába, azt látta, hogy apa és fia komolyan diskurál néhány számmal teli lap, füzet és könyv felett. Tetszett neki ez a kép! És mivel előzőleg Lacitól hallotta, most vidáman bekiáltotta hozzájuk azt a bizonyos mondatot:

– Tanulni, tanulni, tanulni!

Lovásziné Anna

Az öröm útja, fonalból

Az Atomerőmű Nyugdíjasklub Egyesület „2022 – A KÉZIMUNKA ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSOK ÉVE A KLUBBAN” programja keretében egész évben folyamatosan rendez kiállítást klubtagjai alkotásaiból.

Az első, februári kiállításon Szénási Sándorné gyöngyékszereit és Rósa Gézné patchworkmunkáit mutatták be. Márciusban Pokorniné Blatt Erzsébet horgolt figuráit, díszait, terítőit, hímzéseit és Győrffyné Szabó Éva

Laszlóczki Józsefné,
Veres Erzsébet és
Zalakovits Jánosné

horgolásait, hímzéseit, gobelinképeit, gyöngyfűzéses ékszereit láthatták az érdeklődők. Az áprilisi tárlatot Dobri Zoltánné hímzéseivel, Gutermuth

Andrásné horgolásaival, hímzéseivel, szalagtűzéses patchworktechnikával készült alkotásaival és Takácsné Tóth Márta festményeivel, rajzaival tette színessé, változatossá. A májusi kiállítást Hernek Tiborné horgolásai és hímzései mellett Rajna Ferencné hímzései, gobelinjei és Sárközi Lucia gobelinjei gazdagították.

Az Atomerőmű Nyugdíjasklub Egyesület júniusi kiállításán újabb három alkotó mutatkozott be, Laszlóczki Józsefné, Veres Erzsébet és Zalakovits Jánosné. Kiállításuk „Az öröm útja, fonalból” címet kapta, amely az alkotás öröme mellett a látvány nyújtotta öröme is utal.

A klubtagok ezúttal is újabb értéket és élményt tártak a látogatók elé az eltérő technikával készített, különböző módon megjelenített hímzésekkel és horgolásaikkal. Ennek a kiállításnak a különlegességét főként az jelentette, hogy az alkotók a kézimunkáik többségét örömforrásként, szeretetajándékként, kívánságra készítették.

Az alkotók, miután kezükbe vették a tűt és a fonalat, ahogy horgoltak, hímeztek a sima egyenes fonalból, az üres anyagból a változás útján végül lelket melengető, szemet gyönyörködtető szépség született. Olyan alkotás, ami örömet adott a készítőjének és örömet annak, aki nézte, vagy akit megajándékoztak vele. Ilyen kézimunkákat csodálhattak meg a nézelődők a klub június 7-étől 27-éig tartó kiállításán.

Laszlóczki Józsefné Katika mindig is a kalocsai hímzést és a kötést kedvelte a legjobban, de szívesen horgolt is. Hímzéssel fiatalon kezdett foglalkozni, főként kalocsai mintákat varrt. Számos terítő került ki a keze alól.

Egyik lányunokája (a tanulmányai és a néptánc iránti elkötelezettsége miatt) megkérte, hogy hímezzen neki egy kalocsai népviseletet. Így készült el az első öltözéke, örömmel, unokája kívánságára, aki a dunakömlődi szüreti napon mint bíróné be is mutatta. Mivel az öltözék nagyon szépre sikerült, és nagy sikert aratott, így jött a felkérés egy másikra, amit aztán újabb követett.

Összesen három népviseletet hímezett, egy piros kalocsait, egy kék kalocsait és egy sióagárdit. Ezeket mind a lányunokája kedvére készítette, aki a mai napig büszkén viseli, ölti magára ezeket a szép ruhadarabokat. Egy-egy népviselethez mellényt, blúzt, kötényt, fityulát is hímezett, a szoknyát pedig lánya varrta hozzá. A piros mintás kalocsaihoz két pár harisnyát is kötött, egyiket piros, másikat sárga pöttyökkel díszítette. A sióagárdi blúzra 2474 lyukat varrt körbe fehér anyagon, fehér cérnával.

A népviseleti ruhák mellett számos ajtódrapériát készített kalocsai mintával és sok terítőt, kisebb nagyobb méretben.

Családjának örömmel kötött pulóvereket, mellényeket, a rengeteg téli zokniját pedig, amit több éven keresztül készített, sokak lábát melegítet-

Laszlóczki Józsefné népviseleti ruhái és hímzései

te. Horgolásait az évek során elajándékozta, de a mai napig szívesen emlékezik vissza az első horgolására, egy nagy függönyre, ami családi házuk egyik hármás ablakát díszítette.

Veres Erzsébet Zsóka kézimunka iránti szeretete általános iskolás éveiben kezdődött. Szívesen kötött, horgolt és hímzett. Amikor gyesen volt a gyermekeivel, akkor sok kötős- és horgolósújság, könyv segítségével fejlesztette tudását. Sokféle holmit készített családjának, de rokonoknak és ismerősöknek is. Miután az unokái nagyobbak lettek, sorra kapta a kéréseket sapka, sál, ruha kötésére, varrására és sok egyéb dolog elkészítésére.

Veres Erzsébet horgolásai

A kézimunka, amit mindig nagy örömmel művelt, folyamatosan része volt az életének. Nyugdíjba vonulása idején ismét továbbfejlesztette horgolási ismereteit, gyakorlati tapasztalatát. Sok-sok terítőt készített, elsősorban ajándékba a szeretteinek, barátnőinek.

2017 októberében talált rá arra a horgolócsoporra, amelyben a koraszülötteknek olyan kis polipokat készítenek, amit a picik mellé tesznek az inkubátorba, majd haza is viszik. Azóta csak ezeket horgolja, és nagy boldogsággal tölti el, hogy önzetlenül és ismeretlenül segíthet, csupán szeretetből.

Zalakovits Jánosné Évike már gyermekként szeretett kézimunkázni. Minden érdekelte, a kalocsai ugyanúgy, mint a búzsáki minta. Később a keresztszemes hímzést részesítette előnyben. Úgy tapasztalta, hogy ez az, ami legjobban leköti a figyelmét, ami a legnagyobb összpontosítást igényli.

Szerteágazó érdeklődésű, ezért több hobbija és számos elfoglaltsága van.

A kézimunkázás tekintetében nagyon érdekesnek, izgalmasnak tartja, ahogy a semmiből, az üres anyagon apránként valami kialakul, és pedig a szemnek tetsző, szép látvány. Mindez megnyugtató, örömteli érzést ad számára. Az elkészült alkotások pedig mesélnek. A képeket nézegetve azt hallhatjuk: szeretlek kis unokám, szeretlek kiskutyám!

A keresztszemes hímzésben kedveli azt a játékosságot, amit a fonal megválasztása tesz lehetővé. Más a struktúrája a kétszálal varrásnak, és más a háromszálalnak, ami mélységet ad, és ezzel például a képen térben kiemeli a fát. Ugyancsak más hatást lehet elérni a fél keresztszemes történi hímzéssel.

Készített keresztszemes terítőket is, de főként faliképeket varr. Bár legjobban a madaras mintákat kedveli, nagy örömmel fogott hozzá az arab és japán női mintának is.

Zalakovits Jánosné alkotásai
Fotók: Szabadi János

Az Atomerőmű Nyugdíjasklub Egyesület a továbbiakban – szeptembertől decemberig – folyamatosan mutatja be kiállításain a tagjai által készített hímzéseket, horgolásokat, gobelinképeket, gravírozott üvegalakításokat, festményeket, gyöngyékszereket, valamint kerámia-, nemez-, fém-, fa- és patchworkmunkákat. A kiállításokra szeretettel várják az érdeklődőket a hétfői és keddi klubnapokon 13–18 óra között a Gesztenyés utca 26. szám alatti (volt barakkiskolában kialakított) klubhelyiségben.

Fotó: TelePaks – Paksi Hírnök – Facebook-oldal

Lovásziné Anna

Szeretetről versben, képben

„Az ember hivatása az, hogy szeresse a szépet, kövesse a jót, és cselekedje a legjobbat” – vallotta Beethoven. És igen, mindenkiben ott lakozik a vágy a szépre és a jóra, és ha valaki mindezt eléri, megszerzi, megalkotja magának és a körülötte élőknek, akkor elégedettnek és boldognak érezheti magát. Ehhez a célhoz különböző utak vezetnek, mindenkinek más az útja. Sokan vannak, akik egyszerűen csak teszik a dolgukat, és öröm, szépség, béke terem a környezetükben. Nincs ebben semmi varázslat. A titok a lelki gazdagságban rejlik. És erre olyan példát láttam a közelemben egy ismerősöm személyében, amit örömmel megosztok a Paksi Tükör olvasóival.

Tehát nem mese, hanem valóság. A közeli szomszédságomban él a nagymama, aki még nem nyugdíjas. Aktívan helyt áll a munkahelyén, és mindig van ideje a családjára, mindenre, amire csak szeretné. Azért hangsúlyozom, hogy nagymama, mert bár mondhatnám, hogy dolgozó nő, feleség, anya, de életében jelenleg az unokáival töltött idő a legértékesebb, a legragyogóbb. Büszke az unokáira, büszke a nagymamaságára. Nevét nem kívánta nyilvánosságra hozni, így kérésére Skíró Rami álnéven mutatom be őt.

Erejét, kitartását, életkedvét a múltban szerzett tapasztalatai szilárdítják. Házasságkötése révén 21 évesen, 1982-ben került Paksra, és férjével azóta is harmonikus családi életet él. Négy gyermeke született, három

leány és egy fiú. Ma négy unokája teszi még örömtelibbé, színesebbé napjait.

Nagyon fiatalon, 1975-ben kezdett dolgozni. Még diákként egy olyan egyházi gyermekotthonba került nyári munkára, ahol sérült gyerekeket gondoztak. A velük való foglalkozás során rengeteget tanult tőlük. Elsajátította az ő módszerükkel való festést, rajzolást és kézimunkázást. Általuk ismerte meg a keresztszemes hímzést. Mint mondta, az ember

el sem tudja képzelni, hogy mi mindent lehet tőlük tanulni, így például a gondolkodásmódot, a szemléletet, a világhoz való hozzáállást, az életörömet. Akkoriban erősödött meg benne az elhatározás, hogy soha nem adja fel a vágyait, a céljait.

Később, mikor már az egészségügyben dolgozott, szabadidejében festegetett, kézimunkázott, kikapcsolódásként verseket írt. Szerette a meséket, és maga is talált ki meséket, melyeket a gyermekei mindig örömmel hallgattak.

A festés, a kézimunkázás és a verselés fiatal-kora óta végigkíséri életét, és bár voltak időszakok, amikor ezek háttérbe kerültek, de alkalmanként visszatértek, és manapság is gyakorolja.

Nagyon szeret a gyerekekkel foglalkozni. Unokáival kukoricahéjből készített babát, színes papírból karácsonyi papírláncot, és ezek – mint régi játékok – nagyon érdekelték őket. Sokat rajzolnak, festenek együtt, de báboznak is plüssállatokkal, amihez maguk találják ki a történetet. „Szeretek velük lenni, mert ekkor egy kicsit felszabadulnak egykori emlékeim, és gyermekkorom tükröződik vissza, ilyenkor nem számít az életkor” – mondja mosolyogva Rami. Gyakran előfordul, hogy miközben az ebédet főzi és a gyerekek az asztalnál rajzolnak, festegetnek, megkérik, fessen ő is. Akkor odalép melléjük, fehér lapot és ecsetet vesz a kezébe, és néhány vonással megalkotja azt a képet, ami az éppen benne rejlő érzéseit, hangulatát tükrözi. Más alkalommal is örömmel festeget, hasonlóképpen belső indíttatásból. Amikor eltölti egy érzés, eszébe jut egy személy, akkor vonalakkal, sematikus ábrákkal, színekkel fejezi ki belső világát.

Főz, mosogat, takarít, unokáival foglalkozik, családját ellátja, és ha közben jön a gondolat és ideje engedi, kapja a papírt, és rögtönzött sorokba jegyzi gondolatait, amit később, ahol szükségesnek érez, átfogalmaz.

A Köszönet című versét 1979-ben az akkori munkahelyi főnök asszonyának, a főnövének írta.

A festést, verselést és kézimunkázást hobbiszerűen, kellemes időtöltésként végzi. Mindegyik pihentető, megnyugtató foglalatosságot jelent számára, és jó érzéssel tölti el.

A verselő, festegető nagymama természete vidám, jókedvű. Családjában nagyon jó az egymás közti kapcsolat, összetartás, segítők szeretet jellemzi őket.

„Nem számít, hogy valaki honnan jött, csak a belső érték a fontos. A szeretet, ami összetart, az a legnagyobb kincs! Hiába van valakinek háza, palotája, ha szeretet nincs benne” – hangsúlyozza Rami, és a következő üdvözlőt küldi olvasóink felé: „Kívánom, hogy mindenki szeretettel töltsen meg a házat, a palotáját, és akkor mindenki egészséges és boldog lesz!”

Skíró Rami versei

KÖSZÖNET

Ki volt, ki ágyam
szélén ült, s fogta kis kezem?
Ki volt, ki bölcsőben
ringatott – csitítgatott?
Te voltál, Anyám.
Ki volt, ki felnevelt,
hosszú útra engedett?
Te voltál, Anyám.
Most én fogom fáradt
gyenge kezed,
s könnyeimmel mosom arcodat.
S nem mondhatok mást,
köszönet, Édesanyám!

EMLÉKEK

Egyedül soha nem maradsz.
Szívekbe örökké ott maradsz.
Bármerre nézel,
Eszedbe jutnak emlékek.
Sóhajod feléje száll.
Szél susogja, itt vagyok már.
Felejtani nem lehet,
Kincs, ami volt neked.
Szívedben ott pihen.
Távol s mégis oly közel
őrzi a lelkeket.

TÁVOL

Oly távol s oly közel
Érezve megnyugvó arcodat
Érezve virágillatod
Látva fénylő csillagod
Szívekhez szívekben laksz
Örökké ott maradsz.
Bármerre jársz, kelsz
Elesve is felkelsz
Fogd a kezeket s mennybe menetelsz!

HAJNALODIK

Hajnalodik, a fények kialszanak.
Korán kelő ébredő emberek zaja teríti utcák zaját.
Csak egy csoszoga ember halad.
Leülve néz, s nem szól. Ő az utca embere.
Szelet kenyér, pohár víz, mit adhatsz.
Szívedben szeretet.
Ne sajnáld a kenyeret!
Nyújtsd feléje kezedet,
Mert ő az igaz Szeretet!

SZOMORÚ FŰZFA

Szomorú fűzfa leng a szélben.
Elaludt az utca fénye.
Nem hallani sustorgó népet,
csak a fűzfát az útszélen.
Csendes utcatorok,
padok, játszóterek.
Némán néznek,
nincsenek már játszó lények.
Csak szomorú fűzfatorok
ágai lengenek a szélben.
Azt susogják néked:
csendes kis faluba
gyere haza végleg!

Balázs Kovács Sándor

Tolnai Fabricius Bálint, kora egyik legműveltebb magyar embere

A decsi református egyház negyedik ismert lelkésze, a helyi iratok és a hagyomány azonban nem ismeri. Tolnán született, hármasként az első a származási helyet jelenti, a második a Fabricius, a Kovács pedig a családi nevet. Alsóbb tanulmányait Dombroői (Dombi) Péter rektor keze alatt a híres tolnai iskolában végezte, majd 1565-ben több tolnai diáktársával a kolozsvári gimnáziumban a tudós Szikszai Fabricius Balázs tanítványa lett. Heltai Gáspár akkor ott megjelent *„Historia Inclyti Matthiae Hunyadi, regis Hungariae augustissimi, ex Antonii Bonfini, historici disertis, libris...”* című művét latin verssel üdvözölte. A wittenbergi egyetemet csak később, 1573-ban látogatta meg (június 15-én iratkozott be), Bod Péter tud róla, hogy még a helvéciai és németországi iskolákban is folytatott tanulmányokat. („Hazáján kívül is tanult az Helvétziai s Német országi Oskolákban, Vitébergában mulatott 1573-dik eszt. Völt az után a Tolnai Oskolában Rector, az Eklésiában Pap, a kinek keze alól sok jó emberek származtak. Egyéb ajándékjai között az Isten meg ajándékozta volt ötet a Nyelvek tudásával, kivált a Sidó nyelvet olly tökéletesen tudta, hogy a Sidó született Sidónak erősítenek lenni.”) A peregrinációból visszatérve 1575 novemberétől a tolnai iskola lektora lett, emellett rektori munkát is végzett. Korának legkiválóbb magyar hebraistája volt, akit maguk a zsidók is született zsidónak véltek. Patai P. Sámuel levelében beszéli, hogy Földvári Ambrus azt mondta róla, hogy a zsidók biztosra vették és állították, hogy ő nem magyar, hanem zsidó, annyira jártas volt a zsidó nyelvben. Ehhez még hozzátoldotta: *„Tiszt. Laskai uramtól szinte hallom, hogy ő két kitűnően tanult embert ismer Magyarországon, u. m. Derecskei Ambrust és Tolnai Bálintot.”* Az iskolában tanítványai között volt Baranyai Decsi János is, Bod Péter tudta, *„hogy keze alól sok jó emberek származttak”*.

Itt, Tolnán látogatta őt meg 1577. november 21-én Salamon Schweiger Joachim von Sinzendorf császári követ prédikátora és egyik volt wittenbergi diáktársa: *„Az itteni plébánost, aki képzett fiatalember volt felkerestem otthonában; velem jött Georg Hock von Dambach, a mi kegyelmes urunk*

apródja; ezek ketten ismerték egymást, mivel két évvel korábban Wittenbergben együtt tanultak. A plébános kitűnő szőlővel vendégelt meg bennünket, azután elváltunk tőle” – írja Schweiger.

Ezután 1578-tól fogva Decsen, majd az alsóbaranyai egyházmegye valamelyik gyülekezetében, alkalmasint a laskóiban lelkészi tisztelet, 1589-től kezdődően pedig nevezett egyházmegyében esperességet viselt. Családjáról semmit sem tudunk. Egyik versében egy zselici szólást idéz, ebből talán Pécs környéki működésre következtethetünk. Halálának helye és ideje ismeretlen.

Mindössze ennyi adattal rendelkezünk a versszerző életéről, és sajnos ezek is többé-kevésbé ellentmondásosak. Zavaróan hosszú időnek tűnik az a nyolc esztendő, ami Tolnai Fabricius kolozsvári tanulása és wittenbergi egyetemjárása között eltelik. Az is tény, hogy a versszerző Tolnai sehol sem nevezi magát Fabriciusnak. Kulcsár Péter egy kritikájában éppen ezért arra figyelmeztet, hogy református egyháztörténetből ismert Tolnai Fabricius Bálint és a költő Tolnai Bálint személyazonossága lehetséges, de nem bizonyított: „*Van egy Tolnai Bogács Bálint is, aki a többi verselő Szikszai-tanítvánnyal egyidőben, 1570-71-ben tanul Wittenbergben: az időpont inkább őrá vall, bár a költő Bogácsnak sem nevezi magát sohasem.*” Ezek az érvek óvatosságra intenek, annyi azonban bizonyos, hogy a verseket író Tolnai Bálint Magyarország hódoltsági területén működő református prédikátor volt. Figyelemreméltó ebből a szempontból az is, hogy a közölt akrosztichon és kolofon nélküli zsoltárfordítást a közel egykorú hagyomány tulajdonítja Tolnai Bálintnak. Márpedig ez az attribúció csakis egy Skaricza Mátéhoz hasonló, országszerte jól ismert személyre vonatkozhat. Ez pedig aligha lehetett a teljesen ismeretlen Tolnai Bogács Bálint, sokkal inkább gondolhatunk az egyházi tisztségeket is viselő Tolnai Fabricius Bálintra.

A hagyomány és a szakirodalom teljes egyetértésben úgy véli, hogy három magyar nyelvű verset szerzett. Az első a 363 strófából álló Szent János látása, amely János Jelenéseinek 12. része alapján íródott, s Debrecenben jelent meg nyomtatásban 1581 körül. A második költemény a kéziratban maradt (azóta megjelent) *Historia de moribus in convivio* (Az erkölcsök históriája a lakodalomban) közköltészeti elemekből építkező tréfás alkotás. A harmadik vers a 43. zsoltár parafrázisa, amely George Buchanan nyomán készült, tehát nem önálló alkotás, hanem fordítás, az 1590-es debreceni énekeskönyvben bukkan fel először. A „*Lásd meg Uram, én igyemet*” kezdetű 25 versszakos kétsoros egyházi éneke első ízben az 1590. évi debreceni énekeskönyvben jelent meg, majd folytatásként hozta azt Újfálvi Katona Imre 1602. évi, a Gönci György-féle 1620. évi debreceni és a lutheri jellegű 1675. évi lőcsei énekeskönyv, sőt helyet foglalt e közkedvelt ének 1736-tól fogva 1806-ig az összes debre-

ceni típusú régebbi református énekeskönyvekben is. A gyakorlatban a gyülekezetek Tolnai versszövegét két dallammal is énekelték.

A Szent János Látásának 12. részéből való ének Decsi Gáspár históriás énekével azonos évben, 1579-ben született, amely 1581-ben Debrecenben meg is jelent. (Nyomtatott kiadása: *„Az Szent János Látásának 12 részéből való ének, mely mostan vyontaban az kereztieneknek nagy vigasztalásokra es hasznokra Valentinus Tholnai által magyar rythmusokra szerzettet. Anno DMLXXIX. Debrecen 1581 körül, Hoffhalter, az ének végén „Finis”.*) Akrisztichon: *„Valentinus Tholnensis victoriamum a filio dei adversus sathanem piis collatam e sincero cordis motu hac gratia nimi pia testificatione prose cvtvs omnes ad eivs dom beneficii memoriam sancte recolendam invitabat.”*

Ez az ének nem ölel fel semmiféle históriát, hanem sokkal inkább tekinthető verses bibliamagyaráznak, Apokalipszis-kommentárnak. Ez a korszak egyik legnépszerűbb irodalmi műfaja, elég itt a pálos Gyöngyösi Gergely, az evangélikus Ozorai Imre vagy az antitrinitárius Bogáti Fazekas Miklós terjedelmes munkáira gondolni. Tárnya a Sátánnak a megváltás meghiúsítására irányuló mesterkedése, majd megszegyenyítő veresége, melyet János apostol a napba öltözött asszony és a sárkány viaskodásáról való vízióban szemléltet a Jelenések könyve 12. fejezetében. Egyik szereplője a Megváltót megszülni készülő asszony, ki a Napba van öltözve, lába alatt a Hold fekszik, s a fején tizenkét csillagból való korona ragyog. Másik szereplője a hétfejű és tízszarvú sárkány a fején két koronával, ki farka után vonszolja, majd a földre szórja az ég csillagainak harmadrészét. E szörny várja az asszony szülését, hogy annak fiát rögtön felfalja. Szándéka azonban meghiúsul, mert a megszült fiút Isten magához ragadja, az asszony pedig Istentől elkészített helyére, a pusztába fut. Erre kitör a harc az égen a sárkány és az ő angyalai, valamint Mihály arkangyal és az ő angyalai között, amelynek során a sárkány minden seregével együtt legyőzetik, s mint a Sátán a földre vettetik. Itt kergetni kezdi a fiát szült asszonyt, aki azonban előle sasszárnyon elrepül. A sárkány erre vizet ereszt a szájából az asszony után, hogy elpusztítsa őt. Ám a föld segítségére siet, és elnyeli a vizet. E vereség után a sárkány az asszony magvából valókkal, vagyis Isten parancsolatainak megőrzőivel kezd hadakozni. Ezt a látomást beszéli el, magyarázza meg a szerző a szükséges tanulságok levonásával 363 háromsoros, soronként tizennégy szótagú és hármas ritmusú versszakban. Ebben esetleg a számszimbolikus szerkesztésre való törekvés is érzékelhető, miként a szövegben előforduló betűszimbolikában is. Mellette exegézise mindenestre telve van kabbalasztikus kombinációkkal. Bonyolítja a kérdést, hogy Méliusznál Szegedi Kis *„alighanem Reuchlinra visszanyúló felfogásával”* is számolhatunk. Persze a kiváló hebraistának mondott Tolnai Fabricius maga is ismerhe-

tett kabbalista műveket. Méliusz hatása tehát valószínű. de mivel ő is a „jámbor, bölcs és tudós emberek” munkáiból dolgozott, egyazon kútfők közös használata sem zárható ki.

Tisztázásra vár, hogy Tolnai Fabricius a Jelenések könyve szóban forgó látomásának értelmezésénél milyen forráshoz igazodott. Előtte e tárgykörben a hazai irodalomban mindössze egyetlen könyv jelent meg, és pedig 1568-ban Váradon Mélius Juhász Péternek „A Szent Jánosnak tölt jelenésnek igaz és írás szerint való magyarázása prédikációk szerint” című műve. Nagyon tanulságos Melius exegézisét főbb részleteiben Tolnai Fabriciuséval egybevetni. Mélius nem hajlandó elfogadni azt az alternatívát, hogy a szülő nő vagy Szűz Máriát, vagy az egyházat jelenti. Szerinte „egyik a másik nélkül nem jó, s Máriára sem illik minden része, az Ekklezsiára sem illik minden cikkelye.” „Hát az igazi magyarázat ez. . . Miként a Mária szent lélektől fogadta a magzatot. . . így a szent lélektől fogantatnak és Istentől születtetnek az Istennek az új fiai.” Tolnai Fabricius egészen a méliuszi exegézis értelmében vallja, hogy

Anyaszentegyházban hívek Isten beszédével,

Terhesültek és megtöltek Istennek lelkével.

Még e nézet végkövetkezményének levonásával is Méliuszt követi, aki azt tanítja, hogy a hívő emberek megszületésében Isten ígéje mellett még annak hirdetői is részt vesznek, „mert az apostolok, tanítók nagy keserű fájdalommal szülik az Isten fiait”. Ezért hirdeti Tolnai Fabricius is:

Itt szülhetnek azért hívek fiaikat Istennek,

Ha ígéjét prédikálják mindenütt az Urnak,

Az kit által, hogy serege gyűljen az Christusnak.

Az asszony lába alatt lévő hold értelmezésében Tolnai Fabricius és Méliusz már nem járnak egy úton, mert amíg Meliusz szerint a hold az egyházat, az ígét és a Szentlelket jelenti, melyek „az igaz tanítók lábai, azaz birtoka alatt vannak”, s nem illene Máriához, „hogy az ü talpa alatt legyen az Ekklezsia”, addig Tolnai Fabricius a hold alatt a világi javakat érti, melyeket Krisztus híveinek lábuk alá kell nyomniuk.

A Szegedi Kis-hatás Tolnai Fabriciusnál inkább felfedezhető. Főként Tolnai Fabricius latin alcímei emlékeztetnek Szegedi Kis „analitikus táblázatának” egyes pontjaira. Például Szegedi Kis negyedik locusa idézhető: „*Descriptio certaminis Christie et Ecclesiae cum Dracone*”, Tolnai Fabricius énekének harmadik része szintén „*de certamine et victoria veri Michaelis Jesus Christi adversus Draconem Sathanam*” szól. Végző soron az egyezések a kor magyar reformátorainak wittenbergi stúdiumaiban, a „*lutheri-melanchthoni ihletésű exegézisek*”-ben gyökereznek.

A továbbiakban a látomás részletjelenségeinek megfejtésében Méliusz és Tolnai Fabricius már azonos vagy hasonló nézetet vallanak. Méliusz az asszony fején lévő tizenkét csillagból álló koronán a prófétákat, angyalokat és apostolokat, Tolna Fabricius meg egyszerűen a tizenkét apostolt érti. Méliusz a sárkány hét fejét a Sátánnak a hitetlenekre kiterjedő hatalmára és birodalmára magyarázza. Tolna Fabricius meg ugyanannak „ezer féle mesterségére” gondol. A tíz szarv mindkettőjüknél a Sátán sok fegyverét jelképezi. A hét korona pedig egyező véleményük szerint a Sátánnak a neki meghódoltak feletti uralmát ábrázolja. Teljesen azonos módon ítélik meg a sárkány azon szándékát, hogy az asszony által született fiút elnyelni akarja. Értelmezésükben ez a Krisztustól születetteknek, illetve az igaz hit gyümölcseinek megsemmisítését ábrázolja. Az viszont érthető, hogy Tolnai Fabricius nem fogadja el Méliusznak azt a különös magyarázatát, mely az asszony pusztába futását Máriának „*e világból kiragadására*”, vagyis halálára, és halál utáni közbenső helyen való tartózkodására értelmezi olyformán, hogy annak „*teste a földbe nyugszik, lelke paradicsomba az Ábrahám kebelébe, az jövődő dicsőségnek első részébe és tornáczába vigad*”, hanem ehelyett sokkal helyesebben úgy véli, hogy „*bujdosnia kell gyakorta Krisztus seregének,*

Dihössége hogy ű nekik ne ártson ördögnek”.

A sárkánnyal az égen bajvívó már mindkettejük értelmezésében Mihály arkangyal, Krisztus angyalai pedig „*a tanítók, a keresztyén fejedelmek és választottak*”, illetve „*Ű szolgálói az jó lelkek, Propheták, királyok, Apostolok, fejedelmek, jámbor bölcs doktorok.*” Ugyanígy egyező felfogásban a sárkány levettetése mindkettejüknél Krisztusnak és híveinek győzelmét hirdeti. Mindez eléggé mutatja, hogy Tolnai Fabricius Bálint a Jelenések könyve 12. részének értelmezésénél túlnyomórészt Méliusz exegézise után haladt, csupán két helyen alkotott azzal szemben saját magyarázatot, ahol Méliusz felfogása túlzottan egyéni utakon járt, s így előtte elfogadhatatlannak bizonyult.

Tolnai Fabriciusnál Szegedi Kis István hatásával is számolhatunk. Szegedi Kis harminchárom Apokalipszis-kommentárja a *Tabulae Analyticae* című művében található. Ezekben a szerző Heinrich Bullingernek a Jelenések könyvéről szóló száz prédikációját kivonatolja. Tolnai Fabriciusnál elsősorban latin alcímei emlékeztetnek Szegedi Kis „*analitikus táblázatának*” egyes pontjaira. Például Szegedi Kis negyedik locusa idézhető: „*Descriptio certaminis Christie et Ecclesiae cum Dracone*”, Tolnai Fabricius énekének harmadik része szintén „*de certamine et victoria veri Michaelis Jesu Christi adversus Draconem Sathanam*” szól. Végző soron az egyezések a kor magyar reformátorainak wittenbergi tanulmányaiban, a „*lutheri-melanchthoni ihletésű exegézisek*”-ben gyökereznek. Egy helyen

Kathona Géza is írja, hogy „wittenbergi elemek érvényesültek a református egyház... apokalyptikájában.”

A Melius-féle magyarázattal való párhuzamok mellett a két mű különbözőségei is szembeűnőek. Melius mindvégig polemikus éllal magyarázza az Apokalypszist, részben a „Sátán Pápa”, de főként az eretnekek, Servet Mihály, Francesco Stancaró, Arany Tamás, Olajos János „és több aszú falevelek”, tehát az unitáriusok ellen hadakozik. Tolnai Fabricius verse egyáltalán nem polémikus jellegű, ő mindössze egyszer említi az „eretnekség gondolas”-t, s énekét inkább a közönséges bűnök elleni harc céljával írja. Az ének negyedik része, mely a Mihály arkangyal ellen küzdő Sátán táborában levő vitézek, vagyis a bűnösök katalógusa, több mint száz vétkeket sorol fel. Egyedülállóan gazdag gyűjtemény ez, a korabeli szokások, szólások és közmondások tárháza. Nem véletlen, hogy az ő keze alól, a decsi iskolából került ki a korszak páratlanul bőséges magyar közmondásgyűjteményét összeállító Baranyai Decsi János.

Tolnai Fabricius a látomás egyes mozzanataihoz, akár Decsi Gáspár is a maga énekében erkölcsi tanításokat kapcsol. Mikor az asszony lába alatt lévő hold magyarázásához ér, elítéli azokat, akik gazdagságot hajhászszak, és a szegényekkel szemben kegyetlenkednek. Az asszony tizenkét csillagból álló koronájában belefoglalja a hú tanítókat is, s ez alkalmat ad neki arra, hogy ostorozza a tunya prédikátorokat. A sárkány tíz szarvához fűzött megjegyzéseiben kitér az általa okozott kísértések részletes ismertetésére, melyek között a gazdagság, méltóság, betegség, éhség, ruhátlanság, dögletes tudomány stb. mellett feleleveníti a Csesztakóba (a lengyelországi Czestochowa) és Rómába való búcsújárást is. Mihály arkangyal és a sárkány égi viaskodásának magyarázatánál részletesen elmondja, hogy milyen bűnök elkövetői sorakoznak fel a Sátán seregébe. A 16. század magyar irodalmának ezen legteljesebb jóval több mint száz bűnt tartalmazó feddéséből e helyen mellőzzük a közkeletű bűnöket, s csak a kor társadalmi viszonyaival és szemléletével összefüggő bűnök elkövetőit soroljuk fel. Ilyenek az árvák és özvegyek sanyargatói, az adó és tized megtagadói a fejedelmek iránt engedetlenek, a lakodalmakban táncolók, a „szegény ember vére szopók”, a kóborlók, konyhán nyalakodók, marhájukból patvarokkal jámborokat kifordítók, uzsorások, szüzeség megrontók, bordélyokban forgók, kurvakerítők, az árban szegény embert megcsalók, az lölt marhát gazdáinak soha meg nem adók, az béresnek szolgálatját ok nélkül meg fogók, hitvány marhát drága áron jó gyanánt eladó, alvásra és henyélésre napi bér föl vonók, érdem felett szegődségben az nagy bér kívánók, szükség nélkül alamizsnát házanként koldulók, úton járó jámboroknak szállást nem adók, óránként változó, igaz ügyben felebarátjoknak pártját nem fogók, féltekben szólni nem akarók és így tovább. Emellett szigorúan megrója a házas embere-

ket, hogy asszonyaikat szabadon hagyják táncolni más férfakkal. Tanácsot ad a szülőknek is lányaik nevelésére, ostorcsapásai elérik a munkásaikat sanyargató gazdákat is.

„Egy asszont fenes napban ime öltöztetec” – Tolnai Fabricius sajátos verbális ikonográfiája a legapróbb részletekig pontos leírást ad a Dürer Apokalipszis-sorozatán is ábrázolt Napba Öltöztetett Asszony alakjáról (Maria Immaculata). A 15. századtól kezdve Európa-szerte elterjedt ez a képtípus, amely Máriát a Jelenések Könyvében feltűnő Apokaliptikus Asszony jellemzőivel ruházza fel: napfényben ragyogó nőalak, lába alatt a holdsarló, feje körül csillagkorona. Ugyanezek a jellemvonások Mária mennybemenetelének (Mária assunta) ábrázolásán is megjelennek. „Laba ala ü nekie az szep hold vettetec” – A középkori magyar oltárok Madonnái gyakran emberi alakban ábrázolt, arccal a föld felé forduló holdsarlón taposnak. Ez az alak, mely általában a bűnt, a pogányságot jelképezte, Magyarországon egyre inkább a törökség szimbólumává vált. A Napba Öltöztetett Asszony kultusza a töröktől különösen fenyegetett országrészekben terjedt, többek között Baranyában. Tolnai Fabricius természetesen elítéli a „bálványozást” – mégsem írja ki látóköréből ezeket a tárgyi emlékeket, annál is inkább, mivel ezek csak lassan, fokozatosan tűntek el az ország protestánssá váló tájairól.

Költői felfogására és technikájára is következtethetünk. A versszakok ritmusában is a prédikátor szól nála prófétai bátorsággal, aki kora társadalmának minden rétegét a Biblia mércéje szerint vizsgálja és keményen megítéli. De nemcsak megró, hanem utat is mutat azoknak a jóra. Ebben a specifikusan irodalmi formában könnyebben és szélesebb körben tudta a lelkekben elültetni egyháza erkölcsi szemléletét és saját prédikatori életeszményét. Merészen kilépett papi elszigeteltségéből, és állást foglalt az egyházon kívüli jelentkező társadalmi kérdésekben.

E versmérték élénk ütemével és egyszerű szerkezetével lendületessé teszi az önmagában kissé elvont jelenet előadását, melyet sűrűn szakítanak meg értelmező magyarázatok s az olvasókhöz intézett tanítások. Ez utóbbiak bármily terjengősek is, egyedül arra hivatottak, hogy a verses olvasmányt a való élet közelébe hozzák. Legnagyobb értéke ezen részleteknek, hogy bepillantást engednek a kor társadalometikai állapotába. Tolnai Fabricius munkája, mint költői mű, simábban gördül és technikásabb Decsi Gáspár históriás énekénél, s ha a század ilyen jellegű alkotásai között nem is illeti meg kiemelkedő hely, mégis eléri a középszerűek színvonalát.

Az akadémiai zenetörténet téved, amikor azt állítja, hogy ennek az éneknek „még nótatalása sincs”. A latin nyelvű nótajelzés egy 16. századi Planctus Ecclesiae-re vonatkozik. Tolnai Fabricius hivatkozik rá elsőként, s a História voltaképpen magából a nótajelzésben megjelölt versből indul

ki: „Tisztöletös szömelyök” – „Viri venerabiles...” Ez utóbbinak szövegét sokáig nem ismerték Csomasz Tóth, majd Szentmártoni Szabó Géza találta meg:

Viri vinerabiles sacerdotēs Dei
Praecones altissimi lucernae diei
Caritatis radio fulgentes et spei,
Auribus percipite verba oris mei etc.

Szentmártoni Bodó János Tékozló fiújához és az ebből építkező Filius prodigus című drámához a nótajelzésen és a formai egyezésen túl műfaji és tartalmi párhuzamok is hozzákapcsolják Tolnai Fabricius versét.

Nevét megőrizte egy alkalmi oktató-mulattató ének is. A kor szokása szerint különböző családi jeles események alkalmával tréfás hangú, kedves, bensőséges hangulatú, ugyanakkor oktató szándékú mulattató éneket szereztek a költők, ezt a gyakorlatot követte ő is. Ez a százhusz négyesoros versszakból álló és soronként két ütemben 7 + 6 szótagot számláló ének egy eddig szokatlan és ismeretlen műfajt képvisel. A címbe olvasható műfajmegjelölés elég furcsa, hiszen a vers törtériként sehogyan sem olvasható. Oktató-mulattató vers ez, s szoros rokonságot mutat a házaseénekekkel, Kathona Géza megfogalmazásában „lakodalmi tanító ének”. Tolnai Fabricius verse kettős karakterű – egyházi és világi jellegű. A 17-18. században is népszerű műfaj ez: a Szetsei-daloskönyvben szinte egymást éri a sok komoly vagy tréfás házaseének, lakodalmi gajd és asszonycsúfoló: mind-mind az „Európa-szerte középkori vágáns műfaj magyar származéka”.

Kálmáncsai Péter „házasságának tisztösségére” írt éneket *Historia de maribus in convivio (A társaságbeli helyes viselkedésről)* címmel. Ez a magyar nyelven írt szöveg nem más, mint alkalmi vers, afféle viselkedési kódex. Ez a 120 négyesoros versszakból álló és soronként két ütemben 7 + 6 szótagot számláló éneket lakodalmi tanítóénekeknek lehet elnevezni, melynek első fele a vendéglátás legfontosabb szabályait, második része pedig a vendégek illendő viselkedésének módját taglalja elég terjengősen, sokszor a közönségesség határát súrolva. A jelenlévő prédikátor a lakodalomban is tanít, de most nem a hit dolgairól, hanem a társadalmi együttlét, vendégeskedés szabályairól, a közös étkezés és ivás illedelmes lebonyolításáról, a földi javak helyes élvezetéről, az öröm és vigasság szerény s a közerkölcsiséggel megférő megnyilvánulásairól, ugyanakkor párhuzamosan kipellengérezzi a közös vigalom emberi méltóságot sértő, elvadult szokásait és ízléstelen kisiklásait. E megrovásait oly részletesen adja elő, hogy az ember – mint egy bruegeli lépen – látja maga előtt egy mezőváros polgárosodó lakosságának családi ünnepségét ősi szo-

kásaival, a vendégek széles jókedvével és fellobbanó indulataival, amelyek végül is már a jóízű rovására mennek. Jellemző Tolnai Fabricius Bálintra, hogy míg a Szent János látásáról írt énekében feltétlenül elutasítja és megveti a lakodalmakban divatozó táncot, úgy e versében egy szóval sem támadja azt, sőt mélyen hallgat róla. Dacára, hogy intéseiben elítéli a „*duska*” poharat, verse végén mégis egy tréfás fordulattal maga is egy pint bort kér kiszáradt torka áztatására:

Ha kit én megbántottam az én énekömmel,
töltse rajtam bosszúját egy tele pint borral,
mert én már megfáradtam az énökmondással,
hadd áztassam torkomat tőle adott borra.

Ebből nyilvánvaló, hogy éneke lakodalmi alkalomra készült, s ott maga mondta el a vendégek szórakoztatására. (Hasonló szerepe volt, mint később a vőfélyverseknek, rigmusoknak, házasesékeknek.) Művelődéstörténeti értéke nagyobb, mint a költői, mert részletesen megörökíti benne a 16. századi mezővárosi lakodalmak minden szokását, amelynek leg többjét ma már csak innen ismerjük.

Az ágendákban, prédikációkban olvasható teológiai magyarázatok és gyakorlati tanácsok csaknem valamennyi eleme megtalálható a 16-17. századi protestáns házasesékekben. Miért keletkeztek ezek az énekek? Mert egyrészt a vallásos szerelmi költészet egyik megjelenési formája volt a házasesék. Olyan könyörgések és hálaadások ezek az énekek, amelyek tanítás formájában szólnak még a szerelmi érzésről is. Másrészt prédikátoraink szorgalmazták, hogy a templomi szertartásban és lakodalomban házasesékeket, házasságról szóló históriákat énekeljenek a hívek. Harmadrészt az énekek a reformátori tanítás egyik fő és hathatós eszközeként jelentek meg ebben a korban – az énekelt tanításokat könyvnyelven megjegyezheték a hívek. A protestáns házasesékek többféle alfaja virágzott kezdetekben – tartalmilag az oktatás, erkölcsi tanítás és a tréfás feddés két szélsősége között mozgott, a vágáns és vallásos elemek együttesen is előfordulhatnak a versekben.

A vágáns metrumot és dallamot tudatosan választja a költő, hiszen verse a „*dévaj*” házasesékek csoportjába tartozik, a tobzódás-mulatozás témája és a közköltészet elemeiből építkező költői nyelv egyaránt a lakodalmi csúfolódókhoz, a tréfás mulattatókhoz közelíti Tolnai Fabricius énekét. E mű egyszerűsége része annak a sikertelen propagandahadjáratnak, amelyet a protestáns prédikátorok a részegség és a tobzódás ellen folytattak évszázadokon át.

A szerző célja egyszerre az oktatás és a szórakoztatás, ezért némi furfanggal csendet kér: „*Óvja mindön embör magát amaz rútzajgástul, me-*

lyet részeg embörök tesznek az jó bortul, hol éneköt, sem lantszót nem halhatsz az zajtul, mert kiki mind úgy üvölt, mint lehet torkátul.” Azt ígéri, nem szól hosszan, mert „tudom, hosszú pecsenyét mindnyájan szerettök, de az prédikációt röviden szabjátok.”

Számos bibliai példázat mutatja azt, hogy „az szép lakodalmat az Isten nem tiltja, sőt mindenütt Írásban azokat javallja”, csupán a kikényszerített és „gyanús lakodalmakat méltó távoztatnod”. Az előbbi kifejezés a kiprovokált meghívást és vendégeltetést, az utóbbi pedig az egyház által nem szentesített nászt jelenti. Milyennek kell lennie a sárközi leánynak? Erre a Szent Jánosról szóló műben már kioktatta kortársait: „Leányoknak szabadságot soha nem kell adni / Nyargalásra, férfakkal a cinege játszásra, sőt, az szemlélést kell tiltani, ifjakra mosolygást, / Szemérmesen kell tartani leányzónak magát”. Fontos értékmérő, ha dolgos a jövőendő menyasszony, ezért „honn a háznál kell szoktatni fonyásra, szövésre, tisztaságra, hím varrásra, minden jó erkölcsre, / Hogy idővel alkalmazatosb legyen házasságra”. Ha ilyen tökéletes leány talán kevés is akad a korban, a jó szándék és a törekvés erre mindenesetre kiolvasható a prédikátor soraiból. Hívás nélkül „szóljunk vendégöknek röviddel ő tisztokról” – javasolja a szerző, anánál is inkább, „mert ők is feletköznek nagy sokszor magukról”.

Tolnai Fabricius szerint a lakodalmat illik gondosan előkészíteni, s különösen megfontolni, hogy kit hív meg az ember. Mivel általános szabály, hogy „az te jótételedről feletköznöd illik, de másnak jótettéről emlékeznöd illik”, alaposan át kell gondolni a meghívandók listáját:

„Szabadban azért főembört neköd vendéglenöd,
Hálaadó voltodat jótettéért mutatnod,
Atyádfiát, szomszédot, gazdagot behínod,
Csak hír-nevet vadásznod, de nem szabad neköd.”

A rátartibbját célszerű több ízben invitálni, mert vannak olyanok, akik „mindönben nagy módot mutatni” akarván, úgy tartják, hogy egyetlen hívásra elmenni „pór történet”. Aki viszont „hívatal” nélkül állít be, „ajtó mögött a helye annak”. Mint mindenben, ebben is mértéket kell tartani; egyaránt elítélendő az, aki elzárkózik a társaságtól, s az, aki minduntalan más nyakára jár:

„Embörtelen embör, az ki hívást megveti,
És házához barátját soha be nem inti,
Mord erkölcsibe magának jó hírét keresi,
Én se megyök, te se jöjj, bátor, azt beszéli.”

„Sokszor látunk olyat is, hogy elbútt előttünk,
Nincsen hon, hogy azt mondja, társának meghadja,
Vessző vágni önmagát elmentnek mondja,
Mit szólának, azonban ott benn azt hallgatja.”

Nem különb az sem, aki, ha hívatlan vendég vetődik hozzá, csak hallgat, „mind a róka”, s ha történetesen éppen asztalnál ül, semmivel sem kínál. Persze nemigen várhatnak más elbánást azok a haszonlesők – s ilyen sok „találtatik” –

*„Ki házánál az vendég soha nem lakozik,
Az asztalnál ő másnál nagy örömet iszik,
Egy pénze sincs gyakorta, napestig eliszik.*

*Rágondol az órára, mikor ülsz asztalhoz,
És ő belát akkoron, mert szava gazdához
Nagy vagy, hogy juthasson az tele tálakhoz,
Pohár mellé sokat szól, mert ő tanolt ahhoz.”*

Tolnai Fabricius elképzelése szerint a tisztességes lakodalmat az alábbiak jellemzik:

*„Az isteni imátság kezdetiben legyön,
Vendégségnek ő vége hálaadás legyön,
Az közepin az Isten szájunkban forogjon,
Közönségnek rút vétke nevében ne legyön.*

*Köszöneti pohárnak ő hírével legyön,
Nagy szép áldomásokkal, tiszta szüüből legyön,
Senki duskát nevében senkire ne adjon,
Hogy kétképpen nagy vétket ne valljon.*

*Az hegedű, az lantszó szépön szöngedözzön,
Az isten dicséret legjobban szenegjön,
Az vendégnek ő szíve ezön örvendözzön,
Sem hegedű, sem lant szodé ott ne ordítson.”*

Az ünnepi alkalomra – inti a gazdát – „többet főzzél vendégnek, hogy nem, mint magadnak”, hiszen „többször is jól kelletik őket vendéglenöd”. Csak azok szokták a vendéget szűkös kosztton tartani, „több kik ez egyszörnél nem akarnak híni”.

*„Szép rönddel az vendégöt ott letelepétsed,
Ha velök ülsz, kénáljad, eleikbe rakjad,
Ha fönn forogsz, vőfélyyel gyakran kínáltassad.”*

*„Semmi ízi lakásnak, azhol jó bor nincsen,
Sem jó kedvi vendégnek az lőrétül nincsen,
Vízzele elegy az bornak, mert ereje nincsen,
Vinost ki ad vendégnek, esze annak nincsen.”*

*„Illik a jóval a hitvánt elnyomatni,
Vagy peniglen mindvégig jó bort innya adni,*

*Vendégöknek mert fejük hitvántul kezd fájni,
Más napon avagy hasok ked attul rángani."*

Miként a folytatásból kiderül, persze nem annyira a hiány, hanem a gazda részéről túlzott kínálás, a vendégek egyike-másika részéről pedig a „tobzódás” és a mértéktelen „szabállás” jellemezte a lakodalmakat. Sőt akad olyan gazda is, aki vendégét így biztatja: „*vagy az száján ki nem jön, vagy nyakában ontja*”. A jó zsíros ételek azonban hamar megtették a magukét, s nemigen kellett a vendégekre tukmálni a poharat:

*„Az poharak idestova járnak,
egy és kettő vagy több is asztal által mennek,
nagy fejében egymásra köszöntések lesznek,
Atyafiság, barátság boritalban állnak.*

A másik azzal igyekszik kitűnni, hogy – miközben társa számlálja – 50-60 kortyot nyel le egyszerre, mondván „*vagy ki döjt, vagy kidöjtöm*”. Megint más a szomszédjára támad, s erőszakkal itatja. Maga a gazda is hozzájárul a mulatság elfajulásához:

*„Különb-különb sokféle poharak támadnak,
Borstörő és medönce, szennyes tálak jönnek,
Töknyakak, fűrt darab fák, oly pohárok jönnek,
Rút bocskor, papucs, csizma mind előkerülnek."*

Bár a „*tisztösséges tréfának böcsületi vagyon*”, sok gazda – vendégei mindenáron való szórakoztatása végett – túllépi a kívánatos határt:

*„Azért mégis némelyek abban gyönyörködnek,
Bolondsággal vendégöt ha neveltethetnek,
Éktelen játékokkal megbolondíthatnak,
Egy bolondból nagysokart es ha csinálhatnak."*

*„Játékok is bejűnnek, mind kocka, s mind kártya,
Kiből szomoréttatik embörnek barátja,
Mert erszényét, jól látjok, gyakran tapogatja,
Veszteségben embörnek megindul haragja.*

*Veszteg ülést elunja, viszketni fog talpa,
Hegedőben szép nóta azt csiklandoztatja,
Táncnak ered, azonnal pénzét is nem szánja."*

Közbeszédben azt mondják, táncot az hajtja. Decsi Gáspár – aki külön prédikációt szentelt a tánc elítélésének – keményebben ítél, hiszen tapasztalnia kell, „*hogy valamely lakodalomban nem táncolhatnak, azt lakodalomnak sem tartják*”. „*Értéktelenebb dolog az asszonyi állattul vagy leányzótul, mint mikor mindenek előtt a férfinak kezére mennek, magokat fogdostatják, rángattatják és hordoztatják*” – háborog.

A fáradtság különbözőképpen hat a résztvevőkre:

*„Némelyek az asztalnál szunnyadnak,
Süvöltnek vagy dudolnak, más nyelvön is szólnak, nek
Pohárral ha elhagyják, hamar megmordulnak,
Nem ihatnak, mellyökön bort alácsurgatnak.”*

*„Csudálom, mely sokáig asztal fölött ülnek,
Vas nekik az alfelök, hogy annyit ülhetnek,
Semminemő szökségre onnét föl nem kelnek,
Ha fölkelnek elvégre, árvízet eresztnek.”*

„Csak sibongnak némelyek: sem esznek, sem isznak.”

Bezzeg mások annál tevékenyebbé válnak:

*„Verekedés, feddés haragból támadnak,
Üstökvonás, főtörés, öklöszések lesznek,
Pohárral vagy kannával egymást agyonütik,
Másodnapon betörött fejeket kötöztetik.*

*Régi bosszú előjő, akkor egymást szidják,
Elmúlt régi dolgokat sokszor előhozak,
Csak egy szóról nagy dolgot orrokban is vesznek,
Kiráól nagy sok ideig sokszor emléköznek.”*

Megint mások a zavarosban halásztatnak:

*„Ital közben jó marhát szegéntül elcsalnak,
Cserélnek és nagy hitván marhát másra kennek.”*

*„Felemás házasokat ital közt szöröznek,
Oláalkodnak más után, ha mit kaphatnának,
Beszédében utána kivel halásznának.”*

Bár a lakodalom általában három napig tartott – holott „az halnak is három nap megfakad az epéje” –, az eloszlás igen nehezen ment:

*„Van, aki harmadik búcsúvételkor tud elindulni,
Pedig aki sokat búcsúzik, kíván maradni.”*

De nem illő az ellenkezője sem:

*„Követetlen elmenni tisztöletlenségös,
Kapufától búcsúzni igen szidalmas,
Gazdát megkövetni díszös.”*

Ebben persze némelykor maga a gazda a hibás:

*„Ezért vallom nagy bűnnek, ha kit úgy vendéglesz,
Hogy házadtul házához szépön nem eresztesz.”*

A távozó vendéget illendően haza kellett kísértetni. A szerzőnek hazatérés utánra is vannak jó tanácsai:

*„Csöndességgel házadnak el-letakarodjál,
Ház népével és otthon semmit ne dörgődjél,
Ha lefekszöl, virradtig nagy szépen aludjál,
Vendégségtől azután egy falkig tiltódgyál!”*

A tanácsot, hogy egy „falka” ideig kerüljék a mulatságot, sokan könnyen betartották, hiszen:

*„Estve leszön nagy dánom, reggel pedig bánom,
Kárt vallottam, más napon tülök ezt hallom,
Keservesen fáj fejem, igön bánom,
Az szomszédot megszidtam, bezzeg igön bánom.”*

De „mostani világban csak hasznot keresnek vendégségben, mert látom, hogy vendéghez olyant a házadnál, kinek vaját remélöd, hogy élteben”. Ha Tolnai Fabricius Bálint úgy is látja, hogy „kicsiny a szeretet mostan embörökben, szegény attyok fiának nincs helyök házakban, tisztösségök gazdagnak csak vagyon világban, szegény embör de hever mindenütt az porban”, ez hihetőleg éppen nem igaz vendéglátóira.

A vendégek sokfélesége még arra is merészséget ad a szerzőnek, hogy a törökök ellen szóljon burkoltan, de úgy azért, hogy a kortárs megértse: „Reád szállott vendégöt, idegen nemzetöt, kicsoda közületek, ki jó kedvvel tartott, vagy jót az olyaténnek valaki mondhatott, nemde áldás helyett átkot reá vetött?”

„Szomszédid és barátid házadhoz gyűljenek” – tanácsolja Tolnai Fabricius Bálint, mert azok is segíthetnek. „Többet be ne gyűjts (hívj), csak kire elég vagy”, mert ha többet hívsz, mint ellátni tudsz, „alattomban szidalmat is hallhatsz!”. Ez kevésbé jellemző, inkább „többet főzetsz vendégnek, hogy nem mint magadnak”, „szertelen nagy költségöt noha sokan tesznek, friss étkeket főzetnek, sok tálakat hordanak magok mutatásáért”. Hogy a vendég sokat ihasson, sokat adnak enni, „sós pecsenyét pörkörnek”, azaz a mai fűszeres, sós pörkölt elődjét adják azután negyednap is eszik asztalra. „Tékozlás is nagy sokszor vendégségben esik, mert elviszi az vendég, kit meg nem ehetik, rakott tányért haza küld, kit aztán megeszik, borsos tik húst azután negyednap is eszik”.

„Kába beszéddel való köszöntésök lesznek...” A násznép aligha unatkozik: a gyerekek egy része „csúf ruhában” maskarázik, „némelyek abban gyönyörködnek, bolondsággal vendéget ha neveltethetnek, éktelen játékokkal

megbolondítanak". Az ugratás mellett kocka, kártya, tréfa, tánc járja, mert „veszteg ülést el unja, viszketni fog a talpa, hegedőben szép nóta azt csiklandoztatja, táncnak ered azonnal, pénzét is nem szánja, köz beszédben azt mondják, táncot az bor hajtja”.

A gazdának előírás, „*ha fönn forgasz, vőfélyel gyakran kínáltassad*” az ételt, de sokan annyit maguk előtt tartanak, ami elég a három napi mulatságra. A pohárnak eredetileg sorba kellene járnia, de sokan virtusból kiisszák, sőt „*kezét némely kulcsolja (hátnál), foggal nyúl pohárhoz, röszketteti az állát, az fatejet szopja, hóna alatt az pohárt tányéron fordítja... nád csövön is némelyik kiszívja, vagy pedig ajakkal pohárt beburítja, egy hajtóban (hajtásra) az bort belőle kiszopja, az poharát fölveti és ismét fölkapja*”. Mintha csak a mai virtuskodókat látnánk. Aztán isznak borstörőből, töknyakakból, bocskorból, papucsból, csizmából, „*némelyek az asztalnál szunnyadnak, sövöltenek vagy dúdolnak, más nyelven is szólnak*”. Csoda-e, ha „*felemás házasságokat ital közt szöröznek, ólálkodnak más után*”?

Egyszer azonban minden jónak vége szakad. „*Harmadnapi vendégnek kitelik ideje, az halnak is három nap megfakad epéje...*” Illik búcsút venni, szégyen csak a „*kapufátul búcsúzni*”, de ha marasztalnak, nem kell annyira sietned. Akárcsak manapság.

Az ének keletkezési helyének és idejének megállapításához semmi támpontunk sincs. A szerző írhatta Tolnán, Decsen vagy máshol is. Anélkül, hogy ebből messzemenő következtetést vonnánk le, megemlíjtük, hogy a szerző egy „*zselici vendégségre*” vonatkozó szólást idéz. Nem lehetetlen tehát, hogy a versszerző Tolna megyét elhagyva, de még alsó-baranyai esperességét megelőzően valahol Felső-Baranyában, esetleg Pécs vagy Szigetvár környékén prédikátorkodott. Szakály Ferenc úgy látja, hogy a műben ábrázolt világ leginkább egy Tolna-szerű mezővárosra illik még akkor is, ha éppenséggel nem ott keletkezett. Az akrisztichonban szereplő Kálmáncsai Péter, akinek „*házasságának tisztösségére*” Tolnai Fabricius a verset írta, Szakály Ferenc szerint talán családtagja volt annak a Kálmáncsehi Jánosnak, aki benne van Tolna 1590. évi szandzsákösszeírásában – Péntek utca mahalle – családtagok és szolgák nélkül. Valószínűbb azonban, hogy a vers címzettje azzal a Mányoki Péter nevű kálmáncsehi református lelkésszel azonos, aki részt vett az Alvinczi György kivégzésével végződő 1574-es nagyharsányi hitvitán.

Az ének egy 17. századi kéziratos énekeskönyvben, a Lugossy-kódexben maradt fenn, abban a majd négyszáz lapos kéziratban, amely a 16. századi epikus költészetünk legszebb darabjait tartalmazza. Tolnai Fabricius Bálint szerzősége és az ének megírásának alkalmá a versfőkből olvasható ki: THOLNAI BALINT KALMANCSIAHI PETEORNEK IO AKARATBOL SERSEOTTE HASSAGANAK TISTEOSSEGRHEDTANTAKKN.

Harmadik munkája a „*Lásd meg Uram, én igyemet*” kezdetű egyházi ének, a „*XLIII. Psalmus Litem meam discepta o deus*”, a XLIII. zsoltár parafrázisa. Tolnai Fabricius leghosszabb életű művének bizonyult. Áll huszonöt kétsoros versszakból, soronként 8 + 12 szótagszámmal. Tolnai Fabricius Bálint zsoltárfordítása a református és római katolikus énekeskönyvben is szerepelt. Ez utóbbi jól mutatja a szöveg módosulását a gyülekezeti éneklés gyakorlatában. A katolikusok ezt a verset sok egyéb protestáns énekkel együtt már a 17. század elején átvették, és egyúttal át is formálták. Benne van már az első nagy katolikus énekeskönyvben is. Tolnai Fabricius Bálint nevét elsőként az 1616-os debreceni énekeskönyv írja ki a vers fölé: „*Tholnai Bálinté*”, ugyanígy jelölik a szerzőt a lőcsei énekeskönyvek is. 1635-től. A nótajelzés George Buchanan 43. zsoltárparafrázisára vonatkozik. A skót protestáns humanista költő *Paraphrasis in librum Psalmorum* címmel 1567-ben jelentette meg először latin nyelvű zsoltárátköltéseit, amelyekhez később humanista metrikus dallamokat komponálnak. A Buchanan-dallamok magyarországi elterjedésével részletesen foglalkozó Csomasz Tóth Kálmán Tolnai Fabricius dallamutalását nem ismeri, ám felhívja a figyelmet ugyanezen Buchanan-zsoltár másik magyar feldolgozására, mely Újfalvy Katona Imrétől való. Tolnai Fabricius csak a dallamot és a metrumot veszi át Buchanantól, szövege alig hasonlít a humanista parafrázishoz. Tolnai Fabriciusnak mégis jelentős szerepe van Buchanan-recepció történetében, hiszen Balassi Bálintot, Rimay Jánost és Illyefalvi Istvánt megelőzve elsőként merít a skót reformátor költészetéből. A vers latin akrosztikonja az *edicio princeps*ben címként szerepel. Ez sem a *Vulgata*, sem Buchanan szövegével nem áll kapcsolatban: voltaképpen a magyar szöveg első sorának szó szerinti latin megfelelője.

Három magyar nyelvű énekén kívül egy latin üdvözlőverse ismeretes, amelyet Heltai 1565-ös Bonfini-kiadásához írt. Ebben elmondja, *hogy „il-lik megismerni a hazai történelmet, fájdalom azonban, mily kevés hírnöke akadt.”* (Valószínűleg igaza van Kulcsár Péternek abban, hogy nem ő, hanem Tolnai Bogács Bálint volt az a kolozsvári diák, aki 1565-ben verset írt Heltai Gáspár Bonfini-kiadása elé.)

Balázs Kovács Sándor

Magyar renegátok a török birodalomban

Általában elfogadott és alapjában helyes is az a közvélekedés, mely szerint az Oszmán Birodalom bizalmatlanul elzárkózott a külföld elől. Ennek ellenére mindig voltak, akik könnyedén mozogtak az eltérő vallások és kultúrák között. A keresztény és muzulmán világ közötti – lassú, de mégis folyamatos – információáramlásban komoly szerep jutott a vallásváltó renegátoknak. A hitüket elhagyók száma társadalmi méretekben nem volt jelentős, a politikai és kulturális cserefolyamatokra mégis jelentős befolyást gyakoroltak.

A 16. századi Oszmán Birodalomban aligha létezett értékesebb árucikk az eleven embernél. A szultán európai hadjáratai nyomán rabok sokaságát hajtották a birodalom belsejébe. Az oszmánok fogságába esett keresztény ifjak sokszor azon az áron menekülhetettek meg a kemény rabságtól – ez gyakran gályarabságot jelentett – ha körülmétkedtek, azaz muszlimmá, renegáttá, „törökké lettek”. Így volt ez Magyarország oszmán uralom alatt álló részében éppúgy, mint a fővárosban, Isztambulban. A rabsorstól való kiemelkedésnek azt az útját jól példázza egy magyarból lett oszmán íródeák levele: *„Én keresztényen fi vagyok gyermekségemben rabbá estőnk mind atyámval egyetembe. Az atyám kiváltozék (azaz pénzen kiváltotta magát), és engemet törökké tőnek... Annakutánna engem török iskolába adának; azt is megtanulám.”* A budai János deákot, a levél íróját Arslán budai pasa nevelte ki kancelláriai szolgálatra. A hozzá hasonló tollforgató magyar renegátok közül kerültek ki a budai pasák íródeákjai és titkárai.

Magyarországon nem vezették be a rettegett gyermekadót, a devsirmét, ezért magyarok rendszeresen és szervezeten nem kerültek olyan nagy számban sem a janicsárok, sem a birodalom tisztségviselői közé, mint például a bosnyákok, az albánok vagy a grúzok. Így is szép számban találkozunk „törökké lett” magyarokkal. Egy részük önként, esetleg kényszer hatására áttért renegát volt – ők anyagi haszonért, illetve a biztos halál

helyett választották az iszlámot. Egyedinek számít a feleségbántalmazó erdélyi nemes, Markházi Pál esete, aki a fejedelmi igazságszolgáltatás elől menekült török földre. Muszlim hitre térve, Ibrahim néven több hódoltsági szandzsák bégje lett, sőt a Porta 1581-ben még erdélyi trónkövetelőként is megpróbálta felhasználni.

A renegátokat a politika és a diplomácia is felhasználta mindkét oldalon. Baranyai Decsi János krónikája őrizte meg Markházi Pál történetét. Az elbeszélés szerint Markházi átadta a töröknek Ajnácskő várát, és mivel félt a büntetéstől, Erdélybe szökött. De itt sem maradhatott sokáig. A történetíró szerint, „amikor feleségétől, egy gazdag asszonytól elvált, gyalázzattal és szégyennel bélyegezve nem bírta tovább állni az emberek tekintetét, és azt színelve, hogy Istvánhoz (tudniillik Báthory Istvánhoz), Lengyelország királyához megy, titokban a törökhöz szökött.” Markházi Konstantinápolyban származását letagadva, hízalgéssel, megvesztegetéssel igyekezett előbbre jutni, és Baranyai Decsi szerint még az erdélyi fejedelemséget is szerette volna megkapni a töröktől. Előre jutása érdekében áttért a muszlim hitre, és felvette az Ibrahim nevet, de egyszerű várkapitányságnál többre nem vitte. Karrierje akkor kezdett emelkedni, amikor Szinán pasa nagyvezír háborús készülődései során mindenkit igyekezett maga köré gyűjteni, akit csak hasznosnak talált tapasztalata, nyelv- vagy helyismerete miatt. Így lett a stratégiai fontosságú lippai vár kapitánya, majd csausz, Szinán pasa Báthory Zsigmondhoz küldött követe. Markházi életútja – Baranyai Decsi előadásában magába sűríti mindazt, amit a kortársak a hitüket önös érdekből elhagyó, az Oszmán Birodalom keretei között érvényesülő emberekről gondoltak. Mindenekelőtt erkölcstelen korrupt alakoknak tartották őket, akik elárulták saját népüket és hazájukat, amikor a török mellé álltak.

Markházi tettei: Ajnácskő elárulása, majd a részletesen nem kifejtett, csak érzékeltetett erkölcstelen életmód Erdélyben, szökése Konstantinápolyba a renegátok megbízhatatlanságát erősítette Baranyai Decsi János elbeszélésében. A krónika olyan negatív tulajdonságokkal ruházta fel Markházit – kevélység, hízalgés, „testének piperézése” –, amelyek mindenki szemében ellenszenves alakká tették. Baranyai Decsi célja az volt, hogy megbélyegezze mindazokat, akik a török mellett keresték az érvényesülést. Az igazság azonban ebben az esetben is az, hogy bár minden bizonnyal rengeteg „kalandor” próbált szerencsét a török uralma alatt lévő területeken, de Markházi előre jutását az is lehetővé tette, hogy olyan speciális tudás volt a birtokában, ami a hódító és Magyarországon berendezkedő oszmán állam számára fontos lehetett. Markházi esetében ez nem volt más, mint nyelvtudása, valamint – ahogy a róla szóló szövegből kiolvasható – katonai tapasztalata és helyismerete.

Nem nehéz elképzelni, hogy sokan a vallásváltás oltalmába menekültek a gályarabság és az egyéb „*kellemes*” elfoglaltságok elől, vállalva ezzel identitásuk legmeghatározóbb elemének elvesztését. Az iszlámra való áttérés legfőbb feltétele a körülmetélés és a hitvallás volt. Egyébként nem kizárólag kényszerítő körülmények hatására történtek áttérések, például Észak-Afrikában jelentős érdeklődés mutatkozott az iszlám iránt, délszláv, balkáni területeken pedig nem ment kuriózum számba, ha valaki a felemelkedés vagy éppen csak a magasabb életszínvonal megszerzése végett döntött Mohamed tanításai mellett. (Magyarországi György barát húsz évet töltött török fogságban, és hétszer kísérelt meg szökést – sikertelenül. Munkája, az „Értekezések a törökök szokásairól és gonoszságairól”, egy egészséges, erkölcsös török társadalmat tár elénk, elmondása szerint maga is erős kísértésbe esett, hogy áttérjen a mohamedánok hitére, sőt pár hónapig gyakorolta is vallásukat, ám kis kilengése után egész hátralévő életében hithű katolikus maradt.)

A törökké lett magyarok másik nagy csoportját azok a gyermekek és ifjak alkották, akiket a nagy hadjáratok során hurcoltak el. Ők ugyanazt a képzést kapták, mint a devsirmével begyűjtött fiúk, és pályafutásuk is hasonlóan alakult. Közülük kerültek ki a szultáni udvar, illetve a hódolt-sági közigazgatási központok tolmácsai és írnokai. Sokukról feljegyezték, hogy jóindulattal viseltettek egykori honfitársaik iránt, fontos információkkal szolgáltak számukra, vagy közbenjártak az érdekükben. Az ilyen magatartásnak azonban komplex okai voltak: a többfelé dolgozás, kémkedés, dezinformálás komoly extrajövedelmet hozott.

A modern kutatók többsége elfogadta azt a képet, mely a devsirmét a keresztényeket sújtó sorscsapásnak, olyan rettenetes intézménynek ábrázolta, amelynek keretében minden „*ellenszolgáltatás*” nélkül szívták el, csapolták meg az alávetett népeesség életerejét. E felfogás azt tartja, hogy az elvitt gyermekek végleg elvesztek népük számára, hiszen tökéletesen átgyúrták őket: lelkükben a kereszténységet kiszorította az iszlám, a család és a szülői ház helyét elfoglalta az uralkodóház, a szülőföld szeretetét pedig felváltotta a birodalom iránti elkötelezettség. Miután megfosztották őket múltjuktól és családi háttérüktől, ezek a minden porcikájukban kiszolgáltatott rab emberek elkerülhetetlenül váltak az uralkodóház fanatikus katonáivá, kritikátlan kiszolgálóivá, vagy ahogy a 16. századi európai megfigyelő írta a janicsárokról: apjuk helyett a „*császár fiaivá*”.

Még a nagyon szűkösen rendelkezésre álló adatok alapján is úgy tűnik azonban, hogy ez a kép túlságosan egysíkú, s nemigen adja vissza a valóság sokszínűségét. A rokonokkal szembeni ellenségesség, a régi világgal való szembefordulás azonban azért nem mindig lehetett teljes. Az oszmánivá való átnevelés azonban nem feltétlenül járt együtt a múlt, az eredet és a származás teljes elfelejtésével és megtagadásával,

a családi és a rokoni kapcsolatok végleges megszakadásával. Az egyik legfontosabb kapocs, ami az új oszmánokat korábbi világukhoz fűzte, kétségkívül a nyelv volt. Ha azt várnánk, hogy a török környezet és az oktatás hatására az átneveltek teljességgel elvesztették anyanyelvüket, bizony csalódnunk kell. Ellenkezőleg, úgy tűnik, hogy – leszámítva a szinte csecsemőkorban elvitteket – többségük felnőtt korában is beszélte ősei nyelvét, bár feltehetőleg nem olyan szinten, mint elhurcolása előtt. Pécsi Kis Péter, aki 1541 őszén látogatta meg Szulejmán szultán óbudai táborát, azt hallotta egykori barátjától, a szultáni tanács íródeákjává lett Eszteri Pétertől, hogy a janicsárok *„csaknem mind pontosan tudják nemzetük nyelvét”*.

Az isztambuli janicsáriskolákban és szerájiskolákban képzett áttért ifjak legjava persze sokkal fényesebb hivatali pályát futott be, mint a birodalom peremvidékén, az oszmán végvárakban szolgáló hasonló sorsú írástudók. A szultán udvarában nagy becsben álltak a dragománoknak (terdzsümánoknak) nevezett renegát szultáni tolmácsok, akik fordításon messze túlmenő, komoly szerepet játszottak az oszmán diplomáciában. A szultáni dragománok a legrangosabb külügyi tisztviselőknak számítottak, ők fogadták az európai diplomatákat, ők vezették a népes oszmán követségeket, s értelemszerűen az oszmán hírszerzés kulcsfigurái, csaknem mindig kettős ügynökök voltak. A vallásváltoztatás és a magas szultáni szolgálat életre szólóan megszabta a sorsukat, nem tudunk arról, hogy bármelyikük hűtlenné vált volna a muszlim valláshoz és a szultánhoz.

Mások katonai pályán érvényesültek. Egyszerű várkatonák inkább a renegátokból lettek, az elhurcolt és a szerájban nevelkedő fiúkra fényesebb karrier várt. Az a fajta politikai hálózat, amit a Szokolluk vagy más, szintén etnikai alapon összeszerveződő csoportok hoztak létre, nem állt a magyarokból lett törökök rendelkezésére. Ennek ellenére többen is magas pozíciókba jutottak, szultánok vejei lettek. Ez a megtiszteltetés érte a harmadik vezírségig emelkedő Ferhád pasát is, aki kitűnő kalligráfus és mecénás volt, ugyanakkor olyan keménykezű katona, hogy a nagyvezírnek írt panaszaiiban megölésével és házának felgyújtásával fenyegetőztek. Szulejmán kedvenc fiának, Mehmednek leányával, Humai szultánával házasította össze, s ötödik vezíri méltóságra emelte, bár addig csak négy vezír volt a tanácsban. Két jeles történetíró, Busbecq császári követ és Ali török történetíró közölnek részletes tudósítást a magyar Ferhád pasáról. Ő egy szakértő s Busbecqkel egy időben Konstantinápolyban tartózkodó titkos kém tudósítása szerint 1561-ben harmincöt éves, és eredetileg a Bécszet ostromló Ibrahim pasa rabszolgája volt; eszerint tehát 1526-ban született, s hihetőleg a kőszegi táborozáskor hatéves korában hurcolhatták el a törökök. Ferhádöt vitézsége janicsár agaságra emelte, szigorú

magaviselete pedig annyira megkedveltette magát a szultánnal, hogy őt kastemuni szandzsákbéggé nevezte ki, s onnan, mint a tanács ötödik vezírét Konstantinápolyba hívta, unokájával összeházasította, majd negyedik, utána harmadik vezírré nevezte ki. E rangban vett részt 1566-ban a szigetvári hadjáratban, és volt némi köze Szulejmán halálának eltitkolásához is. E hivatalától a nagy befolyású bosnyák Szokollu Mehmed pasa nagyvezír fosztotta meg. Valószínűleg megmérgezték. 1575-ben hunyt el Isztambulban, Mehmed szultán dzsámijában zajlott a temetési szertartás, és Eyübben, a főváros talán legszebb temetőjében helyezték örök nyugalomra. Ferhád pasa mint szépíró tűnt ki, a Koránt írogatta, melynek példányait száz aranyért adogatta el, az ebből keresett néhány ezer arany összeget gyászszertartásokra és a temetési költségekre hagyta végrendeletében. Két remekműű dzsámit alapított, egyet Kasztamonuban, egyet pedig Csatalázsában.

Ha Ferhád pasát a török történet nyomán csak szépírói tehetségéért ismerjük el, annál inkább tisztelhetjük, Ali történetíró szerint Ghasnefer aga herélt főnököt s született magyart azon érdemeiért, amiket mint tudósok „történet- és földirati” pártfogója szerzett magának. Ali történetírót is ő istápolta, aki azt írja róla, miképpen Ghasnefer aga (azaz „mérges orosz-lán”) ötvenéves kamra- és palotaszolgálati ideje alatt senkit sem bántott meg haragból vagy indulatból, nagylelkű támogatója volt a tudósoknak és költőknek, kik közül sok munkáját neki ajánlotta, bőkezű előmozdítója lévén irodalmi és más hasznos munkáknak, „bár férfierejének tüze elhamvadt, mégis hasznos könyvek eszközlése által sok világító lámpát gyűjtött, mik síron túl is fenragyognak, sok emléket hagyott, mik nevét tartósban adják által az utókornak, mint egy sereg gyermek.” Ali számos munkáját (körülbelül ötvenet) kizárólag Ghasnefer aga buzdításával és támogatásával szerezte. Az ő biztatására fordította török nyelvre Muderris Sherif Effendi, balohi Achmed Ben Sehl földiratát II. Mehmed, Eger hódítójának részére. Ghasnefer magyar származású volt, ez kiderül Ali műveiből. Két magyar gyermeket avattak törökké II. Szelim alatt, s mivel apródi szolgálatukkal a szultán elégedett volt, kiheréltette és a hárem szolgálatára rendelte őket. Az ifjabbikat Dzsáfernek, az idősebbet Ghasnefernek nevezték el. Ghasnefer tanulmányi előmenetelével elnyerte a szultánok: II. Szelim és III. Murád kegyeit, kinevezték először odabasinak (apródfőnöknek), majd kapuagának (főudvarmesternek), s e szultánok, valamint III. Mehmed alatt az első hivatalt húsz, a másodikat harminc esztendeig töltötte be, a hárem és az udvar szolgálatában telt el élete. II. Murád alatti befolyását, hihetőleg egy, a szultán nővére és anyja által mellé adott magyar kedvenc rabnő, ki inkább élénk és ravasz volt, mint szép, növelte nagyra. Eger bevételekor Magyarországon volt, és a harcmezőn Seadeddin szultánfival együtt elősegítette Cicala olasz renegát vezér és barátjuk nagyvezíri ambícióinak megvalósulását. 1597-ben Haszan eunuch, aki a

szultán nagyanyjától megvette a nagyvezírséget, a szultántól parancsot kapott Ghasnefer kivégeztetésére, de ő egyesült Seadeddinnel, hogy közös ellenségüket, Haszant megbuktassák, kit azután hat nap múlva csakugyan a Héttoronyban megfojtottak. Ugyanebben az évben hívta ki Magyarországról unokaöccsét, akit anyja nem kis bánatára iszlám hitre térített. Hat év múlva (1603) Ghasnefer, a fehér és Oszman aga, a fekete eunuchfőnök a szpáhik felkelésének áldozatai lettek.

A Gyula környékéről származó Khadim (Herélt) Dzsáfer pasa ugyancsak szultáni vő volt, a szintén magyar flottaparancsnok, Pijale pasa özvegyét kapta feleségül. Dzsáfer pasa valóban magyar származású volt, azt Ibrahim Pecsevi két helyen is bizonyítja. Amikor 1595 őszén, Esztergom elvesztése után Isztambulba küldték a vereség hírével, találkozott vele Belgrádban, és ez alkalomból röviden így jellemzi: *„Jól megtermett, fehér arcszínű ember volt és beszédjéről is észre lehetett venni, hogy magyar születésű. Természetére nézve vérszomjas, merész, rettenthetetlen, cselekedeteinek végét előre meg nem fontoló és írni-olvasni nem tudó ember volt.”* Szülőhelyét nem határozza meg pontosan, csak annyit mond, hogy *„magyar születésű volt a gyulai szandsákból,”* valamint arról sem ír, hogy mikor és hogyan került Törökországba. Hammertől is csak annyit tudunk meg, hogy bátyjával Gháznefer agával együtt estek fogságba, s II. Szelim alatt (1566–1574) muzulmánokká lettek, eleinte mint apródok szolgáltak a szerájban, később pedig – mivel a szultán nagyon meg volt velük elégedve – kiherélték őket, hogy háremi szolgálatra alkalmasak legyenek. Így lett azután az idősebb testvér, Gháznefer, eleinte odabasi, majd a szultán főudvarmestere (kapu agaszi), öccse Dzsáfer pedig kilardsibasi (az éléskamra felügyelője). Gháznefer aga 1603 januárjában halt meg mint egy szpáhi lázadás áldozata, s ha igaz, hogy ötven évet töltött a szultán udvarában, akkor Dzsáfer pasát és bátyját 1552-ben hurcolták török rabságba. Dzsáfer szoros, szinte baráti viszonyt épített ki a Báthoryakkal, de a mérleg serpenyőjében ott volt például, hogy 1596-ban ő felelt az Egert ostromló oszmán hadsereg ellátásáért, sőt a vár elfoglalásában is szerepet játszott. Pályafutását az 1598-ban elnyert nagyvezírség koronázta meg, de súlyos köszvénye miatt csupán nyolc hónapig irányíthatta a birodalmat.

Míg Gháznefer aga egészen haláláig a szultáni udvarban szolgált, Dzsáfer csakhamar kikerült onnan, mégpedig először éppen szülőföldjére mint gyulai szandsákbég. Gyuláról nemsokára Székesfehérvárra helyezték át, ugyancsak szandsákbégi minőségben. Ezután hosszabb időre elkerült Magyarországról, mert Ibrahim pasának egyiptomi helytartósága idején, azaz 1583–1585 közötti években a szíriai Tripoliszban találjuk beglerbégként. Az 1585. év őszén Oszmán pasa nagyvezír elfoglalta Tebrizt, és miután kijavíttatta falait, Dzsáfer pasát hagyta a vár védelmére hét-nyolcezer

emberrel, kinevezte a tebrizi ejálet helytartójává vezíri rangban. 1586 tavaszán megvédte a rábízott erősséget egy erős perzsa sereggel szemben, majd leverte katonái lázadását is. Több helyen szolgált még: Bagdadban, Sirvánban, Belgrádban, részt vett a mezőkeresztesi csatában, majd ismét Tebrizbe került. 1600 körül halt meg.

Stephan Gerlach német utazó 1573-ban Isztambulban járt, és leírást adott egy magyar származású török pasáról, aki a Mehmed Pijale nevet viselte, és nagy karriert futott be az Oszmán Birodalomban. Azt is kiderítette, hogy Pijale pasa (1515 körül – 1578) egy tolnai csizmadia fia volt, és valószínűleg a mohácsi csata környékén hurcolták el. A szerájiskola befejezése után a tengeri flottánál folytatta a pályáját. Pijale 1553-ban lett kapudán pasa, a flotta főparancsnoka, és tisztségét tizennégy éven keresztül sikerült megőriznie. Nevéhez jelentős sikerek fűződtek: elfoglalta Elbát és Korzikát, a spanyol és dél-itáliai partvidékeken több várost, majd 1560 májusában Dzszerbánál szétverte a keresztény flottát, három évvel később pedig a szövetséges franciák számára bevette Nápolyt. Máltát nem tudta bevenni, de Hiosz szigetét igen, és a genovaiakat is sikerült kiszorítania az Égei-tengerről. Pijale pasa volt az első flottaparancsnok, aki vezír lett, és magát a tisztséget is felértékelte: utódai már nem bég, hanem pasa ranggal szerepeltek.

Az 1560-as évek elejére a birodalom legtekintélyesebb politikusai közé emelkedett Szokollu Mehmed nagyvezírrrel, illetve Haszán aga főszolymással együtt 1562-ben egyike lett annak a három államférfinak, akikhez Szulejmán egy-egy leányunokáját férjhez adta. Ő II. Szelim Gevner Hán nevű leányát vette feleségül. A házasságból négy fiú és egy leánygyermek született. A hármas esküvővel a szultán a politikai elit legfontosabb tagjait akarta lekötöztetni, és leendő utóda, Szelim fia mögött felsorakoztatni, a betegeskedő szultán azt akarta, hogy az uralkodóváltás a lehető legkisebb megrázkódtatással menjen végbe. Saját tapasztalásból jól tudta, hogy ez csak akkor lehetséges, ha kezdeti kritikus időszakban a hatalmi elit meghatározó körei egyöntetűen az új uralkodó mögött sorakoznak fel. A házasságok már az új korszakot készítették elő; a legfontosabb személyiségeket családi kötelékekkel is az uralkodóházhoz, a leendő padisahhoz láncolták, aki bízhatott abban, hogy „sógorai” megingathatatlanul állnak majd mellette. Pijale és Gevner Hán egybekelésének idején a szultáni család nőtagjai és a rab származású államférfiak összeházasodása már tisztos múltra tekintett vissza, és a dinasztia káderpolitikájával állt összefüggésben. A 15. század második felétől a szultánok egyre erőteljesebben támaszkodtak a rabszolga-neveltekre (oszmán szóhasználat: kulokra) az állam kormányzásában, s hűségük megszilárdítása érdekében mind többüknek adtak feleséget a maguk családjából. II. Bajezid (1481–1512) óta az oszmán hercegnők kizárólag

ilyen államférfiakhoz mehettek feleségül, akik a „szultáni vő” (dámád) titult nyerték el. I. Szelim idején még tovább növekszik az efféle kapcsolatok és a dámádok politikai jelentősége: az utóbbiak rendre vezíri rangot kapnak, sőt a nagyvezírek fele már a dámádok közül kerül ki. Szulejmán szultán azután az egész politikai rendszer sarokpontjává teszi a „vőség” intézményét: hovatovább a nagyvezíri poszt elnyerésének feltételévé válik, hogy az illető a szultán sógora legyen. Szulejmán kilenc nagyvezírből csak hárman nem lettek dámádok (kettő még apja garnitúrájából származott, egy pedig eunuch volt). A dámádrendszer fejlődésével párhuzamosan az uralkodók párválasztása is gyökeresen megváltozott; a 15. század végétől többnyire csak rab ágyasaik vannak, a házasság ettől fogva rendkívüli eseménynek számít náluk. A változások alaposan felértékelték a szultáni család nőtagjait, hiszen fontos szerepet tölthettek be a dinasztia befolyásának kiterjesztésében. Rendszerint már fiatal, akár két-három évesen, sőt néha csecsemőkorban férjhez adták őket. A férfiek általában jóval idősebbek voltak, és hamarabb haltak meg (gyakran estek el a harctéren, és sokszor kapták meg a selyemzsinórt is), így a szultának többségét két-három államférfi „megkötéséhez” is fel lehetett használni. Tudunk olyan hercegnőkről, akik hatszor házasodtak meg. A lakodalmakat nagy nyilvános ceremóniák keretében ülték meg, ami egyúttal némi kárpótlást nyújtott a népnek az elmaradt uralkodói esküvőkért. Ezt gyakran összekötötték a szultánfiak körülmetélésével, s a „*panem et circenses*” elv jegyében a látványosságok olykor több hétig is eltartottak.

Pijále 1570-ben az általa vezetett flottával elfoglalta Ciprus szigetét. Pijále iválóan beszélt magyarul, és ha emlékezete már nem is őrizhette, de szíve számon tartotta szülőföldjét és családját. Így Isztambul pasája, a szultán veje felkutatta, és 1566-ban, Nagy Szulejmán szigetvári ostroma idején magához hozatta, és tejben-vajban fürösztötte keresztény hitét haláláig őrző édesanyját, akit vasárnaponként elvitt a keresztény negyedbe, és a templom előtt a hintójában ülve türelmesen várt az istentisztelet végére. Nagy vagyonra tett szert, palotában lakott. Isztambulban ma is áll az a mecset, amelyet ő építtetett, és ami az egykori tolnai varga fiának főúri hatalmát és gazdagságát hirdeti.

Pijále okos, bátor és tanulékony lehetett, és bizonyára kitűnt a többi fiatal közül az isztambuli Enderun iskolában. Tudjuk róla, hogy először a Gallipoli szeráj bégje (kapuőrségének parancsnoka), később janicsár aga volt. Majd Iszkender Cselebi pasa, a szultán főkincstárnoka mellett szolgált, amíg árulás címén a pasát ki nem végezték. Később a török flottához került, ami több mint egy évszázadon át uralta a Földközi- és a Fekete-tengert, és amelyeknek minden stratégiai területét megtámadták. Pijálét 1554-ben nevezte ki a szultán a korábbi híres rabló és fosztogató Turgut Reis kapudán pasa mellett a flotta főparancsnokává. Azután sok

támadást közösen vezettek, egészen Reis 1565-ben Máltán bekövetkezett haláláig. (Egyébként Turgut Reis sem török, hanem anatóliai görög szülők elrabolt gyermeke volt.)

1554-ben hatvan gályával indult ki a Boszporuszról. Ezt követően az Adrián több dalmát várost fosztogatott. Sikertelenül ostromolta Raguzát. Hajózott az oszmán flotta tovább, és kirabolták a toszkánai Oretellót. Ezt követte Elba és Korzika szigeteinek megtámadása. 1555-ben elfoglalta és kifosztotta az itáliai Paola városát. Áthajózott az Adriára, és több város, többek között San Remo kirablása után visszatért Isztambulba. 1558-ban megtámadták Sorrentót, ekkor kirabolták, és sok száz rabszolgával elhajóztak. 1560-ban százhusz hajóval megtámadta és elfoglalta a stratégiai fontosságú velencei kereskedővárost, Dzserba szigetét és várát, amely jelenleg Tunézia területén van. A keresztény flotta készült a támadásra, és összevonta erőit Giovanni Andrea Doria parancsnoksága alatt. Szulejmán szultán százhusz gályát és gyalogos csapatot küldött Pijale pasa vezetése alatt. Kétnapos hatalmas tengeri csata után úgy győztek az oszmánok, hogy harmadik nap Turgut Reis hajói is megérkeztek, és győztek. A túlerővel szemben a keresztény had nagy vereséget szenvedett: hatvan harci gályát és körülbelül húszezer embert vesztek, Giovanni Andrea Doria fővezérnek sikerült megszöknie. Pijale pasa visszatérve öt-ezer rabszolgát vitt Isztambulba, ahol nagy ünneplésben volt része.

1563-ban megtámadta és kifosztotta Nápolyt, innen is ötezer rabszolgával tért vissza. 1565 májusa és szeptembere között Lala Musztafa (Boszniában született) pasa gyalogos seregét szállította hajóhadával, és megtámadták Máltát. A várvédő lovagok keményen küzdöttek, és nagy veszteségeket okoztak az oszmánoknak. Turgut Reis is meghalt. Hosszú csatározás után vissza kellett vonulniuk Szicíliába, mivel nem tudták elfoglalni a szigetet. 1566-ban Pijale meghódította Chiosz szigetét, amelyet a genovaiak uraltak. 1568-ban Pijale pasa volt az első admirális, aki megkapta a nagyvezíri rangot. Isztambul beglerbégjeként a dívánban ülő pasák –azaz a hatalmas birodalmat kormányzó török főemberek – között foglalt helyet. 1570-ben megtámadták a Velencéhez tartozó Ciprus szigetét Lala Musztafa ötvenezer katonájával és Pijale pasa száztíz hadigályájával. Egyik irányból Ali pasa, másik irányból Pijale pasa támadta a szigetet, amelynek hajóhada már összesen kettőszáz gályából állt. A partra szállt gyalogos sereg előbb Nicosiát támadta, és másfél hónapos ostrom után elfoglalta. Később Famagusta egy évig védte magát, majd oszmán kézre került az egész sziget. A megmaradt keresztény gályahad Krétára menekült. Pijale pasa százharminc teherhajóval szállította a zsákmányt előbb a már korábban elfoglalt Rodoszra, innen indult Isztambulba. Itt viszont a felháborodott Szokollu Mehmed nagyvezír (eredetileg szerb rabszolgaivadék) nagyon megfedte, amiért nem vette üldözőbe

a menekülő keresztény hajókat, ehelyett elsősorban rabolt értékeivel foglalkozott. Nyugdíjba helyezték, és valószínű, hogy a szultán leányával való házassága mentette meg életét.

Pijale pasa életében fordulatot hozott a lepantói csata 1571-ben. Az oszmánok ellen a pápa kezdeményezésére létrejött Szent Liga flottája Don Juan de Austria vezetése alatt, kétszáz hajó és harmincezer harcos megtámadta a Korinthoszi-öböl bejáratánál, Lepantónál állomásozó oszmán flottát. Ez utóbbi hadvezére Müezzinzade Ali kapudán pasa volt, háromszáz gályával és harmincezer katonával. A keresztények korszerűbb hajói diadalmaskodtak, és legyőzték az oszmán flottát, amely teljesen megsemmisült. E vereséget követően II. Szelim szultán újra kinevezte Pijale pasát a flotta főparancsnokának. Pijale az óriási rabolt anyagi potenciállal rendelkező szultáni pénzből a nulláról egy éven belül több mint kétszáz hajóból álló új flottát építtetett. 1573-ban szállt utoljára hajóra, és az itáliai Pugliát fosztogatta. 1574-ben újra nyugdíjazták, és hatalmas vagyonával vitte tovább fényűző életét. Saját költségén Mimar Szinán pasa építésztervei alapján szép mecsetet építtetett Isztambulban, mely a mai napig az ő nevét viseli. 1578. január 24-én hunyt el, és saját templomában, a Pijale-mecsetben temették el. Pijale pasa magyar nevét nem tudjuk. A legnagyobb karriert futotta be a magyar származású rabszolgák sorában az Oszmán Birodalomban.

Sásvár bég – a korszak egyik hódoltsági kulcsfigurája – valóban a török megszállók leggyűlöltebb vezetője volt az 1580-s évek „békekorszakában”. Valódi török neve Sehszüvár volt, de ez a név az egykorú magyar forrásokban – népetimológiával – rendre Sásvárra vagy Sasvárra torzult vagy magyarosodott. Levelezésében ő is ezt használta. Csak a török nyelvben jártasabbak – például Balassi Bálint írták helyesen a rettegett török parancsnok nevét. Sásvárt nem távoli tájakra vezényelték az Oszmán Birodalom legnyugatibb végvidékének számító magyar hódoltságba – ő itt az Alföldön cseperedett fel. Szolnokon nevelkedett, Istvánffy Miklós történetíró szerint a híres-nevezetes Mahmud szandzsákbégnek, Szegedi Kis István fogva tartójának keze alatt. Sásvár a Duna–Tisza közti végeken töltötte gyermek- és ifjúkorát – folytonos hadakozásban. Öccsével, a szolnoki Baba Hasszánnal együtt az Eger környéki bajvívások hőseként emlegették. Eddigi ismereteink szerint legelőször 1562-ben tüntette ki magát a török kézen lévő Szécsény védelmében – Balassi János bányavárosi főkapitány (1555–1562) ellenfeleként, aki a csúfos kudarcba bele is bukott. Később a Debrecen „*lelki válságba*” juttató – fegyver nélkül egyedül Isten erejével harcoló – Karácsony György ellenében vívte a harcot. Sásvár volt az, aki 1569-ben Balaszentmiklósnál (vagyis Törökszentmiklósnál) szétugrasztotta a rajongó Fekete Ember hadait.

Sásvár ezután egy időre eltűnik szemünk elől, de a róla szóló históriás ének szerint kiváló helyismeretének köszönhetően, hogy 1580-ban szandzsákbégként térhetett vissza Szolnokra: A „*császár előtt ilyen szókkal kérkedett: / Adjad nekem a szolnoki békséget, / Néked adom császár Magyarországot. // Egyik lábommal kapuját Tokajnak, / Az másikkal betésem az Kállónak, / Dandárommal megállatom Ecsednek / Népét, mind meghódolatom a földnek.*” A budai pasák levelezésében se szeri, se száma a Sásvár bég elleni panaszoknak. Alig tudunk olyan, ekkortájt megesett török portyáról, lesvetésről, vásárütésről, rablásról, gyújtogatásról, amelyben Sásvár bég ne vett volna részt. A magyarok kegyetlen fosztogatóként, békesszegőként, „*frigytörőként*” ismerték, oszmán politikai körökben pedig hatalomvágyó karrieristaként tartották számon. A vonzaskörzetébe, kíséretébe tartozó végbeli török katonaság viszont odaadóan szerette a béget: „*Adák vala néki helyül Szólnakot, / Gyűjtött vala mellé nagy sok törököt, / Kik szeretik mint atyjokat a béget*” – mondja az énekszerző Szepesi György.

Sásvár 1583-ban – részben Kovacsóczy Farkas erdélyi kancellár támogatásával – a temesvári beglerbégségre tört, sikertelenül. 1584-ben viszont már az erdélyi kormánynak is meggyűlt vele a baja. A budai pasa „*rablólevelével*” („*lator- vagy dúlólevelél*”) a Várad környéki falvakat égette, rabolta, rajtaütött a váradi vásárokon, s a kereskedőket – mint „*németbarát katonákat*” – Budára hurcolta. Az ellene szóló panaszáradat a Portán süket fülekre talált, sőt az év végére elnyerte a boszniai pasaságot is. Bár ezt a tisztet csak nyolc hónapig tölthette be, ettől fogva előszeretettel nevezte és nevezette magát Sásvár pasának. A boszniai vilajet éléről az ellene békebontásért emelt kifogások miatt mozdították el. A kapott alacsonyabb értékű földbirtokkal s a rangvesztéssel sehogy sem tudott megbékélni: budai pasa kívánt lenni, csaknem sikerrel. Ha ez a vágya beteljesült volna, akkor ez jócskán megnövelte volna a helyben nevelkedett hódoltsági török katonai elit tekintélyét. Sásvár 1585-ben is az adót megtagadó hódolt falvak megrablásával hívta fel magára a figyelmet. 1586-ban Szinán Frenk Juszuf távozása és Ali pasa érkezése közti interregnum idején kajmakámként ő vitte Budán az ügyeket, s mindent megtett, hogy maga kerüljön Ali rövidesen megüresedő helyére. Ezúttal is meg kellett hátrálnia, s be kellett érnie a szigetvári bégséggel.

Onnan is folyton folyvást bujtogatta a szomszéd bégeket a „*frigy ellen*”. Eladdig, míg 1587. augusztus 9-én Kanizsa mellett, a kacorlaci éjjeli csatában Zrínyi György, Batthyány Boldizsár és Nádasdy Ferenc egyesült erői végleg le nem győzték, ekkor is egy rablóportyáról tértek vissza zsákmánnyal megrakottan. A békeidőszak egyik legnevezetesebb „*csatája*” volt ez, a részt vevő négy szandzsákbég közül kettőt elfogtak (egyikük a pécsi volt, Mohamed, a szultán veje), egy pedig elesett. Sásvár-

nak azonban a közeli sárkányszigeti mocsárból is sikerült kimenekülnie. A szultán parancsára letartóztatták, vagyónának feláldozása árán tudta csak megmenteni az életét: a császár így szemet hunyt kudarcai felett. A vereségért állítólag a budai pasára próbálta hárítani a felelősséget. Szelániki török történetíró szerint viszont éppen Juszuf pasának köszönhet-e megmenekülését. Nem sokkal ezután máig tisztázatlan körülmények között meghalt, állítólag megmérgezték.

A hírhedt bég nem mindig viselte a Sehszüvár hangzatos török nevet, valamikor magyar fül számára ismerősebben csengő névre hallgatott. Egyszerű sorsú keresztény családban született, s nyilvánvalóan fiatal gyermekként lett törökké, tért át az iszlám hitre. A magyar énekszerzők általában igen jól ismerték az oszmán viszonyokat. Mi csak a históriás énekből értesülünk arról, amiről a korabeli Magyarországon alighanem mindenki, vagyis hogy Sásvár bég a gyakran „*pribékeknek*” is nevezett híres renegátok közül való volt. „*Paraszt nemzetségből Sásvár származott, / Keresztyénből kegyetlen pogánnyá lőtt, / Rajtunk való dühösségért úrrá lőtt, / Mert különben nem nyerheté bégségöt.*”

Sásvár bég magyarul beszélt, és egyértelműen utal az ének arra is, hogy a bég nemcsak, hogy keresztény, de magyar származású is volt. Pályafutása egyáltalán nem mondható szokványosnak: az Oszmán Birodalomban ritkaság számba menő magyar renegátok elvértve jutottak kinevezéshez a magyarországi hódoltságban. A Szolnokon és más török végházakban nevelkedett, magyar születésű Sásvár bég tehát csak különlegesen kimagasló érdemeinek elismeréseként nyerhette el éppen a szolnoki bégséget: „*Tisztöl néki adattaték Szolnok vár, / Hogy ez földön inkább félne a magyar.*” A magyarságát ingerülten tagadó Sásvár a históriás énekekben a „*vér*” kötelékével állítja szembe az iszlám hit mindenképp felett való voltát – s éppen ezáltal tesz tanúságot igazi származásáról: „*Ha magyar vér csak egy csepp bennem volna, / Kimetszeném, mondom az nagy Allahra, / Nem akarnám, hogy ez hitből kivonna.*”

Ennek az időszaknak egy másik fontos alakja a Báthoryakkal meglehetősen jó viszonyt ápoló – kanizsai melléknévvel illetett Szijávus pasa nagyvezír (1582–1584, 1586–1589, 1592–1593) esetében is felmerült a magyar származás lehetősége: Szamosközy szerint egy magyar nemes, Szalay (Zalay) Gábor rokona volt.

A magyar származású Dzserráh („*sebész*”) Mehmed nagyvezírnek (1596–1599) szintén kifejezetten szoros kapcsolata volt az Erdélyben uralkodó Báthory-dinasztiával. Szelániki Musztafa efendi krónikája szerint Szijávus pasa földije volt, s vele egy időben, szinte az ő nyomában jutott egyre magasabb pozíciókba az államvezetésben. 1574-ben csuhadar aga lett, vagyis a szultánhoz legközelebb álló szolgálattevők egyike, ruhafelügyelő lett. E poszt jó ugródeszkaként szolgált a későbbi karrierhez: egy

1595-ben kelt leveléből tudjuk, hogy ő volt az, aki a szultán főlovászmestereként 1576-ban elvitte Báthory Kristófnak a fejedelmi jelvényeket. 1578-ban feleségül kapta az elhunyt Pijale pasa özvegyét, II. Szelim szultán leányát, Gevherhán szultánát. Hamarosan janicsárága, majd beglerbég lett, 1581-ben már a ruméliai pasaságot bízták rá, rá egy évre pedig negyedik vezíri rangot is kapott. Ekkor még egy kitüntetésben volt része: ő végezhette el III. Murád fiának, a leendő III. Mehmednek a körülmetélését. 1584-ben azután harmadik vezírré emelkedett. Karrierjét némiképp megroppantotta, amikor 1589-ben egy szpáhilázadás eredményeképpen Szijávus pasa nagyvezírré, Sejhi efendi sejhülszlámmal együtt ő is bukott. 1593-ban ő szervezte meg az Eger ellen vonuló szultáni sereg ellátását, majd részt vesz az ostromban is. Ennek eredményeképpen másodvezír és egyúttal a nagyvezír helyettese (kajmakám) is lett. 1598 áprilisában nagyvezírré nevezték ki, de köszvénye miatt személyesen nem tudta vezetni a díván üléseit, ezért 1599 januárjában letették. 1604-ben fél évre ismét magkapta a kajmakámi tisztséget, de az év végén meghalt. Mint az leveleiből kitűnik, feltűnően „meleg baráti” viszonyt ápolt az erdélyi uralkodókkal.

A 17. század első felében nem hiányoztak a magyarországi és erdélyi ügyekkel foglalkozó „másodvonalbeli” oszmán elitből a magyarországi származású főemberek. A feltehetően pécsi születésű Iszkender pasa Erdéllyel összekapcsolódó karrierje nemrégiben vált ismertté, a renegáttá lett Márkházi Pál, azaz Ibrahim bég fiáról, Deák Mehmed pasáról is egyre több adat kerül elő. Nekik – a beszédes nevű – Madzsarogli Ali pasával igen fontos szerepük volt Bethlen Gábor fejedelemmé tételében. (Sőt Papp Sándor kutatásai szerint elképzelhető, hogy Deák Mehmed már Bocskai István török támogatásának megszerzésében is kulcsszerepet játszott.) Lehetséges, hogy Iszkender pasa karrierjének kezdeteinél is a Báthoryak bábáskodtak. Az 1580–1590-es évek fordulóján mindenesetre már bensőséges viszonyt ápolt az erdélyi fejedelemmel egy Iszkender nevű aga, aki a budai pasák szolgálatában tevékenykedett mint magyar deák, és korábban Erdélyben is megfordult a budai pasa követeként. (Újabban Papp Sándor egyértelműen állást foglalt a Bocskai követeként Isztambulban működő Mehmed kihaja és a későbbi Deák Mehmed pasa azonossága mellett, míg az 1614-1615-ben Bocskai ügyét szolgáló török deák esetében korábban felmerült egy Csanádi János nevű kolozsvári deákkal való azonosítás lehetősége.) Iszkender pasa a magyar történetírásban általában egyetlen esemény, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem trónra ültetése kapcsán bukkan fel. Iszkender származásáról a török források hallgatnak, így valószínű, hogy alacsony sorból emelkedett meglehetősen magasra. Egy 2006-ban megjelent – lábjegyzeteket nem tartalmazó – bosnyák életrajzgyűjtemény szerint azonban, Pecsevili (pécsi) Iszkender pasának is nevezték. A „jól értesült” szász történetíró, Georg

Kraus ennél is tovább ment. Ő úgy tudta, hogy pécsi magyar volt, és egy anekdotát is elmesélt ezzel kapcsolatban. Amikor Péchi Simon erdélyi kancellár követségben járt Iszkendernél, állítólag a pasa e szavakkal fogadta: „*Péchi Simon, te pécsi magyar vagy. Születésem szerint én is magyar volnék, a te földid.*” Máshol pedig így fogalmazott a krónikás: Iszkender „*magyarnak született, és pécsi származású volt.*” Ezen állításokat részint megerősíti Bethlen egyik levele is, amely szerint Naszúh pasa nagyvezírrrel folytatott tárgyalásai során maga Iszkender tolmácsolt neki. Mindezek alapján könnyen lehetséges, hogy az erdélyi Bethlen Gábor egyik legjelentősebb portai pártfogója – a szintén magyar származású Deák Mehmed és a beszédes nevű Madzsarogli (azaz „*magyar fi*”) – Ali pasa mellett – egy pécsi magyarnak született oszmán főember volt. Ennek ismeretében különleges, bár nehézségektől korántsem mentes összességében mégis eredményes politikai együttműködésük talán még érthetőbbé válik. Figyelemreméltó szoros kapcsolatuk, karrierjük és sorsuk összekapcsolódása. Meg kell jegyezni, hogy Iszkender nem tartozott az Oszmán Birodalom szűkebb vezetőköréhez: mindössze nyolc évig viselte a pasai méltóságot, és sohasem lett belőle vezír. Állomáshelyeiről viszont látható, hogy Isztambulban a balkáni és a magyar ügyek specialistájának számított. Bethlenhez fűződő kapcsolata erősen kihatott politikai pályafutására is, erősen függött védenca „*viselkedésétől*”. Bethlen oszmán kapcsolatrendszerében viszont sokkal súlyosabb szereplők is akadtak, így Iszkender manőverei természetesen nem határozták meg kizárólagosan politikai helyzetét a birodalmon belül. Mindennek ellenére a fejedelemnek nem volt tanácsos magára haragítania a magyar, majd a lengyel végeken szolgáló pasát, aki sok kellemetlenséget okozhatott volna neki. Kapcsolatuk közös kockázatot, de közös lehetőséget is jelentett.

Ezekben az években nagyon komoly karriert futott be Szúfi („*misztikus, szerzetes*”) Mehmed pasa is. Származásáról a források nem emlékeznek meg, de Balassi Ferenc portai követ úgy tudta, hogy ő is „*magyar fi*”. Annyi bizonyos, hogy a szerájiskolában nevelkedett, ahol – 1610 körül – szilahdár aga, azaz a szultán fegyverhordozója lett. Egy évvel később egyiptomi pasává nevezték ki, ahol négy évig tevékenykedett, majd visszatért a fővárosba, ahol vezíri címet kapott. 1616 végén Budára küldték, de amikor 1617 elején egy ismerőse, Halíl pasa lett a nagyvezír, akkor visszarendelték, ő lett a nagyvezír helyettese. Halíl azonban hamarosan az iráni frontra indult, feladatait így Mehmednek kellett átvennie, aki így tulajdonképpen a birodalmat irányító legszűkebb csoport tagja lett. 1617 végén elhunyt a szultán, I. Ahmed. Szúfi Mehmed talán ekkor ért pályája csúcsára, „*királycsináló*” lett: az egyik háremagával és a birodalom vallási vezetőjével, a sejhülszlámmal együtt ők segítették trónra a gyengeelméjű Musztafa herceget. A választás nem bizonyult szerencsésnek:

néhány hónap múlva belátták a kudarcot, és új uralkodó után néztek. II. Oszmán trónra emelésében azonban Mehmednek már kevesebb szerep jutott, háttérbe szorult, vidéki szolgálatra küldték. Csillaga akkor emelkedett ismét magasra, amikor 1619 végén Güzeldzse Ali pasa tengernagy győztes flottájával bevetorlázott Isztambulba. A pasa zsákmányával elkápráztatta a szultánt, és rövid úton átvette a hatalmat. A korábbi hatalmi elitet drasztikus keménységgel távolította el, s régi-új embereket emelt fel. Szúfi Mehmed ismét nagyvezírhelyettes, Halíl pasa pedig kapudán – tengernagy – lett. A hatalomból kiszorított előkelők azonban ugrásra készen várakoztak, s Ali pasa nagyvezír betegségét, majd halálát kihasználva visszaszerezték régi pozícióikat. Szúfi Mehmed pályájának birodalomalakító időszaka ezzel lezárult, végérvényesen eltávolították az udvarból: 1621 februárjától 1626 augusztusában bekövetkezett haláláig – három egészen rövid megszakítással – budai pasa maradt. Ebben a minőségében igen szoros – bár nem mindig baráti – kapcsolatokat ápolt Bethlen Gábor erdélyi fejedelemmel.

A jelentős befolyással bíró magyarok közül utolsóként 1637-ben bukant fel az erdélyi követjelentésekben egy tótváradjai születésű „erdéli fiú”, aki akkor Dámád Ahmed néven vezíri ranggal bírt. Az ő csillaga keleten emelkedett fel: 1633-ban aleppói beglerbég, majd IV. Murad szultán kegyeltjeként 1637-ben divánülő vezér lett. 1639-ben I. Ahmed leányát, Ajse szultánát kapta feleségül. Az 1640-es szultánváltás után elkerült Isztambulból, több ízben damaszkuszi pasa, majd 1643-tól az 1644-ben bekövetkezett haláláig ismét dívánülő vezír volt. Erdélyi öntudatáról azonban ő sem feledkezett meg, jó viszonyt ápolt I. Rákóczi György diplomatáival. Végül az 1657-ben Isztambulba érkező svéd követek is találkoztak egy Juszuf nevű magyar származású idős pasával, akinek a pozícióját egyelőre nem sikerült beazonosítani.

Az Isztambulban megforduló különféle rangú erdélyi diplomaták jelentős része nem beszélt törökül, így elvileg közvetítők nélkül nem volt képes a kommunikációra a birodalom fővárosában. Ilyen helyzetben jöttek jól a magyar származású renegátok: nemcsak hogy könnyen lehetett velük kommunikálni, de az oszmán szokásrendszert is tökéletesen ismerték, kiválóan alkalmasak voltak – vagy legalábbis lehettek – arra, hogy egykori honfitársaik ügyeiben eljárjanak, vagy legalábbis információkkal támogassák őket. A renegátok egyik speciális, a magyar diplomáciával szoros érintkezésben lévő csoportját a tolmácsok képezték. Ők persze sokkal többek voltak egyszerű fordítóknál: valójában az Oszmán Birodalom külpolitikai elitjéhez tartoztak. Közöttük számos magyar származású tevékenykedett, olyannyira, hogy időnként éppen a magyarok határozták meg ezt a szakmát.

A birodalmi tolmácsokat általában három csoportba sorolták: 1. Tartományi tolmácsok, akik a pasák és bégék mellett teljesítettek szolgálatot. (A magyar irodalomban őket magyar vagy török deákoknak nevezik.) 2. Utazó tolmácsok, akik a követségek mellett tevékenykedtek. (A magyar irodalomban többségüket csauszként tartják számon.) 3. Udvari tolmácsok, akik a szultáni szerájban, illetve a dívánban dolgoztak. Ők jelentették a tolmácsvilág csúcsát, vezetőjüknek (bas terdzsümán) a reiszülküttáb mellett komoly szavuk volt a külpolitikai kérdésekben. Számuk a 16-17. században általában négy-hat fő között mozgott.

Az udvari tolmácsok közül alig néhány született muszlimnak, a többségük keresztény rabként került a birodalomba, majd a szerájiskolában nevelkedve nyerte el a tolmácsi feladatokat. A bécsi születésű zsidó Sebold von Pibrach (Mahmud terdzsümán) és a nagybányai magyar Somlyai Balázs (Murád terdzsümán) a Mohács körüli harcokban estek fogságba. A 16. században Joachim Strass (Ibrahim bég), a 17. században pedig Vojtech Bobowski (Ali Ufki) tatár rabként került a szerájba. Mindannyian alapos keresztény műveltséggel is rendelkeztek, s egyáltalán nem szakadtak el eredendő kultúrájuktól.

Az előkelő lengyel nemesi származású Ibrahim főtolmácsot – aki 1571-ben halt meg – az teszi különösen érdekessé, hogy a híres humanista, Dudith András első feleségének, Regina Straszównának közeli rokona, feltehetőleg a nagybátyja volt. A II. Zsigmond Ágost lengyel király (1520–1572) udvarában császári követként működő Dudith katolikus püspök létére megházasodott, ezzel kivívta maga ellen nemcsak az egyház, hanem saját uralkodója, III. Miksa (1564–1576) haragját is. A lengyel származású Ibrahim főtolmács II. Zsigmond Ágost informátora volt, szolgálataiért a lengyel király évjáradékot biztosított számára. Amikor Ibrahim bég unokahúga és Dudith egybekeltek nem volt más támogatójuk, mint a renegát török nagybácsi. Az ő anyagi segítségével vészelték át azt az időt, amíg Miksa császár megbocsátott Dudithnak. A magyar humanista a Habsburgok féltitkos informátora lett, és továbbra is jó viszonyt ápolt török sógorával, Ibrahimmal a lengyel király ágensével. Ez az élénk és különös információcseré nem ingatta meg Miksa császár bizalmát Dudithban, és Ibrahim dragomán sem vesztette el a szultán kegyét.

Hasonló furcsa párt alkotott Isztambulban Mahmud terdzsümán és a mellé beosztott tolmácsként dolgozó Murád dragomán. Mindketten Bécsben tanultak a mohácsi csatát megelőző években, később II. Lajos magyar király apródjai voltak. A mohácsi csata idején tizenhét esztendősen kerültek oszmán fogságba, muzulmáná lettek, és később Isztambulban folytatták tanulmányaikat. Mahmud sokoldalú nyelvtudásának, tehetségének és bécsi kapcsolatainak köszönhetően fényes karriert futott be a portán. 1541-től fogva diplomáciai szolgálatban állt, a magyar,

lengyel és erdélyi ügyek egyik legfőbb szakértőjének számított, de tárgyalta a franciákkal és a velenceiekkel is. 1550-ben, szülővárosában, Bécsben tanácskozott a Habsburg uralkodóval, eközben arra is szakított időt, hogy meglátogassa idős édesanyját. Közben kikémlelte a király Fráter Györggyel szőtt kapcsolatait. Később 1550 nyarán ő vitte be Erdélybe oszmán követség élén a szultán János Zsigmondot támogató s Martinuzzi elítélő parancsát. Személye – mint a Porta politikájának legfőbb erdélyi képviselőjéé – széles körben ismeretes volt, Tinódi is többször szerepelteti őt a korszak történetét feldolgozó verses históriájában. A magyar származású Murad 1553-tól dolgozott szultáni tolmácsként. Nagybányán született. Murad 1551-ben érkezett Erdélybe, akit Martinuzzi Fráter György meggyilkolását követően a Habsburg-seregek harminc hónapig tartó fogságba vetették. Murádot maga Rüstem pasa váltotta ki a rabságból, a nagyvezír mutatta be Szulejmán szultánnak, aki megtette őt portai tolmácsnak, a latin és magyar szövegek fordítójának.

E minőségében részt vett az Ogier Ghiselin de Busbecq Habsburg-üggyvivő és a Porta között folyó béketárgyalásokon. Idős korában került ismeretségbe az 1571-es, valamint az 1584-1585-ös Habsburg követségek tagjaival, Arnold Manliussal, majd Philipp Haniwalddal és Johannes Löwenklauval. A diplomáciai tevékenységen túl mindketten írók és költők, humanisták is voltak, irodalmi hagyatékuk a 16. századi európai-oszmán kulturális kapcsolatok fontos dokumentumai közé tartozik. Mahmud török nyelven írt magyar krónikája, a Tarih-i Üngürüş régóta foglalkoztatja a történészeket és irodalomkutatókat. Murád dragomán pedig mint az egyetlen ismert magyarul író oszmán-török költő szerzett magának nevet az irodalomtörténetben. Egyúttal az ő „Himnusz”-a az egyedüli olyan muszlim hitbuzgalmi irat a 16. században, amely a magyarországi keresztények vallási kontroverzába iszlám oldalról bekapcsolódik. Murád dragomán éppen ékes magyar verssorokkal védte és dicsérte új vallását, és később sem tért vissza eredeti hitére, amikor is harminc hónapos erdélyi fogságában lehetősége nyílt rá. Öregkorában írt, három nyelven lejegyzett Himnusza egyedülálló mű, saját bevallása szerint erdélyi fogsága alatt szerezte 1550 és 1553 között:

Irgalmazz, adj érdemeket atyánknak
És ugyanazonképpen az anyánknak,
Minket kicsinsigünktől fogva tápláltak,
Miattunk sok nyavalakat vontanak.

Hit szerint való atyánkfiainak,
És akik hozzánk sok jókval voltak,
És kik írtek imádságot kírtenek,
Irgalmazz, adj érdemeket mendennek.

Azok, akik ellenségeink volnának,
Jóra fordíts, lágyságot adj szíveknek,
Hozzánk semmi gonoszval ne legyenek,
Azokat is ne hagyd elveszniük.

Megvigasztaljad az szegín árvákat,
Láb alá maradott nyomorultakat,
Ments meg adósságból az adósokat,
És az fogságból az szegín foglyokat.

A vers sorait olvasva mindenképpen kiderül, hogy Murád terdzümán nem felejtette el anyanyelvét, sőt igen mívesen tudta használni azt.

Mahmud öregkorában is rendelt magának könyveket Bécsből, Murád pedig, noha latintudása nem volt hibátlan, fordításokkal egészítette ki jövedelmét: a kutatás neki tulajdonítja Cicero De senectute című művének 1559-ből való török fordítását. A Törökországban megforduló európaiak keresték társaságát, kéziratokat (főként török krónikák latin fordításait) vásároltak tőle, és aláírták vele emlékkönyvüket. Arnold Manlius német orvos (1530/1537–1607) album amicorumába törökül és magyarul is beírta a következő szentenciát: *„Sokkal jobb az ellenség az olyan báránál, aki teveled nem egyet érez.”*

Mahmud terdzümán az 1540-es években írta nevezetes magyar történeti művét, a Tarihi-i Üngürüszt. A Magyarországon őrzött értékes török kézirat egy Justinus Világkrónikáját követő latin nyelvű Nagy Sándor-életrajz és a magyar krónikairodalom invenciózus ötvözetét mutatja. A könyv történeti újdonságot nem tartalmaz, ám irodalmi és politikai értelemben figyelemre méltó kompozíció. A Szulejmán császárnak ajánlotta, magyar krónika leleményes ötlettel Nyugat-Európa meghódítója mutatja be az iszkendernek nevezett makedón uralkodót. A Nagy Sándor birodalmát uraló oszmán padisah a bizánci (keletrómai) császár örökösének tudta magát, és igényt formált a Római Birodalom nyugati részére is. Mahmud krónikája ebben a törekvésében erősíti meg Szulejmánt, és egyenesen a német király fővárosának, Bécsnek elfoglalására biztatja. Mindebből Mahmud személyes ambíciói is kihallatszanak. Szeretett volna a győztes szultáni seregekkel visszatérni szülővárosába, és aligha lett volna ellenére, hogy *„bécsi pasaként”* a Hofburgban lakjon.

Az 1584-1585. évi Habsburg császári követség tagjaként Konstantinápolyba érkezett a kor egyik jelentős humanistája, Johannes Löwenklau (1541–1594). Grécistaként és bizantológusként már régóta érdeklődött az Oszmán Birodalom története után, amit ő is a bizánci történelem folytatásaként képzelt el. Komoly kihívást jelentett számára az a tény, hogy Európában még senki sem vállalkozott arra, hogy eredeti oszmán for-

rásokon alapuló török krónikát írjon. Egy ilyen nagyszabású munkához gyűjtött kéziratokat Isztambulban Johannes Löwenklau. Nehézséget okozott számára az is, hogy nem tudott törökül, ezért nemcsak kéziratokra, hanem tolmácsra, fordítóra is szüksége volt. Így jutott el a magyar származású Murád dragománhoz, azaz Somlyai Balázshoz, aki jó pénzért elvállalta, hogy latinra fordítja számára a legfontosabb török krónikákat. Murád kézírata, melyet Löwenklau nyomán codex Hanivaldanusként ismer az oszmanisztika, az 1591-ben megjelent legfontosabb Löwenklau-féle krónika (a *Historiae Musulmanae Tuecorum...*) fő forrása. A Murád-féle kézirat sajnos elveszett, de Löwenklau munkáiból pontosan következtetni lehet a tartalmára.

Murád bég latin nyelvű kézírata, a bég saját munkája, jelentős részben Mesmet Nesri 15. századi oszmán krónikájának kommentált fordítása volt. Az oszmanisták azt is kimutatták, hogy Murád más krónikákat is felhasznált, többek között a kor irodalmi szempontból is kimagasló szerzőjének, Szádeddinnek (1536/1537–1599) „A történetek koronája” (Tác üt-Tevárih) című művét. Nesrit egyébként sem Európában, sem Törökországban nem nyomtatták ki, egészen a 20. századig – latin fordításban viszont már a 16. században megjelent Murád bég és Löwenklau közreműködésében. Löwenklau több ízben szóvá tette az idős Murád dragomán „barbár” latinságát, ám az is kiderül, hogy voltaképpen csak Murád szabadkozását közvetíti, aki tudjuk, valóban nagyon régen, még a mohácsi csatát megelőzően járt latin iskolába Bécsben. A bég mégis igen művelt ember volt, azon kevés isztambuli értelmiségiek egyike, aki – áttörve a hagyományos oszmán elzárkózás korlátain – kapcsolatot keresett és talált rokonfelfogású keresztény entellektüellekkel.

Az oszmán kormányzat tényleges vezetőivel, a nagyvezírekkel való kommunikációban az erdélyiek „képviselőjének” a 16. század közepén már – 300 tallér évi rendes fizetés fejében – a magyar származású Ferhád terzsümánnak, majd annak halála után az 1570-es években egy másik magyarországi származású „kihajának” (képviselőjének, helyettesének) Ahmed csausznak, Szokollu Mehmed nagyvezír régi emberének volt kulcsszerepe.

Habár saját bevallása Ferhád kollégája és főtolmácsi hivatalában az utóda, Murád terdzsümán, azaz Somlyai Balázs is, „az vajdaság adatásakor minden praktikában jelen lóvin” szintén az új fejedelem érdekében ügyködött a Portán, mégsem jutott neki kitüntetett szerep – csupán évi ötven tallért kapott fizetségül. Az idős Murád mellett az 1570-es években ráadásul Ahmed csausz pártfogoltjaiként több tolmácsként működő fiatalabb renegát is felbukkant az erdélyiek mellett: 1573-1574-ben Mehmed bég (Ferhád dragomán fia?) és Musztafa bég, majd 1576-ban egy újabb beszédes nevű „török” tolmács, Menyhárt dragomán is. Lehetséges, hogy

közöttük volt az a Musztafa is, aki végül is az öreg Somlyai Balázs hivatalát örökölte: 1575-ben egy „Muzdafát” már mint a császár tolmácsát említi egy erdélyi feljegyzés, s egy török kutató szerint 1578-tól kezdve 1607-ig ugyanaz a Musztafa nevű dragomán töltötte be a díván főtolmácsának tisztét. A 16. század végén hasonló lehetett a „szereposztás”, igaz, az öreg Ahmed csász helyett idővel a fiatalabb Ahmed csász, azaz az erdélyi szász Benkner Márk szerepel már a forrásokban. Az 1583-tól „fizetett szolgaként” tevékenykedő Uzun Musztafa csász és az 1590-es években Erdélyben igen gyakran megforduló Bosztándzsi Hüszejn csász mellett Isztambulban Juszuf és Murád bég segítette tolmácsként az isztambuli követség munkáját.

A 17. században, Bethlen Gábor fejedelem alatt egy pécsi születésű magyar tolmács, Zülfikár aga vált meghatározó személyiséggé, aki az 1610-es évektől majd öt évtizeden keresztül szinte megszakítás nélkül vitte ezt a szerepet Isztambulban. Zülfikár magyar származású volt, de születési helyéről kétféle verzió is ismert. Rozsnyai Dávid, az Apafi-kor hasonlóan hosszú karriert befutó török deákja azt írta róla, hogy „pécsi fiú vala”, ő azonban már nem ismerte személyesen az agát, információi annak fiától, Mehmed agától származtak. Ráadásul azokat sokkal később, „Történt dolgok” címen összeállított dokumentumgyűjteménye lapjain jegyezte fel, így könnyen lehet, hogy rosszul emlékezett. Valószínűbb, hogy Szelepcsényi György információját kell hitelesnek elfogadni, aki 1643-as portai követsége után leadott jelentésében a vele jó viszonyban álló Zülfikár pápai származásáról beszél. Mivel az oszmán elitben nem voltak szokatlanok a pécsi származású renegátok, Pápa viszont csak néhány évig volt oszmán uralom alatt, könnyen elképzelhető, hogy Rozsnyai memóriája „korrigálta” utólagosan a Konstantinápolyban hallott adatot.

Zülfikár aga születési idejének megállapításához még ennyi támponttal sem rendelkezünk. 1608-ban már a Portán tartózkodott: ő kísérte be az Adam von Herberstein és Rimay János által vezetett császári követséget, amelynek feladata a zsitvatoroki béke dokumentumainak kicserélése volt. Alexander Greiffenklau császári követnek 1646-ban még azt is beismerte, hogy ő a felelős a békeokmány török és latin változatai között keletkezett híres különbségért, amelynek alapján a Porta a későbbiekben az ott megállapított összeget nem egyszeri alkalommal, hanem újra és újra fizetendő adóként követelte. Ha ilyen fontos feladatot bízta rá, nyilvánvalóan legalább harminc évesnek kellett lennie, születési időpontját így 1578 körülre tehetjük. Ez összecseng azzal is, hogy negyven évvel későbbi beszámolója szerint, 1595-ben a gyulai bég szolgálatában a Dél-Alföldön volt – ekkor nagyjából tizenhét-húsz év között lehetett. Ez egyben azt is jelenti, hogy amikor 1662 szeptemberében Zülfikár aga

utolsó ismert levelét fogalmazta, nagy valószínűséggel 85. életéve közepében lehetett.

Ezeken az adatokon kívül gyakorlatilag semmit nem tudunk Zülfikár életének első negyven esztendejéről. Nem tudjuk, hogyan került át a pápai magyar fiú az oszmán oldalra, mi volt eredeti neve, hogyan tanult meg törökül, és azt sem, mikor és milyen körülmények között tért át az iszlám hitre. A tizenöt éves háború alatt nyilvánvalóan katonai karriert is be kellett futnia, mivel még az 1630-as években is rendelkezett egy tízmárbirtokkal a temesvári vilajetben, és szpáhiként tartották számon, holott – tolmácsi funkciójából eredően – már réges-régen a Portán lakott. Feltehetőleg ezért hazudták az erdélyi fejedelmek a vele való kommunikációban többek között a „vitézlő” megszólítást is. Minden jel arra mutat, hogy 1608 után Zülfikár a szultán udvarában maradt, és a következő néhány évben elkezdett rendszeresen fordítani az erdélyi követségnek is: 1662-ben mindenesetre arra hivatkozott, hogy több mint ötven éve szolgálja a fejedelemséget.

Számos forrás bizonyítja, hogy az aga magyar anyanyelvén, illetve az oszmán-törökön kívül semmilyen más nyelvet nem tudott. Műveltségének hiányosságai mindazonáltal igencsak kapóra jöttek a vele jó kapcsolatban álló erdélyi rezidens követeknek (az úgynevezett kapitiháknak): a latin nyelvű levelekkel az aga rendszeresen hozzájuk fordult, hogy magyar fordításhoz jusson, de némelyiknek, így Rácz Istvánnak még arra is volt embere, hogy a lengyel nyelvű iratok átültetése se okozzon nehézséget. Így a fejedelemség diplomatai rendszeresen juthattak első kézből származó információkhoz a nagy hatalmú szomszédai oszmán kapcsolataiban bekövetkező változásokról. Zülfikár nyelvtudásának hiányosságaival a Porta tisztségviselői is tisztában kellett lenniük, hiszen tudunk olyan alkalomról, amikor a beérkezett levelek fordítása olyan sürgős volt, hogy az agát egész éjszaka haza sem engedték, amíg el nem készült a feladattal. Az egyik ilyen eset hallatán az erdélyi követ azt kérdezte az agától, miért nem szólt, hogy segítségre lett volna szüksége a latin levelekhez – ami azt jelenti, hogy nem tartotta volna elképzelhetőnek, ha ő vagy valamelyik embere a nagyvezír házában nyilvánosan segédkezik a fordításban. Ennek alapján feltételezhető, hogy Zülfikár rendszeresen alkalmazott más segítőket is – ötven éven keresztül amúgy is lehetetlen lett volna eltitkolnia, hogy csak ezt a két nyelvet tudja, különösen, mivel időnként audienciákon is tolmácsolt. Az, hogy a porta mégsem bízta másra a feladatot, azt mutatja: Zülfikár kimagaslóan sikeres volt abban, hogy nyelvtudásán kívül más szempontokból is fontossá tegye magát. Zülfikár aga befolyása teljes mértékben informális jellegű volt, így annak mértéke erősen függött a nagyvezír személyétől – ennek változásait pedig vele kapcsolatban álló összes diplomata árgus szemmel figyelte.

Alexander Greiffenklau szükségesnek ítélte jelenteni, hogy az 1645. év végén nagyvezíri posztra kerülő Neveszinli Szálíh pasánál Zülfikár sokkal kisebb bizalmat élvez, mint az őt megelőző Szultánzáde Mehmed pasa nagyvezírnél. Az erdélyi követek még ennél apróbb rezdülésekre is odafigyeltek.

Mellette Bethlen Gábor uralmának kései és I. Rákóczi György korai éve alatt a kapcsolattartást Erdély és a Porta között Juszuf csász bonyolította. A példák is jelzik, hogy az ilyen célokra felhasználható kapcsolatrendszer, valamint a fontos információkhoz való hozzáférés képessége, nem pedig pusztán a nyelvtudása vagy a – nagyon is hiányzó – lojalitása tehetette szinte nélkülözhetetlenné az erdélyiek számára ezeket az embereket. Így volt ez Zülfikár aga esetében is, aki igen fontos pozíciót töltött be a Portán: az 1630-as évek elejétől már bizonyíthatóan ő volt a „*bas terdzümán*”, azaz a díváni főtolmács 1657-ben bekövetkezett haláláig. Az aga tevékenységét évtizedekig figyelemmel kísérő Kemény János így írta le ezt a pozíciót: „*igen nagyhitelű és tekintetű ember a portán, kinek keze által forgának vala az egész kereszténységről portára menő levelek s expedíciók, és ő fizetéseket nagyokat vészen vala mind magyar, német fejedelmektől, oláh vajdáktól, s többektől és az török végbelieknek is kapikihájok* (azaz ebben az esetben érdekképviselőjük) *vala.*”

Bármilyen nagy befolyással bírtak is a tolmácsok, a döntések meghozatala nem az ő kezükben volt. Ezért – és a török nyelvtudás hiányában – nagyon felértékelődtek a birodalmi ranglétrán magasra kapaszkodott magyar renegátok, már pedig Isztambulban egészen komoly „*hungarus*” kolónia jelenlétével számolhatunk. A velük való kapcsolattartást megkönnyítette a közös nyelv, és esetlegesen származásukra is apellálni lehetett.

A renegátokat sokféle módon gyalázó vádak ellenére bizonyára nem az volt a fő gond, hogy lefizethetők voltak (hiszen keresztény „*megbízóik*” éppen ebből szerettek volna hasznot húzni), hanem az, hogy a „*látszólag*” Erdély vagy éppen a Magyar Királyság szolgálatába szegődött renegátok jó része a fizetség ellenében sem volt hűséges keresztény megbízóihoz. A nagyobb haszon reményében például a 16. század végén nemcsak a Báthoryak uralmát támogatták, hanem a trónkövetelő, Bekes Gáspárnak is segítettek, és közben kiárusították erdélyi információikat a Habsburg uralkodó rezidensének is. A kényszerből törökké lett kalandor, Márkházi Pál Ibrahim dragománként, majd bégeként sem feledkezett meg a Báthoryakkal szemben táplált ellenségeskedésről, s fia is aktívan kivette részét 1612-1613-ban Báthory Gábor megbuktatásában.

Kernné Margó versei

KÖSZÖNTŐ F. J.

Kedves kertbarátunk,
Köszöntelek Téged,
Fáradtságos munkád
Eredményeképpen.

Hoztál fényt és derűt
A mi csapatunkba,
Nagy boldogságot
A kis vonatoddal.

Fáradhatatlan munkád
Meghozta gyümölcsét,
A tök jó napon
Minket ért dicsőség.

Egészség, boldogság
Vegyen Téged körül,
Hisz minden jó barát
Ennek nagyon örül.

Sok szép régi emlék
Köt még minket össze,
Reméljük, így marad
Most és mindörökre.

2019

EGY ŐSZI NAPON

Zuhog most az eső,
Beborult az égbolt,
Hogy találkoztam veled,
Az már nagyon rég volt.

Néha eljössz hozzám
A messze távolból,
Beszélgetünk jókat
A régi álmokról.

Osztálytársak voltunk,
És barátnők is egyben,
Vidám hangulatban
Múltak el az évek.

A rózsának szépsége
Őrzi a nevedet,
Fogadd szeretettel
Őszinte versemet.

2019

SZÜLETÉSNAPI KÖSZÖNTŐ

Novemberi ködös napon,
Kitekintek az ablakon.
Őszi szellő simogat,
Fújja a szél arcomat.

Deres már a messzi határ,
Szirmot szór a sok szép virág.
Múló évek rögös útja,
Emlékek közt él most újra.

Elmúlt az én ifjúságom,
Rég volt, szép volt, nem is bánom.
Örömnep vesz ma körül,
A családot is ennek örül.

Egészség és jókedv
Kísérje utadat,
Hetvenkedve most már,
Valósítsd meg álmodat!

Születésnapodra
Szívednek ünnepet,
Hosszú, boldog életet
Kívánok még neked!

2020

ŐSZI EMLÉK

Az ősz beköszöntött már megint,
A csend didergőn átölel,
Némán állok az ablakom előtt,
És nézem a hulló faleveleket.

Kedvem lenne elkapni őket,
És repíteni az ég felé,
Hiszen születésnapom van ma,
És boldognak kell hinnem magam.

De megrohannak az emlékek,
És szívemet mardossa a bánat,
Elment, kit igazán szerettem,
Akit soha többé el nem feledek.

Mint az őszi szél, mely sodorja a faleveleket,
Úgy múlnak az évek egymás után,
Csak az emlékek maradnak szívemben,
Melyet felvidít az őszi napsugár.

2021

Horányi György versei

JÚNIUSI KÉPESLAPOK

Ezernyi ezüst lapocska úszik a Dunán,
a Hold még bújik, a Nap már pihen.
Mélykék fénye a vízen lebben,
és kékre festi magát a közelgő este.
A szemközti erdő haragos zöldje
már titkokat őrző misztikus rejtély.

KÖZEL AZ ESTE

Közeleg az este.
A legnyugvó nap még
az égre borítja izzó palástját,
és sárgára festi az eget,
és erőt vesz a közelgő sötétben,
de az örök rendtartás szerint
mégis győz az este.

Elrejtí szépségét
a fényben fürdő erdő,
odalett a büszke zöldje,
és már búsul is a táj világos reggelig,
de várja a hajnali fényt,
az új napot és az új reményt.

MEGTARTÓ KEGYELEM

Mindenből és mindenhol árad a szerelem,
az önfeláldozó, a mindent megbocsájtó,
a jót vissza nem tartó, az örök adakozó,
a mindent adó rám szánt idő,
a meg nem érdemelt megtartó kegyelem.

Ma is látom Isten kezét
és örök munkáját az életemen.
Amit lát a szemem
és befogad a szívem, az lett az életem.

PÉLDABESZÉDEK

A depresszió mélybe húz,
a hit felemel, bátorít.
Szép szavaidra vár a világ,
amit kaptál, azt add tovább.

Szakács István Péter

Focifüggőség

Nyájas olvasó, ha a laszti láttán leküzdhetetlen kényszert érzel, hogy be-
lerúgj, akkor neked bizony komoly szenvedélybetegséged, focifüggősé-
ged van. Így vagyunk ezzel mi, paksi és székelyudvarhelyi öregfiúk is, kik e
súlyos pszichés probléma miatt már 28. éve többnapos közös, csoportos
terápiára járunk. Mondhatnánk úgy is, hogy az Anonim Focisták
Társaságába, de nem mondjuk, mert szentül meg vagyunk győ-
ződve, hogy mindannyian világ-
klasszisok vagyunk, a focilabda
nagybetűs Zsonglőrjei, briliáns
cselek, passzok, kapura lövések
és védések virtuózai, de a nem-
zetközi szaksajtó alattomos mó-
don elhallgatja a nevünket. (Nem
dicsekvésképpen mondjuk, de a
két öregfiúkeretből simán három
Aranycsapatot lehetne összeállítani.) Mentálhigiénés programjainkon
megfigyelői és közbeavatkozási minőségben természetesen részt vesz
a FÜF¹ is. Mernénk csak kihagyni őket! Azon nyomban a Duna vagy a
Küküllő fenekén találnánk magunkat, hátrakötött kézzel, mázsás kővel
a nyakunkban. Az is igaz, ha a FÜF leveszi a szemét valamelyikünkről, az
minimum napszúrást kap, még akkor is, ha folyamatosan sapkát visel.

Idén július 20–24. között került sor hagyományos székely–magyar tera-
piás találkozóinkra. Előtte viszont – biztos, ami biztos! – mi, az udvarhe-
lyi gimi öregfiúcsapata részt vettünk egy berekfürdői edzőtáborozáson.
A rossz nyelvek szerint, hogy petyhüdtté lötytyedt testünket megacé-
lozzuk, valójában azonban azért, hogy a zordon Hargita szomszédságá-
ban szocializálódott székelyekként hozzálazulhassunk a Dunántúl szelíd,

¹ Ha valaki még ennyi év után sem tudná: Futballisták Ügyes Feleségei. A CIA, FBI és Mossad megfigyelési és követési csúcstechnikáit egyesítő, a Francia Idegenlégió és a SEAL harcmodorát alkalmazó, a világ bármely pontján azonnal bevethető, hírhedt kémszervezet és katonai kommandó. Mi, öregfiúk, azonban sportnyelven Szed-ként (Személyi Edzők) merjük csak megszólítani őket.

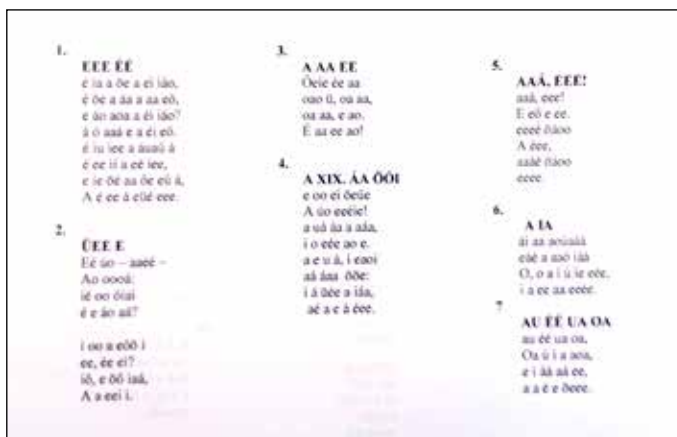
pannon lankáihoz. Igaz, a hőmérő 36 Celsius-fokot mutatott árnyékban, amitől egy cseppet meghökkentünk.

Július 20., szerda. Az esti találkozáskor ujjongva állapítottuk meg, hogy tavalyi pszichoterápiánk óta cseppet sem öregedtünk, bár az árgus szemekkel vizslató, szolgálatos FÜF-tagok szerint észrevételünk hitelességét erősen megkérdőjelezte a viszontlátás örömeire elfogyasztott, számolatlan cseppnyi paksi szőlőnedű tudatmódosító

hatása. Talán ezzel magyarázható az is, hogy a programfüzet emelkedett Seneca-mottóját: „Senki sem azért szereti a hazáját, mert nagy, hanem azért, mert az övé.” hangányit félreértelmeztük. A mi, öregfiú olvasatunkban így lett a klasszikus szentenciából: Senki sem azért szereti a férjét, mert nagy neki, hanem azért, mert az övé.

Július 21., csütörtök. Kirándulás Siklósra és Harkányba. Reggeli után buszra, magyar, s ejsze² székely is! csatakiáltással irány a siklósi vár 37 Celsius-fok melegben, ami inkább egy afrikai szafarihoz passzolt volna. A buszon irodalmi vetélkedő. E ő i e e e i e é e á a ó é ü. Vagyis Petőfi versek felismerése mássalhangzók nélkül. A daliás

időket megélt siklósi várban forgatták az első magyar filmsorozatot, a kuruc szabadságharcot megidéző Tenkes kapitányát. Ő, de hol vannak már azok a régi szép idők, amikor a férfiak nem a focilabdát, hanem a nőket zaklató labancokat hajkurászták, merengtek mélabúsan kényeztető romantikára szomjúhozó asszonykánk az idegenvezetés során. Érthető hát, hogy a várlátogatás után – kínzó hiányérzetüket orvosolandó – belevetették magukat a harkányi

piac forgatagába csábos, nyári cuccokat vásárolni, melyektől a délceg kuruc vitézek biztosan beindultak volna. Nekünk, bankkártya nélkül hagyott öregfiúknak a sör habos öröme maradt, s a pislákoló remény, hogy létünk bearanyozói hagynak néhány forintocskát a számlánkon. E feletébb felesleges reménykedést követően a délután jó részét a harkányi gyógyfürdő medencéiben töltöttük. Miközben a vulkanikus vásárlás

² talán (székely)

utójátékeként asszonykánk érzékeny pihegtek a medencében, mi törődött testünket a gyógyvízben áztatva Az Ezeregy Sérülésünk Meséivel szórakoztattuk egymást, bedagadt bokákkal, megduzzadt térdekkkel, fekete lábujjkörmökkel illusztrálva történeteinket. Akadtak azonban olyanok is, akik egy jól irányzott, övönaluli labda nyomán már csak szoprán hangfekvésben adhatták elő felettébb kínos sérülésüket. Hova tűntek azok a régi szép idők, amikor futó nyári kalandjainkkal nosztalgizáltunk a medencébe lógatva a lábunkat is? Egy idő óta jobb híján már csak a rendszeres urológiai szervizelésünkről beszélhetünk.

Július 22., péntek. Reggeli után újból Madocsára megyünk, mondták paksi barátaink. Micsodára, kérdeztük kába fejjel a 38 Celsius-fokos hőségben. Valóban, itt a festői Duna-parton már voltunk, állapítottuk meg érkezésünk után. A nap során fürdőzés, motorcsónakázás. Ez utóbbit a bevállalósabb FÜF-tagok igazán élvezték. Széttárták a karjukat, a hajuk szexisen lobogott a szélben. Szakasztott olyanok voltak, mint Rose a Titanic orrában. Egyiknek-másiknak – legalább is a kitartó sikongása alapján – folyamatos orgazmusa lehetett. A jelenetből már csak a Céline Dion által énekelt betétdal, a Szívem visz tovább hiányzott. Aztán jött a nap gasztronómiai csúcspontja, a halászléfőző verseny. Paksi barátaink szeméből derűs biztatás áradt felénk. Na, lássuk csak, ti barnamedve-babusgató, reggeltől estig búcsús bugylibicskával abált szalonnát és vöröshagymát falatozó székelyek, mire mentek a piros paprika-örleménnyel vadított, szálkás, dunai halakkal? Mi azonban becsülettel helytálltunk. A szálkák szapora köpködése közti szünetekben a biztonság kedvéért minden fellelt folyadékot a halak után eresztettünk. A nap szenzációja egy új labdajáték gyakorlása volt, mely a FÜF és a NOB figyelmét egyaránt felkeltette.

Július 23., szombat. Délelőtti szabadprogram. Emlékezés azon társainkra, akik már az örökkévalóság mérhetetlen magasságából figyelik földi botladozásainkat. A focimeccs azonban a cirka 40 Celsius-fok miatt elmaradt, de az eredmény annak rendje és módja szerint ki lett találva. Játék nélkül is győzött mindkét csapat.

Szakács István Péter,
a Gimi öregfiú-csapatának szuper ballábas krónikása

Wollner Pál

IV. Komolyzenei koncert Pakson

Hagyományos, nagyszabású, éves nyári komolyzenei sorozat idei gáláját rendezték meg július 16-án, szombaton, Pakson, az Erzsébet Nagy Szálloda előtti téren.

Ez a koncertsorozat 4 évvel ezelőtt a komolyzene népszerűsítése céljából jött létre – mondta Bunkóczi András főszerző. A műsorsorozat 2019-ben indult el azzal a céllal, hogy a fiatalokkal sikerüljön megismer-

tetni, megszerettetni a komolyzenét. Az elmúlt években Miklósa Erikát és Rost Andreát láthatta és hallhatta a paksi közönség, idén pedig az est sztárvendége Pitti Katalin Liszt Ferenc-díjas operaénekes, Magyarország érdemes és kiváló művésze, valamint Berkes János operaénekes Bartók Béla-, Pásztory Ditta- és Melis György-díjas érdemes művész.

A színpadi műsor megkezdése előtt Bunkóczi András nyitotta meg a rendezvényt Paks Város Önkormányzata, az MVM Paksi Atomerőmű Zrt., a Paks II. Zrt. és a Dunakorzó Polgári Egyesület nevében.

Az estet megtisztelte vendégként Süli János, a Külgazdasági és Külügyminisztérium paksi beruházásért felelős államtitkára és felesége; dr. Mészáros György, a Paks II. igazgatóságának elnöke.

Elsőként a Pro Artis Alapfokú Művészeti Iskola harmonikás növén-

dékei, tanárai mutatkoztak be.

A folytatásban a Paks Városi Múzeum XIX. századi viseletekből összeállított divatbemutatóját nézhette végig a közönség. A ruhakölteményeket tervezte és a műsort összeállította a múzeum igazgatója, dr. Várady Péterfi Zsuzsanna.

A szervezők az estre egy különleges programfüzettel is készültek a közönségnek, amiben nyomon lehetett követni az áriákat. Puccini Pillangókisasszony című operájának ismert dalát magyar nyelvű szöveggel, kottán is megkapták a nézők.

A divatbemutatót Ijjas Noémi fiatal operaénekes műsora követte. Az idén végzett paksi tehetség Strauss Denevérjétől Bernstein Candide-jáig

több klasszikus műsorszámmal érkezett az estre. Nemcsak egyszerűen elénekelt, hanem el is játszotta az egyes dalokat, színészi teljesítményének köszönhetően így aztán az is megérthette, hogy miről szólnak, aki nem értette az idegen nyelven felcsendülő darabokat. Az énekesnő partnere volt a műsorban egy-egy szám erejéig vőlegénye, Süli Tamás, a szegedi színház művésze és Szabó Péter trombitaművész. Zongorán kísért Tóth Emese, a Pro Artis Alapfokú Művészeti Iskola zongoratanára.

A tanítvány után mestere lépett színpadra, 21 órától Pitti Katalin operaénekes, Magyarország kiváló és érdemes művésze, valamint Berkes János operaénekes, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja.

Olyan művekből tolmácsoltak részleteket, mint Puccini Pillangókisasszony, Tosca, Erkel Bánk Bán, Verdi Traviata című operája. Ketten közösen énekelték el Kodály Zoltán A Csitári hegyek alatt című művét.

Az est zárásaként az Erzsébet Nagy Szálloda elnöki lakosztályának erkélyéről énekelt el Pitti Katalin Mascagni Ave Maria című dalát.

A színpadon kísért a Dunakeszi Szimfonikus Zenekar, vezényelt Farkas Pál.

A különleges programot a Jézus Szíve templom előtti Bazársor tetejéről tűzijáték zárta.

A frissen diplomázott, tehetséges paksi fiatal operaénekes, Ijjas Noémi paksi gyökerekkel rendelkezik. A II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolába járt, majd dunaföldvári, pécsi, szegedi tanulmányi kitérők után érkezett vissza szülővárosába.

A zene már igen korán élete részévé vált, öt évig hegedülni tanult a paksi Pro Artis Alapfokú Művészeti Iskolában, majd népi ének szakon folytatta zenei tanulmányait a Dunaföld-

vári Alapfokú Művészeti Iskola növendékeként. Tanára volt Telekiné Rábai Melinda.

2017-ben érettségizett a Pécsi Művészeti Gimnázium és Szakgimnázium magánének szakán. A Szegedi Tudományegyetem Bartók Béla Művészeti Karán szerzett Bachelor énekművész diplomát 2020-ban. Ugyanitt szerezte meg opera-énekművész mester diplomáját, ahol tanárai Rálik Szilvia és Pitti Katalin voltak. Énektanárai mellett nagyon sokat köszönhet még Pál Tamás karnagynak.

Pitti Katalin zeneakadémiai diplomája megszerzésének évében a Magyar Televízió Verdi Otellójából operafilmet készített, amelynek női főszerepére választották ki, így pályakezdőként együtt énekelhetett és játszhatott az akkori legnagyobbakkal, Simándy Józseffel, Melis Györggyel. A film országos ismertséget és szakmai sikert hozott számára. A Magyar Állami Operaház magánénekeseként az operairodalom legcsodálatosabb szerepeit énekelhette.

Puccini Pillangókisasszonyának szerepét 16 éven át alakította. A világ számos országában énekelt, sok felkérést kapott az operett világába is. Számos jótékonyági műsor résztvevője. 2000 óta rendszeresen tanít, jelenleg a Szegedi Tudományegyetemen és Tánán, a zeneiskolában. Opera-énekes diplomával számára a komolyzenei szolgálat a legfontosabb, minden más műfajbéli próbálkozás jóleső kirándulás számára.

Berkes János zenészcsaládban született, édesapja szintén énekes volt. A klasszikus operairodalom szinte minden tenor főszerepét énekelte. Sok televíziós operett-előadásban, de magyar nótás műsorokban is szerepelt.

Mindketten a Magyar Állami Operaház örökös tagjai.

Pitti Katalin művésznő két napot töltött városunkban. Megérkezésekor, szombaton délben Szántó Zoltán alpolgármester fogadta. A Siller Nótakör énekkel, Feil Sarolta verssel kedveskedett a vendégnek.

Dr. Hanol János turisztikai, városmarketing és kommunikációs csoportvezető egy négylovas hintóval körbevezette városunkban. Megálltak a

Szentlélek-templomnál (Makovecz-templom), majd a Sárgödör téren, a Fabro pincét Kovács Sándor mutatta be.

Vasárnap reggel a Paksi Atomerőmű következett, ahol Süli János volt az idegenvezető. Ezt követően a Paksi Városi Múzeumban dr. Váradyné Péterfi Zsuzsanna vezette körbe a művésznőt.

Pitti Katalin a díszebéden hálás szavakkal illette a vendéglátást, és azt mondta: még sohasem volt része ilyen kedves és gazdag fogadtatásban.

Sipos László

25 éve létesült a Paksi Ipari Park

A kilencvenes évek közepén a települési önkormányzatok és a helyi vállalkozások összefogásának eredményeképpen idehaza is létrejöttek az első ipari parkok. Életbe lépett a működésüket szabályozó törvény, amely a következő módon definiálta az ipari parkot: ipari hasznosításra előkészített terület, amely tulajdonjogilag és műszakilag jól definiált, a megtelepedett vállalkozások számára a közüzemi szolgáltatások és az alapvető műszaki infrastruktúra biztosított. Az ipari park maga is különböző szolgáltatásokat nyújthat a partnerei számára, a területen értéktermelő tevékenység folyik.

Az általuk nyújtott szolgáltatások lehetnek: – általános üzleti szolgáltatások (telefon, recepció); – ingatlannal kapcsolatos üzleti szolgáltatások (konferenciaterem, étkeztetés, oktatási terem); – üzleti tanácsadói szolgáltatások (üzleti terv, marketing); – pénzügyi tanácsadói szolgáltatások (bankok bevonása); – logisztikai szolgáltatások (szállítás, vámügyintézés, raktározás); – ingatlannal kapcsolatos szolgáltatások (őrzés-védelem, takarítás); – humánszolgáltatások (oktatás, könyvtár); – innovációs szolgáltatások (minőségbiztosítás, környezetvédelem).

A hazai ipari parkok száma folyamatosan nőtt, teljesítményük dinamikusan fejlődött. E tendenciát követve 1997. június 17-én alakult a Paksi Ipari Park (PIP) Kft., amelynek fő feladata a 6-os út mentén egy korszerű ipari park létrehozása, majd annak működtetése volt. Ahogy mondani szok-

ták, az elmúlt 25 évben rengeteg víz lefolyt a Dunán, így a dinamikus fejlesztések, bővítések mellett változások történtek a társaság tulajdonosi szerkezetében. Jelentős esemény volt a PIP Kft. életében, amikor 2017. december 18-án a Magyar Állam 100%-os tulajdonába került, így ettől kezdve a PIP Közép-Duna Menti Térségfejlesztési Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság (PIP Nonprofit Kft.) nevében és képviseletében Süli János, a Paksi Atomerőmű két új blokkja tervezéséért, megépítéséért és üzembe helyezéséért felelős tárca nélküli miniszter, jelenleg pedig mint a Külgazdasági és Külügyminisztérium államtitkára jár el.

A korábbi ingatlanhasznosítási és inkubációs funkciók nagymértékben kiszélesedtek, a feladatköre előkészítő, koordináló, megvalósító szerepkörrel bővült, és területileg is növekedett, így már nem kizárólag Paks városát érinti, hanem a Közép-Duna menti térséget. A PIP Nonprofit Kft. fő célja a két új atomerőművi blokkhoz kapcsolódó és annak kivitelezéséhez szükséges projektfejlesztések megvalósítása, így a lakhatási, infrastruktúra-fejlesztési, vállalkozásfejlesztési feladatok, valamint térség- és területfejlesztést érintő tevékenységek végrehajtása és koordinációja. Jelentős aktivitással vesz részt a térségfejlesztés megalapozásában és a fejlesztési irányok meghatározásában. A térségfejlesztési szempontoknak, igényfelméréseknek fontos szerepük van abban, hogy elősegítse a Paks II.-beruházás mentén a térség társadalmi, gazdasági növekedését és versenyképességének erősítését.

„A társaság küldetése a Paksi Atomerőmű kapacitásának fenntartásához kapcsolódó térségi infrastruktúra-fejlesztés projektjeinek menedzselése, a fejlesztések indításától a befejezéséig. Egyes fejlesztések, beruházások esetében cégünk feladata a létesítmények üzemeltetésének tervezése és annak megvalósítása is. A PIP Nonprofit Kft. átfogó, hosszú távú fejlesztési program megvalósításával kívánja elérni, hogy Paks városa és a környező települések, a magyar vállalkozások és az itt élő közösségek sikeresen kapcsolódhassanak be az ország fejlődésébe. A társaság fő tevékenységi területei a Paks II.-beruházáshoz kapcsolódó lakhatási és irodai kapacitás növelése, valamint logisztikai, közmű- és infrastruktúra-fejlesztési koordináció. Kiemelt feladata a térség ellátási, élelmezési és turisztikai koncepciójának elkészítése. Célunk, hogy a megvalósuló beruházások révén hosszú távon fenntartható versenyelőnyt biztosítsunk a helyi vállalkozások, valamint Paks és a térség számára, és ezáltal az itt élők részére minőségi környezetet teremtsünk.”

(Gyöngyösi Csaba ügyvezető) – olvasható a <https://pipkft.hu/kuldetes/> oldalon.

Sipos László

30 éve alakult a TEIT

A Paksi Atomerőmű megépítése a hetvenes, nyolcvanas évek Magyarországnak legnagyobb beruházása volt. Az építkezésre vonatkozó súlyos döntések az akkori politikai, gazdaságpolitikai és nemzetközi viszonyok között a lakosság szinte teljes kizárásával születtek. Paks és környékének települései minimális információt kaptak, amelyet a központi vezérlésű médiumok csupán „csepegtettek” számukra. Annak ellenére, hogy az építkezés ideje alatt a világ nukleárisenergia-ipara dinamikusan fejlődött, sokan gyanakodva, tudat alatt félve tekintettek a Duna-parton rohamosan növekedő hatalmas épületre. Az „atom” szó nem a feltétlen bizalmat táplálta. Gyökeresen megváltozott a helyzet a nyolcvanas évek legvégén, amikor egy markáns demokratizálódási folyamat kezdődött politikai, társadalmi és gazdasági téren egyaránt. Szükségszerűen változott a közigazgatási rendszer is, új jogokat, lehetőségeket és kötelességeket teremtve a tanácsi szervezetek helyett létrejött önkormányzatok számára. A környezet lakossága hangot adhatott aggodalmainak, félelmeinek. Jogosan tarthatott igényt arra, hogy az erőmű és a környezet lakossága között óhatatlanul felmerülő feszültségek enyhüljenek, feloldódjanak. Különösen indokolt ez amiatt, mert a Duna, mint természetes határ, elszigeteli az egyik oldalt az erőmű kedvező infrastrukturális és munkahelyteremtő hatásától, míg a másik oldal élvezi azt. A kockázat mértéke viszont ugyanakkora. Kezdetben voltak olyan megnyilvánulások, amelyek valamilyen „kompenzáció” kiharcolását tűzték ki célul. Elszigetelt próbálkozások voltak, és nem volt meg a lehetősége az átfogó, tárgyalásos megoldások kidolgozásának. Ugyanakkor az atomerőmű vezetése is nehéz helyzetbe került, hiszen a lényegesen tágabb teret kapott sajtó számára az atomenergiával kapcsolatos negatív hírek bizonyultak „eladhatóbbnak”, sok esetben persze elrugaszkodva a valóságtól. Az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. és a jogelőd szervezetek vezetői nyitott és őszinte tájékoztatáspolitikát követtek, amelynek leghatékonyabb eszköze a közvetlen, személyes információs kapcsolat. Annak érdekében, hogy hatékony párbeszéd alakulhasson ki, elkerülhetetlenné vált egy olyan társadalmi, polgári szervezet létrehozása, amely bejegyzett jogi személy önálló egységes programmal, működési renddel, költségvetéssel, és hatékonyan képes képviselni egy meghatározott régió lakosságának

reális igényeit, érdekeit. Ennek megfelelően a Paksi Atomerőmű Rt. vezetése és lakosság közötti párbeszéd és együttműködés megteremtése, fenntartása, a kölcsönös bizalom építése, a biztonságos működés feltételeinek megteremtése érdekében a Paksi Atomerőmű Rt. vezetőinek kezdeményezésére 1992. június 30-án az erőmű 12 kilométeres körzetében található települések részvételével Dunaszentgyörgyön alakult meg a Társadalmi Ellenőrző, Információs és Településfejlesztési Társulás (TEIT).

Az alapító 12 településhez (Bátya, Dunaszentbenedek, Dunaszentgyörgy, Fadd, Foktő, Géderlak, Gerjen, Kalocsa, Ordas, Pusztahencse, Tengelic és Uszód) később Paks város, a Kiegészített Kazetták Átmeneti Tárolójának építésekor csatlakozott. A modell olyannyira jól működött, illetve jelenleg is működik, hogy 1995-ben az Ipar a Környezetért Alapítvány aranyéremmel jutalmazta a TEIT és a Paksi Atomerőmű Rt. közötti szimbiózist. 1996–1998 között további három „nukleáris” társulásnak (az Izotóp Tájékoztató Társulás, a Nyugat-mecseki Társadalmi Információs Ellenőrzési és Településfejlesztési Önkormányzati Társulás és a Társadalmi Ellenőrző Tájékoztató Társulás) jelentett kiindulási alapot a jelzett összefogás. Rangos nemzetközi elismerést jelent az, hogy a TEIT-et 2003-ban felvették a Nukleáris Létesítmények Körüli Európai Önkormányzatok Csoportja (GMF) tagjai sorába. 2019. május 1-jén Dunapataj, Györköny és Madocsa is csatlakozott a társuláshoz, így tizenhat településre bővült a TEIT, amely részletesen kidolgozott működési rend szerint tevékenykedik. Központja Kalocsa város önkormányzati hivatala. 2002-ben a PA Rt.-

vel közösen Kalocsán kiépült egy látogatóközpont, amely azóta a TEIT irodájaként funkcionál. Általában kéthavonta ülésezik a TEIT, de indokolt esetben rendkívüli ülést is tart. Az MVM Paksi Atomerőmű Zrt., a Radioaktív Hulladékokat Kezelő Kft. (RHK Kft.) egy-egy képviselője tanácskozási joggal minden társulási ülés állandó meghívottja és résztvevője. A Paksi Atomerőmű vezérigazgatója évenként legalább egyszer találkozik a TEIT polgármestereivel.

A TEIT munkáját jelenleg két fő momentum jellemezi. Egyrészt ellenőrzési tevékenységet végez, másrészt szorosan együttműködik az atomerőművel az információk cseréjében. Ez a tevékenység a Kiegészített Kazetták Átmeneti Tárolójának a megépítésével és az RHK Kft. megalakulásával a hulladékkezelés területére is kiterjed. Célja továbbra is az őszinte párbeszéd és együttműködés megteremtése és fenntartása, a kölcsönös bizalom építése, a biztonságos működés feltételeinek megteremtése.

Bővebb infó a <http://teit.hu> internetes oldalon található.

Sipos László

30 éve alakult a WiN Magyarország

A következő felhívás az Atomerőmű lap 1992. júniusi számában jelent meg: „Az Európai Nukleáris Társaság 16 európai ország, 19 nukleáris társaságának a szövetsége. Az 1975-ben alapított társaságnak közel 20 000 tagja van. A Magyar Nukleáris Társaság 1990-ben alakult és vált az ENS teljes körű tagjává. A MNT taglétszáma 350 fő, ebből 50 fő nő. 1992. május 24-én a

Finn Nukleáris Társaság felhívására Anglia, Bulgária, Csehszlovákia, a Független Államok Közössége, Finnország, Franciaország, Németország, Svájc, Svédország és Magyarország képviselői Helsinkiben »A nők és az atomenergia« címmel új projektet alapítottak. Célja, hogy az atomenergia hasznosításának területein dolgozó nők számára információs csatornát nyisson, és kapcsolatot teremtsen a világ különböző részén működő társadalmi szervezetekkel. Úgy gondoljuk, kötelességünk a projekt segítése, ezért kérjük mindazon hölgyeket, akik a nukleáris energia hasznosítása területén dolgoznak, csatlakozzanak munkánkhoz, legyenek a MNT tagjai, majd alakítsuk meg a MNT »A nők és az atomenergia« magyar szekcióját.”

Felhívás mellett az üzemi lapban közzétett, a „Nők és az atomenergia” c. cikkből kiderült, a Helsinkiben 30 éve tartott tanácskozáson cégünket két hölgy, Bacs Judit és Kissné G. Ludmilla képviselte. Az interjú során Bacs Judit üzembiztonsági mérnök a következőt mondta: „Példákon keresztül vált világossá, hogy köznapi nyelven és nem tudományosan közelítve kell meggyőznünk a lakosságot. Meggyőzni mindenkit arról, hogy csak az atomenergia lehet a jövőben az egyetlen lehetőség, amely füst-, gáz- és porártalom nélkül állít elő villamos energiát. Az ország minél több női lako-

sának kellene lehetőséget adni a Paksi Atomerőmű és környezetének megismerésére.”

A felhívásra sokan jelentkeztek, így megalakult a Women in Nuclear (WiN) Magyarország, a nukleáris területen dolgozó és a nukleáris energiával a munkájuk során kapcsolatban álló nők bevonásával. A hölgyek tényszerűen, nyitottan és őszintén kívánnak kommunikálni a nukleáris energiáról és az ahhoz kapcsolódó munkájukról. A szakcsoport tagja a nemzetközi WiN Global és WiN Europe szervezeteknek is. A MNT WiN Szakcsoport céljai az alapítás óta változatlanok: a tagok tudása, ismerete és tapasztalata alapján objektív párbeszédet folytasson a lakossággal, különösen a nőkkel az atomenergia alkalmazásairól és a vele együtt járó sugárzás hatásairól; párbeszédet építsen ki a lakossággal annak érdekében, hogy eloszlassa a társadalomban a nukleáris technika kapcsán kialakult negatív képzettársításokat és félelmeket; biztosítsa az ismeret és a tapasztalat megosztását a tagok, az MNT más szakcsoportjai, a WiN Global és a WiN Europe felé; karrierlehetőséget mutasson be a nukleáris technika területén, különösen a fiatal nők számára.

„A szakcsoport tevékenysége: Véleményünk szerint az atomenergiáról folyó párbeszédet – a »pro« és »kontra« érveket felsorakoztatva – nemcsak racionálisan, hanem három különböző szinten kell folytatni:

1. *technikai és tudományos szinten,*
2. *gazdaságossági szinten,*
3. *etikai és érzelmi szinten.*

A hatékony kommunikáció alapkövetelménye az érzelem és értelem kiegyensúlyozott egysége az emberek közti párbeszédben. Ezért nem szeretnénk semmit az emberi oldal megvilágítása nélkül kommunikálni. A nők könnyen azonosulnak a nőkkel. A nők megértik a nők félelmeit. A nők más nyelvet beszélnek. Ezért szükséges, hogy: a nők beszéljenek nőkkel; egyszerű üzeneteink legyenek; több emberi érintéssel kommunikáljunk; személyre szabott információkat adjunk. A legfontosabb üzeneteink: »Sugárözönben élünk«, a sugárzás része emberi életünknek annak kezdete óta; Az atomenergia-ipar szigorúan óvja a környezetét minden tevékenysége során; Az atomenergiának fontos szerepe van a jövő energiaellátásának biztosításában; Az atomenergiával bánni nem kockázatmentes; Az atomipar tisztában van a felelősségével, és egyedülálló biztonsági kultúrával rendelkezik; Az atomenergetika nemzetközi együttműködésének célja, hogy nyitottsággal tovább fejlessze a biztonságot; A biztonság megítélése nemcsak technikai kérdés, hanem érzelmi kérdés is. A biztonság része az ember, is és az embernek szüksége van a biztonságra” – olvasható a <http://www.win-hungary.hu/> oldalon.

Sipos László

50 éve garantáljuk a nukleáris anyagok békés célú felhasználását

Magyarország hivatalos lapjában, a Magyar Közlönyben 1972. május 13-án jelent meg az a rendelet, amely kihirdette a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló „Atomsorompó-szerződés” szerinti biztosítékok alkalmazása tárgyában Magyarország és a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (NAÜ) közötti egyezményt. Ezzel hazánk ötven éve nyújt garanciát a nukleáris anyagok békés célú felhasználása kapcsán, a hazai nukleáris létesítményeket és nukleáris anyagokat a NAÜ szakembereinek ellenőrzése alá helyeztük.

Érdemes áttekinteni az indítékot, így az előzményeket: „Az USA-t és a volt Szovjetuniót követve, 1952-ben Nagy-Britannia lett a világ harmadik atomhatalma. Jelentős volt a félelem, hogy hamarosan több állam is képes lesz nukleáris fegyvereket előállítani. 1953-ban D. D. Eisenhower USA-elnök az ENSZ közgyűléséhez intézett, „Atomok a békéért” (Atoms for Peace) című beszédében szólt elsőként a nukleáris dilemmáról: miként lehet biztosítani azt, hogy az atomenergia békés felhasználása során keletkezett anyagok és a közben szerzett ismeretek ne szolgáljanak katonai célokat. A beszéd történelmi jelentőségű volt, ugyanis megteremtette a NAÜ és később az Atomsorompó-szerződés létrehozásának hátterét.”

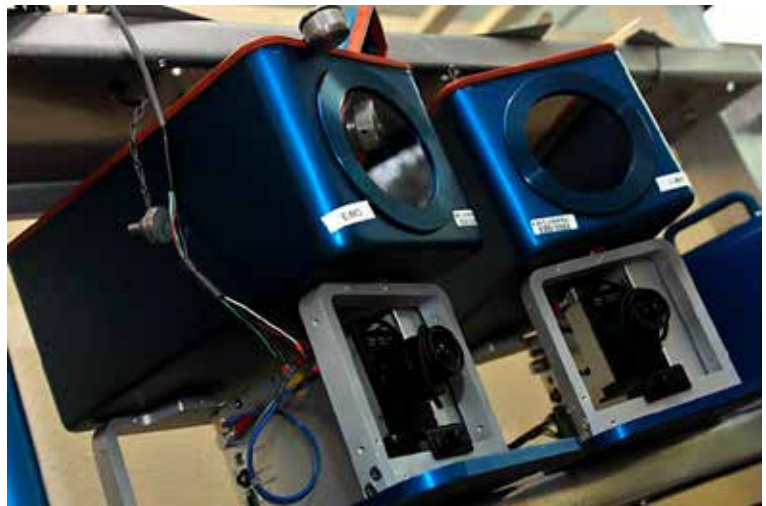
A bécsi székhelyű NAÜ 1957-ben alakult azzal a fő célkitűzéssel, hogy előmozdítsa a nukleáris anyagok, valamint a nukleáris technológiák és know-how békés célú alkalmazásra történő globális terjesztését, és ellenőrizze azokat a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozása érdekében. NAÜ-nek jelenleg 173 tagállama van, köztük hazánk is. Magyarország az első között csatlakozott az Atomsorompó-szerződéshez, amely 1970. március 5-én lépett hatályba. A szerződéshez való csatlakozással hazánk is jogosulttá vált az atomenergia békés célú alkalmazására, kutatására, termelésére irányuló tevékenységre. Ugyanakkor atomfegyverrel nem rendelkező országgént hazánk kötelezte magát arra, hogy senkitől nem fogad el, nem állít elő, nem szerez be nukleáris fegyvereket vagy egyéb nukleáris robbanószerkezeteket, semmiféle segítséget nem fogad el azok előállításához, és erre nemzetközileg elfogadott biztosítékokat ad. Hazánk ezért kötelezettséget vállalt arra, hogy valamennyi nukleáris anyagát és létesítményét a NAÜ ellenőrzése alá helyezi, és e célból kétoldalú átfogó biztosítéki egyezményt

ír alá a NAÜ-vel, amelyet az 1972. évi 9. törvényerejű rendelet hirdetett ki. Az Atomszorompó-szerződés alapján kialakított biztosítéki rendszer célja, hogy a NAÜ igazolni tudja a nemzetközi közösség számára, hogy az általa ellenőrzött országok nukleáris tevékenysége és valamennyi nukleáris anyaga mara-

NAÜ-épületegyüttes
Bécsben

déktalanul békés felhasználású. A NAÜ-vel való kapcsolattartásra, továbbá az atomenergia békés célú alkalmazásával összefüggő hatósági engedélyezési eljárásra az Országos Atomenergi-bizottság (OAB) kapott felhatalmazást. A biztosítéki (angolul: safeguards) rendszer bevezetése óta hazánk szigorú, hatóságilag ellenőrzött központi és helyi nyilvántartást vezet a nukleáris anyagokról. A hazai szervezetek üzemeltetési feljegyzéseket vezetnek, a nemzetközi ellenőrök pedig a nukleáris anyag körülhatárolására pecsétet, valamint megfigyelőkamerákat használhatnak, és nukleáris méréseket végezhetnek. A helyi nukleárisanyag-nyilvántartási rendszereken alapul a központi nyilvántartási rendszer, amelynek vezetéséért kezdetben az OAB felügyeletével az akkori izotóp-intézet, napjainkban az Országos Atomenergia Hivatal (OAH) a felelős. A nukleárisanyag-nyilvántartási, adatszolgáltatási és ellenőrzési rendszer követelményei a nemzetközi biztosítéki rendszer erősödésével bővültek, de az 50 évvel ezelőtt kialakított nukleárisanyag-nyilvántartási rendszer még mindig központi elemét adja a NAÜ feladatainak, amelyek a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozására irányulnak.

NAÜ-megfigyelőrendszer
kamerái

Légvégül jelzem, hogy az Európai Unióhoz (EU) való csatlakozásunkat követően a NAÜ-vel kötött kétoldalú biztosítéki egyezményt felváltotta a NAÜ–EU–Magyarország közötti háromoldalú megállapodás. A nukleáris biztosítéki rendszerünk elmúlt 50 évről bővebb infó az OAH honlapon (haea.gov.hu) található.

Sipos László

Kern Sándor gyémántdiplomás paksi villamosmérnök

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) Központi épületének aulájában május 24-én nyújtották át a mérnökképző intézmény jubileumi diplomáit.

A BME Villamos és Informatikai Kar vezetése gyémántdiploma adományozásával ismerte el a Pakson élő Kern Sándor értékes, immáron hatvanéves villamosmérnöki tevékenységét

Kern Sándor 1939. november 25-én Pakson született és jelenleg is itt él. A középiskolai tanulmányait Pécssett, a Zipernowsky Károly Technikum villamos tagozatán végezte, majd felvételt nyert a BME villamosmérnöki karára. A felsőfokú tanulmányok után 1962-ben az Országos Villamos-távvezeték Vállalathoz került. Itt – a betanulási időszak után – 1963-ban a magyar–jugoszláv villamosenergia-kooperáció állomás vezetője lett a Zala megyei Söjtörön, majd 1965-től az OVIT Tatabányai Üzemzetőség alállomási csoportvezető mérnöke lett. Munkaköréhez tartozott a nyugat-Dunántúl nagyfeszültségű villamos transzformátorállomásainak üzemeltetése, karbantartása, a rendszer bővítése. Az itt töltött idő alatt épült ki Ausztriával a villamosenergia-kooperáció, amelynek létesítésében, üzembe helyezésében tevékenyen vett részt, az üzemeltetés megszervezése is az ő feladata volt. Paksi kollegánk 1968–70 között – levelező tagozaton – elvégezte a Közgazdaságtudományi Egyetem mérnök-közgazdász szakát.

Kern Sándor 1974-ben megnősült, a családalapítással egyidejűleg lakó- és munkahelyet változtatott, Debrecenbe költözött. A Hajdúsági Iparműveknél fejlesztőmérnöki munkakörben feladata volt az akkor még nagyon újnak számító számítástechnika bevezetése a termelésirányításba. 1977-ben a Hajdú-Bihar Megyei Állami Építőipari Vállalat házgyárában a villamos karbantartás vezetését bízták rá. A házgyárban ekkor indult el a rekonstrukció, melynek részeként az orosz gyártmányú panelgyártó gépsorok villamos vezérlőrendszereit váltották ki a karbantartó-részleg által készített berendezésekre. A villamos vezérlés terveit jórészt ő készítette el, és hozzá tartozott a berendezések üzembe helyezése is.

Az üzembe helyezések után, annak a panelgyártó üzemnek a vezetője lett, amelyben a rekonstrukció elkészült. Üzemvezetőként a házgyári lakások paneljeinek, valamint az előregyártott komplett fürdőszobák gyártását irányította. A magas termelési és termelékenységi igény komoly szervezési és technológiai újdonságok bevezetését kívánta meg, amelyben – bár a villamos szakmájától eltért – sikeresen tevékenykedett. Kern Sándor 1980-ban az épülő Paksi Atomerőmű Vállalatnál (PAV) helyezkedett el, családjával Paksra költözött. Az atomerőműben a Villamos Osztályon műszaki ügyintézőként, később villamoskarbantartás-vezetőként, majd fejlesztőmérnökként dolgozott. A villamos karbantartás szakterületi vezetőjeként az épülő blokkok villamos berendezéseinek nullrevízióját, a beépítés előtti karbantartását irányította, valamint az üzembe került villamos berendezések karbantartását és a felmerült üzem közbeni meghibásodásokból eredő javítások megszervezését is gondnokolta. 1990-ben a vállalat Minőségbiz-

tosítási Osztályára került. Az auditori/minőségügyi képzettségek megszerzése után vezető auditor és auditcsoport-vezető lett. Részt vett az atomerőművi beszállítók nukleáris minősítési rendszerének kidolgozásában, majd a minősítő auditok szervezésében, végrehajtásában. 2006. évi nyugdíjazásáig 158 minősítő auditot és vizsgálatot végzett el. Nyugdíjazása után továbbra is dolgozik, megbízottként több atomerőművi beszállítónál végzett és végez ma is minőségügyi auditokat, minőségbiztosítási feladatokat.

Kern Sándor ötvenéves mérnöki tevékenységéért tíz éve, 2012-ben a BME Villamos és Informatikai Kar Kari Tanács javaslatára már egy aranydiplomában részesült.

Ezt követően mint a Tolna Megyei Mérnöki Kamara (TMMK) alapító tagja, érdemei elismeréseként 2014-ben Szekszárdon, a TMMK Örökös Tag kitüntetésben részesült.

Pakson úgy is ismerik/elismerik kollegánkat, mint a Paksi Református Egyházközség köztisztelőben álló gondnokát, ami számára a legnagyobb kitüntetés.

Beregnyi Miklós

Az örök ünnepelt

Jogosan kérdezzük önmagunktól és másoktól is, miért csak az 1. blokk párhuzamos, országos hálózatra történt kapcsolására emlékezünk, hiszen Pakson négy reaktorblokk üzemel. A válasza megalapozott magyarázatot ad, ha messzebről közelítjük meg a kérdést, vagyis ha számba vesszük mindazokat a szakmai eseményeket, amelyek lehetővé tették az 1. blokk 1982. december 28-ai indítását.

Az I. Genfi Atomenergia-konferencián (1955. 08. 08–20.) a Szovjetunió bejelentette, hogy támogatni kívánja több szocialista ország atomenergetikai programját, kész atomerőművet exportálni. A konferencián több magyar szakember is részt vett, a témával kapcsolatos kérdéseket megbeszélték, majd az atomenergia hazai meghonosításának első szakmai feltételeit Jánossy Lajos professzor fogalmazta meg az Atom című periodika 1955. 3. számában: „Nem is lenne helyes, ha minden előkészület nélkül egy külföldi szakértők és mérnökök által felépített atomerőmű lenne a birtokunkban, amelynek működéséhez és az esetleges hibák kijavításához külföldi szakemberek állandó jelenléte szükséges. Nekünk fel kell készülnünk

technikailag és szellemileg is az atomenergiával kapcsolatos tudományos és technikai problémákra. Fel kell nevelnünk egy tudós- és mérnökgárdát, akik tisztában vannak ezekkel a problémákkal, és akiknek segítségével – bár külföldi eredményekre támaszkodva – majd erőműveket építhetünk, és ezeket saját erőnkől továbbfejleszthetjük. Ezenkívül arra is számíthatunk, hogy a magyar szakemberek e munkájuk során olyan alapvető fontosságú eredményeket is elérnek, amelyek majd – mint az a múltban gyakran megtörtént – az egész világ tudományát gazdagítják.(1)

Ezen nyilatkozat szolgálhat a hazai atomenergetika meghonosítási és szakmai programjának, amelyet igyekeztem alátámasztani az alábbiakban felsorolt eseménysorral:

- 1954 májusa: Megjelent a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat (a TIT elődje) fizika-kémiai szakosztályának Atom című híradója.
- 1955 augusztusa: Útjára indult az a vasúti szerelvény, amelynek kocsiiban vándor-atomkiállítást rendeztek be, és Budapest–Dombóvár–Székesfehérvár-útvonalon lévő nagyobb települések vasútállomásain tájékoztatták a lakosságot az atomenergetika helyzetéről és jövőjéről.
- 1955. augusztus 8–20.: Az I. Genfi Nemzetközi Atomenergia-konferencia, jelszava: „Állítsuk a népek szolgálatába az atomenergiát.”

- 1955: Megalakult az Energiagazdálkodási Tudományos Egyesület Atomtechnikai Szakosztálya.
- 1956. január 21.: Megalakult az Országos Atomenergia-bizottság (OAB).
- 1956 tavasza: Megjelent dr. Lévai András egyetemi tankönyve, Atomenergia címmel.
- 1956 júliusa: Már épül a Központi Fizikai Kutatóintézet (KFKI), amelyet 1959. március 29-én nyitottak meg.
- 1957. június 29.: Megalakult a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (NAÜ), amelynek hazánk is alapító tagja.
- 1957. november 26.: Budapesten megnyílt az „Atomenergia a béke szolgálatában” című időszak kiállítás.

- 1965. november 8.: Az I. Magkémiai Szimpózium Debrecenben.

– 1966. július 6.: Megjelent a sajtóban a TASZSZ-jelentés egy megépítendő magyar atomerőműről.

– 1966. december 28.: Aláírták a magyar-szovjet államközi egyezményt a Magyarországon megépítendő atomerőmű létesítéséről.

– 1968 derekán nyilvánosságra hozták: Pakson épül az atomerőmű.

– 1969. április 12.: Az első terepszemle Pakson, a leendő atomerőmű területén, majd megkezdődtek, és pár hónap múlva le is álltak a tereprendezési munkák.

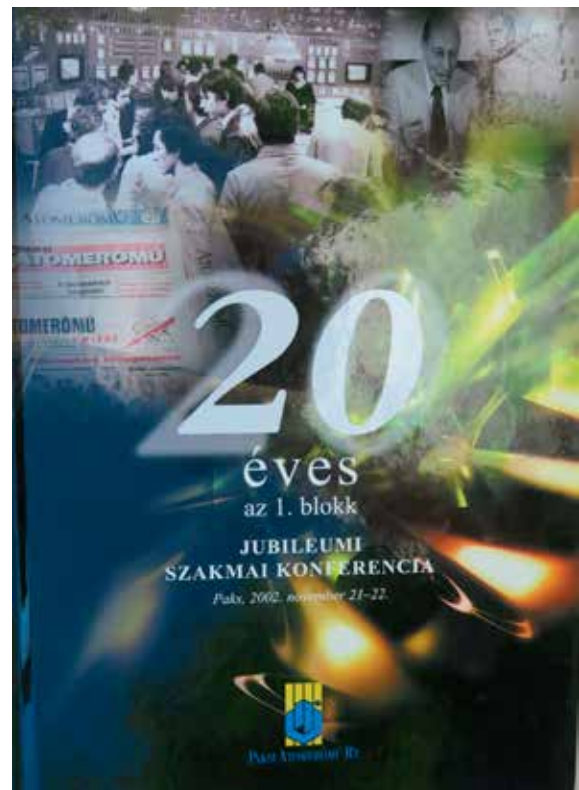
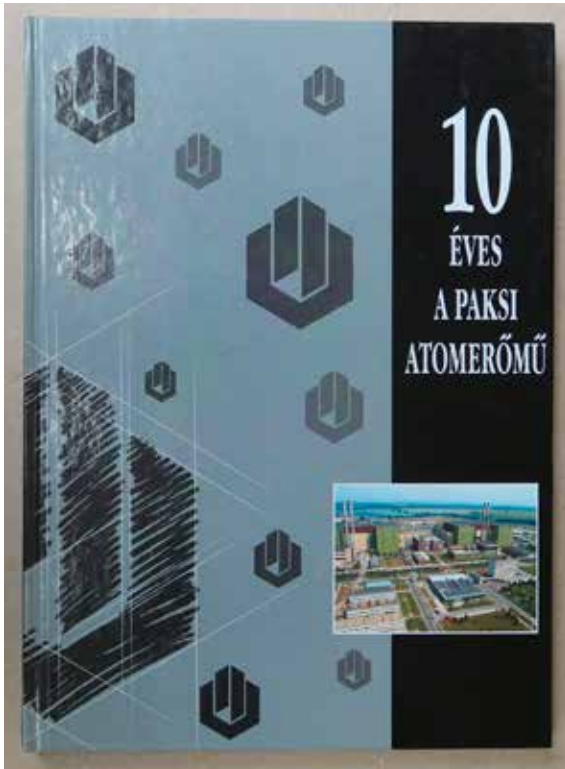
– 1971. június 9.: Felavatták az ország első tanreaktorát a Budapesti Műszaki Egyetemen.

– 1971. szeptember 26.: A Népszabadságban megjelent dr. Szalay Sándor „Az atomenergia minden országban versenyképes” című cikke.

– 1973. november 30.: Az MSZMP KB 1973. november 28-ai ülésén elhangzott: 1974-ben kezdődjék meg az adriai kőolajvezeték és a Paksi Atomerőmű I. ütemének az építése.

Az országos szakmai előkészületek részletesebb feldolgozása a „Tömegettájékoztatás az atomkor hajnalán” című könyvben olvasható. (2) Az or-

szágos és megyei napilapok folyamatosan tudósítottak az atomerőmű építésével kapcsolatos eseményekről. Mondhatni, országos érdeklődés kísérte az előkészületeket, a tudomány és az ipar felkészüléséről szóló híreket, az ország készült a hazai „tűzgyújtásra”. Az első – békés célokat szolgáló – atomerőművet a Szovjetunióban helyezték üzembe 1954. június 27-én. Nem költői túlzás, hogy ez az esemény tekinthető az emberiség második „tűzgyújtásának”, írják a Magyarország című hetilapban. (3) Ezzel szemben az amerikaiak már 1942. december 2-án életre keltették Chicagóban a világ első önfenntartó láncreakcióját az urán-grafit máglyában. Fermi, miután lenyomta a berendezés vezérlőgombját, a műszerek azonnali kilengése jelezte, hogy az ember által földünkön először létrehozott önfenntartó atomi lánchasadás megindult. Megtörtént az emberiség második tűzgyújtása. Mindkét állításban van igazság, hiszen az obnyinszki atommáglya létrehozásának célja kimondottan a villamosenergia-termelés volt, míg a chicagói láncreakció elsődlegesen az atombombához vezetett.

Elmondhatjuk, hogy a hazai közvélemény figyelmének középpontjában állt az 1. blokk építése és majdani üzembe helyezése. Ez az országos figyelem növelte az 1. blokk fontosságát, az első hazai láncreakció megindulását, azt, hogy Magyarország is belépett az atomerőművet üzemeltetők nemzetközi táborába.

A következő blokkok párhuzamos kapcsolásai már „rutinmunkának” számítottak, a velük kapcsolatos kommunikáció lanyhult, annyira hogy a 4. blokk indulásáról már csak néhány soros híradás jelent meg, és a blokk üzemi géppé nyilvánítását ünnepelték, egyben jelezve, hogy az atomerőmű-építési program első fejezete lezárult.

Az év végén fogjuk ünnepelni az 1. blokk indításának 40. évfordulóját, amelyre szorgos tervezői tevékenység folyik. Mindenesetre érdemes átgondolni az eltelt negyven év eseményeit mind az erőmű, mind pedig a város szempontjából, hiszen közel másfél nemzedéknyi „boldog békeidőről” van szó.

Jegyzet

1. Jánossy Lajos: Beszámoló a genfi nemzetközi konferenciáról, Atom, 1955. 3. sz. 182–189. p.
2. Bencze Eszter – Dr. Bencze Géza – Beregnyei Miklós – Szabó Benjamin: Tömegettájékoztató az atomkor hajnalán, Paks, 2017
3. Horváth Mihály: A második tűzgyújtás, Magyarország, 1967. 04. 16. 16. sz. 19. p.

Paksi Tükör

- 1 Az I. Múzeumi Piknik
Szabó Márta
- 5 Atomos élet 7.
Lovásziné Anna
- 14 Az öröm útja, fonalból
Lovásziné Anna
- 21 Szeretetről versben, képben
Lovásziné Anna
- 27 Tolnai Fabricius Bálint
Balázs Kovács Sándor
- 43 Magyar renegátok a török
birodalomban
Balázs Kovács Sándor
- 65 Versek
Kernné Margó
- 69 Versek
Horányi György
- 71 Focifüggőség
Szakács István Péter
- 74 IV. Komolyzenei koncert Pakson
Wollner Pál
- 79 25 éves a Paksi Ipari Park
Sipos László
- 81 30 éve alakult a TEIT
Sipos László
- 84 30 éves a WiN
Sipos László
- 86 50 éve garantáljuk
Sipos László
- 88 Kern Sándor gyémántdiplomás
Sipos László
- 90 Az örök ünnepelt
Beregnyei Miklós

Paksi Tükör

Irodalmi, művészeti, tudományos
és helytörténeti szemle
XXIX. évfolyam, 3. szám, 2022 szeptembere
Szerkeszti a szerkesztőbizottság
Főszerkesztő: Beregnyei Miklós
Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, kultúra
Györffy József, képzőművészet
Sipos László, tudománytörténet
Korrektor: Patyi Orsolya
A szerkesztőség címe:
Pákolitz István Városi Könyvtár, Paks, Villany u. 1.
HU-ISSN: 1218-2109

Kiadja a Jámbor Pál Baráti Kör
Felelős kiadó: a baráti kör elnöke
Készült: Atomix Kft. Nyomdaüzem 2022/656. sz.
Felelős vezető: Bese Tamás
Tördelés: Schubert Miklós

Az I. Múzeumi Piknik (2022. június 25.)

Fotó: Bodajki Ákos